

A

MAGYAR KÉPEZDÉK REFORMJA.

Irta,
s az oktatási Minister urnak bényújtotta

Majer István
Képezdei tanár.

ESZTERGOMBAN 1848. Beimel József nyomdájából.

Minister úr!

Ha van fontos ügy a világon, méltó arra, hogy bölcs gonddal terveztessek, szent buzgalommal kezellessék, és lelkiüsméretes hűséggel bevégeztessek, minden bizonynyal ez a népnevelés ügye. Ettől függ a szabadság, egyenlőség, testvériség nagyszerű eszméjének foganatosítása, ezen sarkallik a közboldogság.

Minister úr a népnevelés kútforrása a képezdekre fordítván fő figyelmét, jelesen kezdett a nagy földadat megoldásához, evvel a szülők s buzgóbb tanítók hálaát tűzte bábjaihoz. És május 10-ki rendelete, minden célhoz vezető és lelkiüsméretes vélemény, tanács és javaslat szíves fogadását ígérő, bölcseségének legvilágosabb tanúsága. Kétségtelen, hogy az új rendszer életrevalóságát csak közvélemény biztosíthatja. ...

Feldobogó szívvel kerestem meg tárházát a mennyei érzeteknek, s nem egyszer valónak találtam a Carthausi írójának remek tanácsát: „kedvetlen vagy? tégy egy szerencsétlennel jót, s fölvidulsz.“ Ez szent! ezen igazságot átalakulásunk szülte aggodalmainkra — mert nehéz idők küszöbén állunk! — próbáltam alkalmazni: „aggódot? — mondám magamban — szólj, írj, tégy hazádnak áldozatot, s felvidulsz;“ s az ige meghatalta lelkemet, s elvalék tökéelve a fáradságos, költséges terv íráshoz; s ilyl ígézet katalma alatt lenni milly fölséges! Feltűnt ugyan előttem a feladatnak nagysága s a szerénységnek varázs gátja; de azon férfias határozottság által vezéreltettem, gyámolítottam, melly a célnak nagy-ágától áthalva, erélyes bizalommal önnerejére tá-

IV.

maszkodik. Vajha illy önbizalom lelkesítsen mindnyájunkat! mert bizonyos, hogy illy önerőnkben vetett bizalom, és annak megfelelő cselekvés, a nemzeti nagyság és közboldogságnak legbiztosabb talpköve.

Több év óta képezdei tanár lévén, a képezdek reformjáról irtam, s e szak-munkálatomban nyújtom által hazafiúi javallatomat, tőlem telő legszebb áldozatot. Feladatomban fontos, képezdektől függően a népnevelés újjá születése. Alapelveimet a szigorú logika zsinórmértéke szerint ügyekeztem előterjeszteni s olly reménynyel, hogy felvilágosodás végéig olvastatom, s ez fő oka, hogy Minister úrhoz nyújtandó ím e dolgozatomban közzé tettem. Az ügy közös, szálljanak hozzá minél több szakértők. Fogják talán némellyek mondani: ön senhangon beszél! igen, én nyíltan szóllok, mivel jellemem, elveim igazsága, az érdek nagyszerűsége, s a vallás-és közjólétérti buzgalom, a tapasztalás szülte meggyőződés melly lelkemet eltölti, jogosítanak erre.

Legforróbb óhajomásom, hogy dolgozatomban olly jó indulattal fogadjassék, olly jó fogadattal gyümölcsözzék, milly buzgalom és lelkiüsmérettel van Isten dicsőségére, és édes hazám véreim javára szentelve!

Minister úr! elvégre kérem, méltóztassék hő tiszteltetemnek őszinte nyilatkozatát hazafiúi érzettel fogadni.

Irtam Esztergomban június havában 1848.

Majer István

áldozó pap és képezdei tanár.

Tartalom.

	<i>lap</i>
I. Képezdénk' reformja szükséges	1.
II. A köz nevelésnek alapelvei, melyek törvény által kimondandók	3.
III. A keresztény szellem diadala	4.
IV. Szükség, hogy a nyilvános nevelésnek alapja a positiv religio legyen	9.
V. A népnevelésnek vezetése, igazgatása országos közre munkálat és felügyelés alatt az egyházra bizandó	13.
VI. Az esztergomi érseki mesterképezde	18.
VII. De hát csak papok fognak a nyilvános oktatás- hoz alkalmaztatni?	23.
VIII. A nyilvános első rendű oktatásnak igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon. En- nek szerkezeti vázlata	25
IX. Kinek kell a közoktatási törvény' alkotásában, valamint iskolák körüli rendelmények eszközlé- sében részt vennie?	32.
X. Nemzeti nevelésről	35.
XI. Hivatással bíró egyedek a képezdéken gondosan nevelendők a népnevelés fontos pályájára	40.
XII. Előképzés és elővizsgálat	43.
XIII. Értelmi képezés	46.
1. Keresztény hit- s erkölccstan. Catechetica. Közkatekismus. Biblia	46.
2. Általányos-, testi- és szellemi-neveléstan. Mód- szertan, tanrendszer. Kisdedóvás.	49.
3. Nemzeti- és anyanyelv	51.
4. Egészségtan, rögtön gyógyászat, s evvel a mérges-és gyógy-növények ismertetése	52.
5. Számtan, fej- és írásheli számvetés, számvitel	53.
6. Alaktan, és népszerű mértan	54.

VI.

7. Világ-, egyház-, és magyarok története . . .	55.
8. Általános földisme; különösen: Asia, Africa, America, Australia röviden, Europa bővebben; s Magyarország és a kapcsolt részek földrajza legkimerítőbben	56.
9. Természettan, égisme népszerűleg, és természet történet	57.
10. Kézműtan	58.
11. Házi- és mezei gazdaság, barom orvoslási mód	58.
12. Liturgika s az orgona mesteri hivatal ösmértelése	59.
13. Éneklés alapjai, népszerű- és gregorianumi ének, zongora, orgona	60.
14. Törvényes viszonyaink, mezei rendőrség	62.
15. Népjegyzői hivatal tudománya	62.
16. Ékes írás s vonal-rajzolás elemei	63.
17. Népipítészet s terv-készítés	65.
18. Gymnastica, vivás	66.
— Vakok, süketnének, gyarlók' nevelőinek képezése	67.
XIV. Neveléstani képezés	68.
1. Vallás- és liturgikai gyakorlatok; naponkénti és vasárnapi isteni szolgálat	69.
2. Neveléstani gyakorlatok	71.
3. Módszertani gyakorlatok	73.
4. Kisdédóvói gyakorlatok	74.
5. Egészségtani gyakorlatok	74.
6. Gazdasági gyakorlat	75.
7. Rajz-, népipítészeti-, alaktani, és mértani gyakorlatok	75.
8. Nyelvészeti gyakorlatok: olvasás, írás, fogalmazás, szavalás, népköltés, szakirodalom; képezdei könyvtár, folyóiratok, számtani gyakorlatok	77.
9. Természettani, természettörténeli gyakorlatok	79.
10. Kézműtani gyakorlatok, kézimesterségek	79.

11. Más tanok gyakorlatai	80.
XV. Erkölcsi képzés	80.
Az esztergomi érseki mester képezde törvényei	82.
1. Az eljárások példája s az eszélyes felügyelés	83.
2. Célyszerű napirend, korszerű oktatás . . .	84.
3. Eszélyes gyakorlatok, foglalatokskodtatás, ki- vált conditiók	85.
4. A házi nevelés a tanodával összhangzásba ho- zandó; szállás rendezés	86.
5. Fölépülés	88.
6. Érdem sorozat	89.
XVI. Képezdek felosztása	90.
XVII. Budapesti képezde	90.
XVIII. Közép képezdek	91.
XIX. Kis képezdek	93.
XX. Nő képezdek	94.
XXI. Mester növelde	100.
XXII. Magán próbatételekről	102.
XXIII. Képezdek igazgatói tanárai. Ezeknek választatá- suk és ellátásuk	102.
XXIV. Pap-növeldei képezdek	106.
XXV. Utóképezés	110.
XXVI. Nevelők, tanítók összejegyzetei. Eszmecsere.	111.

VIII.

Szembetűnőbb nyomdahibák

lap. sor.

5 — 20. Szilágy	olvassd: Szilágy
9 — 31. bölcsseinek	„ bölcsseinek szavát
22 — 9. Győrött 5	„ 8.
21 — 22. féktelen	„ féktelen
30 — 21. sog	„ sok
33 — jegyzet: Czajagi	„ Csajághi. s kómaradtak: Ney Fe-
rencz pesti kisdedóvó képező, Tatay győrmegyei esperes, Hal-	
ványi vakok intézete igazgatója, Kolonics váci süketnéma inté-	
zeti igazgató Bécsi József bazini helyett sz. Györgyi s. t. b.	
katholikusok.	
36 — 26. haza szeretetét	olvassd: haza szeretetté.
37 — 33. Heraditus	„ Heraclitus
39 — 5. paedagoginnak	„ paedagogianak
41 — 31. kezdem	„ kezdettem
42 — 14. birnak	„ birnák
42 — 19. pradagoggal	„ paedagoggal
43 — 23. képezdek	„ képezdekre
44 — 4. jó	„ főbb
44 — 4. készítettik	„ készíthetik
44 — 8. fölülmultak	„ fölülmulták
44 — 35. viel. und nicht	„ viel, und mischt nur
45 — 30. tehetségei	„ tehetsége
46 — 19. Biblia	„ .)
47 — 5. tánrendszert	„ tanrendszer
47 — 29. növendékeinknek	„ növendékeknek
51 — 11. ezt	„ ez
51 — 32. képezderek	„ képezdek
52 — 16. Diaetitia	„ Diaetika
60 — 6. képezdekben	„ képezdeben.
60. — 29. képezdeink	„ képezdeinek
62 — 16. kell után	„ tanítani
62 — 28. praeceptornak	„ perceptornak
65 — 11. tanítván	„ tanítatván
67 — 15. soroltatnak	„ soroltatnak
68 — 19. költséget	„ költséget
71 — 4. beszédöl	„ beszédből
72 — 9. fölött	„ ;
74 — 2. próbált	„ próbált
74 — 12. kem	„ nem
78 — 31. levéltárás	„ levéltára
79 — 12. élet	„ életre
79 — 35. csizma-más	„ máz
95 — 34. rsgeli	„ reggeli
104 — 7. olai	„ kolai
105 — 14. psarczoltatnia	„ sarczoltatnia

I.

Képezdeink' reformja szükséges.

Míg a statushatalom az 1806-ki Ratio educationis publicae rendelmény 1. §-sa szerint intézkedett, addig hazánkban nyomasztó állapotban volt a mesterképezés, a praeparandisták elláttak ugyan képezdei bizonyítványokkal, de ügyetlenségök, s lelketlen gondatlanságuk csak hamar megfosztotta e bizonyítványokat hitelöktől, semmibe sem vitettek; hogy is vitethettek volna, miután egypár nyomorult forinttal is megvásároltathattak. A régi képzés se szakisméreteket, se nevelői buzgalmat nem öjtött a vállalkozókba, s így csak kit különös talentumok és ügyszeretet lelkesített, az működött kedvezőbb szerencsével a népnevelés mezején. Külömben széltiben kontárkodtak, mert hisz exkatona közvitézek, mesteremberek, és hasonnemű emberek voltak nem ritkán a tanítók.

A köznevelést hatalmaskodva intéző kormány atyáskodására nem támaszkodhatván többé az Egyház, előbb Szepesben később Eger, Pécs, Veszprém, Esztergom, Szatmárban az egyház részéről nyitattak érseki és püspöki mesterképezdek; s miután a népnevelés emelését minden jobb lelkű hazafi szorgalmazta, a kormány is nyitott illy intézeket Pest, Érsekújvár, Miskolcz, Szeged, Kanizsán, és egyházi hozzájárulás mellett Győrött, és Zágrábban. — Azonban a mesterek és iskolák sorsa javítása körül a magán áldozatokat kivéve, — ha csak ki nem vesszük azon rendelményt, melly a mesteri kart a tisztesbek közé sorolá — a kormány részéről igen kevés történt. Sőt magok a képezdek is, jól lehet ezeknek 10 tanára kormánynyeltségben a külföld jobb képezdeit meglátogatta, és ott gyűjtött tapasztalataik szerint javasolták is a honi intézetek átalakítását, még is maiglan eredeti középszerűségükben

hagyattak, úgy hogy a tökéletlen rendszer mellett legjobb akaratú képezdei tanárok semképesek a kor igényeinek megfelelni. A kormány illy gondatlanságának az lön következése, hogy a mesteri hivatalra még folyvást kevesen és szegényebb, azért is kisebb-szerű előképzéssel ellátott ifjak vállalkoznak, s hogy a királyi képezdek kevésbé látogattnak. — Szerencsésb helyzetük volt az érsek- s püspöki képezdeknek, mert szabadabban mozgtak, azért is jobb virágzásnak örvendnek, aránylag keresettebbek és látogatottabbak.

Minister úr! ütött a gyökeres reformnak órája, a képezdeket is egészen újjá alakítani szükséges, különben a népnevelés régi borzasztólag nyomorult helyzetében veszteglend, mit tününk nem szabad, mert belé egyeznénk vérünk elfajulása, nemzetünk elaljasodása, nemzeti becsületünk és létünk hajótörésébe.

Minden okos ember a közép- és reál tanodai tanárok kiképzetésöket is ohajtja, s pedig a magyar annyival inkább, mivel honában e tekintetben kevés történt, mert igaz, hogy például: a Pannonegyi sz. Benedek rendi atyák, mint leendő gymnasialis és academiái tanítók a rend bölcs intézkedéséből Bakonybélben egy évig saját-szerű praeparandiában rendeltetésökhöz nagy gonddal képeztetnek, s van is tanodáikban ennek kedvező látszatja; de ellenben tudom, s fájdalommal bévallom, hogy képezdeileg szakmesterekké épen nem miveltetnek, például Salvátorról és sz. Mária-ról czimzett sz. Ferencz rendűek, s jól lehet több gymnasiumban tanárkodnak, illy praeparandiai képzésről nem is álmodnak. Azomban ezen szerzetek atyái is tartozván Theologiában a Paedagogiát és Methodicát rendszerileg tanulni, különben is magasabb iskolákat végezvén, azért teljesíthetik tisztöket, de nevendékeik is még felsőbb tanodákban némileg pótolhatják az alsóbbak hiányait. Am mi ez alkalommal a szorosán vett népnevelés érdekében, azért is egyedül a mesterképezdekről kívánván szólni, fentebbi képezdeink reformja utáni sóvárgásunkat idő és hely kéméletből, csupán általjányos, kétségbe vonhatlan maximákkal indokolandjuk:

Köz vélemény hogy a köz boldogság, főleg a népneveléstől fűg.

Köz vélemény, hogy az első rendű oktatás, egészen a

tanítóktól füg; a népnevelés nagy részben azoktól feltételeztetik, kik a népneveléssel megbizhatnak.

A legjobb oktatási terveket is csak jó tanítók által lehet végrehajtani.

Jó tanítók nem születnek, hanem lesznek, rendszerint helyes képezdei oktatás által.

Im ezen igazságokon sarkallik buzgó óhajításunk, mely az országos képezdei rendszernek észszerű átalakítása után eped.

III.

A köz nevelésnek alapelvei, mellyek törvény által kimondandók

Mindenek előtt röviden a népnevelésnek szellemét szükség megállapítanunk, miszerint a népnevelést irányzó képezdek vezérelveit következtethessük. Ez leszzen sarkköve az új épületnek.

Nem bocsájtkozom politikai kérdések megvitatásába, mellyeket a legújabb törvények által megalapított jog egyenlőség, és ügyünkre vonatkozólag a XX-dik törvény czik 2-dik §-ból „E hazában törvényesen bevett minden vallás felekezetekre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapítatik meg” fölmerülnek, jelesen:

Hogy a katolikusok — mint jelenleg a nemegyesült görögök és protestansok — iskolai ügyöket saját hitelveik szerint önállólólag igazgassák, és hogyan? Ebbe a törvény nem avatkozott, megadta minden bevett vallásnak a tökéletes egyenlőséget, nem is adhatott egy igazságos törvény kevesebbet a 8 millio katolikusnak, mint sokkal kevesebb protestans atyánkfiaiának adott. — Minden hitbeliek tudják jogait és kötelelességeiket, s ez szerint cselekedendnek.

Iskolákra vonatkozólag a törvény megszabta a ministerium teendőit a XX. t. cz. 3. §-ban: „Minden bevett vallás felekezetek egyházi és iskolai szükségai, közállodalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hit felekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvény javaslatot fog előterjeszteni” Ime minister úr! hogy az iskolák szükségai, költségei állodalom

által fognak fedeztetni, csak ezt az elvet állapítja meg a köznevelésre nézve törvényünk, s ennek alkalmazásáról terv adást az illető hit felekezetek meghallgatása után, a ministerium teendő. Ez szerint a tanodák szelleme és tanulmányi elvei vagy is belszerkezete a ministerium körén kívül esnek, ezeket minden hitvallásbeliek magok határozzák meg.

Szellem leigazás ellen óvását kikötötte a törvény 4. §. „A bevett vallás felekezetek iskoláiba járhatás, vallás különbség nélkül, mindenkinek kölcsönösen megengedettik“

Mi a statust illeti, minden esetre érdekében vannak a köznevelésnek alap elvei, mert a közboldogság intézete, mellynek pedig a nevelés egyik alapja.

Azért a status általjában törvény által kikötheti, s minden józan honpolgár óhajtja is hogy kiküsse abbéli óhajtását, hogy a közboldogság és egyformaság tekintetiből az országos nevelés „Keresztény szellemben és nemzeti irányban kezeltessék“

Ezt, és hogy „külömben minden vallásfél szabadon intézi tanodáinak belszerkezetét“ ezt, és nem többet kívánnék a törvénybe iktatni. A külrendezésre nézve pedig a minister úr törvények értelmében adand tervet, ehhez hazafiúilag véleményvel hozzá járulni szent kötelességünk, mint ezzennel béváltunk.

A köznevelés fontos ügye megérdemli, hogy kimondott alapelvei fölött kevésbé elmélkedjünk.

III.

A keresztény szellem diadala.

Törvényben azért mondanám ki a köznevelésnek alapelvét, mert különben az önféjűség fog garázdálkodni a köz csend és boldogság rovására. L. Aimé Martin a koszorús francia paedagog erre nézve helyesen és eleget mondé szavaival: „Elveket keresének — századunk emberi — és csak véleményekkel találkoznak; így lön minden ész souverain; és támadt vita; veszekedés, törvé-

nyek iránti engedetlenség, és a század chaos-ba süllyedt.”

Mi előtt még is a tekintélyes külföld példájával támogatnók fentebbi kívánatunkat, vizsgáljuk kevésbé a köznevelés alapelveinek igaz voltát.

Az embert életre és üdvösségre kell nevelni. A házi nevelésnek a szülői szív természet rende szerint ugyan ezt sugalja. Ám a hazinevelésnek, ezen természet törvénye szerint jelesb tudósok által megalapított elv elleni roppont fogyatkozásai sürgetik, hogy a nyilvános nevelés tapasztalás nyomán biztos irányban rendeztessék. Mi tehát a rendszer tervezése előtt, a nyilvános nevelés irányát nyíltan abban tűzzük ki, hogy az keresztény szellemben és nemzeti irányban kezeltessék.

Meggyőződést kereső olvasóimat, ezen tárgyat megvitató egész munkákra utalhatnám, melyekben kivált a francia és német irodalom igen gazdag; vagy az egyetértő tekintélyes férfiaknak hosszú névlajstromát tárhatnám föl, kiknek élén Millde, Campe, Niemayer, Stapf, Curtmann, Seyler, Fenelon, Schvartz, Demeter, Szilágy, Hergenröther, Chimani, Heinsius, Fáy s. a. t. tündökölnének; sőt a historiának nyomos idézeteivel támogatnám helyességét; ámde a sürgős idő korlátai által védveimnek gazdagságos felsorolására szorítatom; az igazságot komolyan kutatót elmélkedésében ezen eszmelánczolat is biztosan vezérlendi. Egyenkint vizsgálандjuk az iker irányt.

Hitvallásos szellem nélküli köznevelés, az embernek még csak földi jólétet sem biztosítja. Valódi keresztény szellem nélkül nincs helyes ön és felebaráti szeretet, nincs fejedelem és haza iránti kitartó hűség, nincs igazi közszellem; keresztény szellem nélkül a teremtes remeke emberi méltóságából ismét aláhanyatlík ama pogánykori materialismusba és rabszolgaságba, melyből őt a keresztény religio szabadítja föl; a keresztény szellemnek gyümölcsei a nemzetek tudoraként: szeretet, öröm, békeesség, türelem, jólét, szelidség, hívség, erkölcsiség, mértékletesség, szüzesség (galáczbéliekhez V. r. 22 — 23, v.)

A keresztény szellemű nevelésnek oly fölséges bélyegeit

„Népneveléstan.“ ezimű munkám lapjaifönnen hirdetik, szerintem, mit?! az ész, és évezredek tagadhatlan szavaként: a keresztény szellemű nevelés, a legjelesebb működés. Ha ki illy hangoktól elszokott, kérjük neijedjen vissza, szent a cél melyre törekszünk; a sok üres, sujtásos, handabanda mellett komolyabb szemlétetet is magérdemel az emberiség és édes hazánk' közös ügye. Lássátok: a keresztény szellemet istenesség bélyegzi, mellyel az embereket Isten országának megnyerni, így köz szentséget tökélyt, jámborságot boldogságot szülni buzgólkodik. Valóban hathatós eszköze az isteni gondviselésnek! — A keresztény szellem csak szeretettel működik, mellyel ugyan megfér az atyai komolyság, de nem a zsarnoki erőszak; szükségben fenyít, de a szeretetnek vesszejével, Istent tartván szem előtt, ki legkegyesebb és legigazságosabb atya, ki kegyességét szigorral párosítja, és szigorúságát kegyelemmel enyhíti; mivel a keresztény nevelés nem akar rabszolgákat, hanem szabaddakaratú embereket nevelni. — A keresztény szellem nem hanyagolja el az emberi erőket, inkább egyesíti mind azt, mi a gyermekben elszórva rejlik, s az Isten' kezéből kikerült egészet, tökéletesebben illeszti rendeltetése' pályájára. Egy tehetséget sem áldoz föl a másiknak, testet és lelket egyiránt képez; a földi enbert boldoggá műveli, hogy mennyeivé üdvözüljön. — Nevelésünk mit sem ferdít el, az alantit felsőbbnek, a felsőbbet a legfelsőbbnek rendeli alája. A testet a léleknek, ezt az Istenségnek; az indulatokat az észnek, ezt a sz. hitnek; s épen így kapcsol össze ideiglent örökké valósággal, s a véges lénynek kilátást nyit a végtelenségbe. — A keresztény nevelés híven ügyel a természet és tapasztalásra, az élet' e két nagy mesterére. Nem akar ugyan új természetet mesterkélnei, semmi csírárt idő előtt érlelni, sem bimbókat szét tépni, hogy időnek előtte lássa reménylett virágát, nem is különbözködik vakmerőn a tapasztalás mellőzésével, hogy romokban remekeljen; hanem miként a böles orvos vagy kertésznek elve, csak a természet működését gyámolítani, úgy a nevelésnek zsinór mértéke, nem mesterkélnei, hanem a természet' fejlesztését, növelését tapasztalt módon elősegíteni. Örömmel tartja magát a természet

hű tanítványának. S épen azért mint a bölcs kertész, nem erőlködik minden magból csupa rózsát, csupa szegfűt s. a. t. teremteni, hanem minden csemetét természetadta saját s á g a k é n t nevel, mert jól tudja, hogy Isten nagy kerjtét' e világot a czélirányos változatosság teszi nagyszerűvé, gyönyörű szép, isteni művé: így nevelésünk is minden nevendéket saját természeti tehetsége és körülménye szerint maga helyére alkalmatossá, s mindenkor boldoggá törekszik képezni, azt végtére üdvezítendő. — Emmél fogva a keresztény szellemű nevelésnek fő buzgalma növendékeiben a g y e r m e k é r z é s t, mint emberben a legnemesb és legjobb fajmagot, melyből csirázik a humanitásnak legjelesb fája, föléleszteni, megóvni, kifejteni és megtartani; így a szép gyermekesség vagy is ártatlanságnak paradicsomát plántálva, az embereket örök boldogságra alkalmatosokká képezni, mert isteni kinyilatkoztatás szerint: „Ha nem lesztek mint a kisdedek, nem mentekbe mennyeknek országába.“

A keresztény nevelés az arany közép úton halad, túlság és szélsőségek között, a túlzó szigor és kényesztetés, szorongva áhitatoskodás és hitlenség, érzéketlenség és érzelgés, önzés és közönyösség, remeteség és zajban tévelygés, tudatlanság és hiú tudakosság s. t. e. f. között. Nem képez egyedül az egyháznak, sem egyedül a polgárzatnak, hanem egyház, status és családkörnek, vagy is az életnek, föld és égnek egyetemben jó fiakat. A gyermekből derék polgárt nevel Isten országának, ki illy alakban méltó nagy családjához, s minden viszonyba, hivatalba, állásba illik, ő jó családatya és családanya, hív életpár, békes és munkás hontag, valódiilag fölvilágosodott ember, és minden állásban megelégedett. — A keresztény szellemű nevelés mindég a l a p o s a n működik, nem épít levegőn, nem homokon s fellegvárakat, hanem nyomos okfölkön épít. Való elemi nevelés, mert az emberi erőket csirájokban felkarolja s fölvirágoztatja, s mindent az ő s elemhez, a teremtőhöz visszavezet; nem is képez embereket az iskolának, egyes állapot vagy körülménynek, vagy egyes országnak, hanem az életnek és Isten országának, vagy is mint némellyek a neveléstől megkivánják, az embert életen által menyországba vezeti....

Még sok dicső előnyt tudnám meleg kebellem hirdetni a tiszta keresztény szellemnek!... Ne is mondjátok, hogy sok rossz keresztény van; igen, mert ők föl nem fogták ama magasztos szellemet, és vastag tudatlanságuk' ködében tévedeznek. Ne mondjátok: hisz ekkor is többnyire az egyház nevelt, és mennyire ment; ha cserép edénybe rakjátok az aranyat, vajjon veszt-e az becséből? de hol derék egyháziak működnek, nem tündöklenek-e jámborok? faluról falura, házról házra szeretnék vándorolni veletek, és szemtől szembe megmutatni a keresztény szellemnek üdvös gyümölcseit, mellynek egyedül köszönhetjük eddigi fenlétünket. Ha hogy egyesek' hanyagsága, rossz akarata gonoszat természet, az megróvándó, de ebben a leg-tisztább keresztény szellemnek nincs része!....

De nem szükség ügyünket védelmeznem, érintetteken fölül a történetek csilhatlan tanúsága is mellettünk harczol, mellyből kitünik, hogy a keresztény szellem majdán tizenkilencz század' folytán minden véres ostromokon diadal-maskodott, minden világi tévelygésen és észcsapongáson kifogott; ezen szellemnek köszönheti Europa míveltségét, és újabban feléledt szabadságát, ez hatott ekkor legkitünőbbben az emberi nem boldogítására; minélfogva a keresztény szellemű nevelést minden fölvilágosodott nép örömmel fogadta sajátjául; s hol a viszketeg álfölvilágosodás ezt kiírtani, lábbal tapodni próbálta, ott is hova hamarabb dicsőn visszaszorgalmazá azt az önkárán okult jobb és nemesb lelkek' buzgalma..... Olvassátok csak figyelem és jó lélekkel Chateaubriandnak a „Les Martyrs“, az „Itinéraire de Paris a Jerusalem“ remeklőjének a „kereszténység szelleméről“ írott munkáját (Genie du Christianisme“ először 1802-ben Londonban látott napvilágot, s az óta többször, és több fordításban); és deres közönyösségtek lángot vet, és könyes szemekkel szánni fogjátok atyátokfiát, ki hitlenségében az élet rózsáitain vakoskodva nyomorog.

Lelkem e kedves, ez angyali ügy' ajánlatára végtelen sokat tudna a tollnak sugalni, ha szükségesnek hinném; azért csak zárszóul a koszos Staphnak nevelésánából egy óvó idézetet: „A nevelésnek ama profanatiója, melly szerint a hit-

vallásosságtól elválva, az emberiséget csupán önmaga által kívánja nemesíteni, legnagyobb baja korunknak. Ez úton nyelhetünk ugyan aesthetikusokat, és sokat tudókat, de igen is gyakran — mint a nemzetek tudora mondja — minden igazságtalanság, gonoszság, rendellenesség, kapzsiság, irígység, ravaszság, hitesszegés, Isten káromló, negédes, szülő és előljárók iránti engedetlen, kiállhatatlan, s egyéb rosszaságokkal felruházott embereket.“..... És olvassuk a német paedagogusok' főbbjeinek panaszát, kik a német eszelőségnek méltán nevezhető rationalismusnak iskolákból sarjadzott borzasztó kinnövéseit látják, értik, fájlatják, és gyors orvoslatért esengnek, miután, miként Krumm acher magát kifejezi: „a keresztény elem iskoláiból vagy készakarva száműzöttetett, vagy gondatlanságból elenyészett, részint pedig mellékes tárgya alacsonyított, iskoláik a pogányságba süllyedtek alá.“ — Ezen és számtalan tanuságokból még nem késő tanulnunk, az évezredek, őseinktől szeretett s olly igen boldogító keresztény szellemet a nyilvános nevelés irányául buzgón szorgalmazni.

IV.

Szükség, hogy a nyilvános nevelésnek alapja a positiv religio legyen.

Logikai rendben következik, hogy a népnevelés vezetését az egyháznak szorgalmazzuk.

Nincs most helye hosszas akár történeti, akár political vizsgálatokba ereszkednünk, feladatunk inkább olly elveket megalapítani, mellyek szerint helyes tervet indítványozhasson a ministerium.

Szándokom tiszta és lelkiösméretes, mikint a feladat igen fontos. Azért is minden félre értés, minden részre hajlástól menten, egyedül a közüdv és hazánk boldogságát tartván szem előtt, a történet és külföld bölcsesinek, s a historia-tanításán épült meggyőződésemet tárom föl.

A népnevelés vezetésé, igazgatása országos közremunkálat- és felügyelés alatt, az egyházra bízandó.

Ne mereszd szemedet, ne vessd közbe vetodat jó lelkű hazámia, ez nem paradoxon, Europa alkotmányos és legműveltebb statusainak is ez köznevelési alapelvök; ezt a dolog természet, a közboldogság, a családok' nyugalma, az egyház' rendeltetése egyaránt követelik, körülményeink törvényesnek és legcélszerűbbnek kiáltják, ezt [az országgazdaszat óhajtja, ez legliberalisabb eszme, mint alább meglátjuk, ennél jobbat nem tudunk, nem tudott a világ felmutatni. Derítsük ez igaz elvet tisztára.

Religio nélkül társadalom főn nem állhat. Tekintsétek a világ történetét, és a népek ezerféle tévedéseikkel, hitregéikkel a természeti szükségét, az ész és szív ezen egyetemes követelését igazolják. De talán tin szeméiteknek jobban hisztek? ám tekintsétek a mai világot, Istent imád és szentel tudós, tudatlan, Isten hitét hazudja az istentagadó is, különben fél, hogy mint erkölcsi szörny a társadalomból ki igazítatnék. Tekintsétek a hitlenek táborát, ők [is morál után, polgári erények után sóvárognak.

De legyen szabad a morált religio nélkül óhajtók elé egy életképet, igen tanulságost állitanom: soha sem volt több szó az erényről és erkölcsiségről mint Párisban mikor az ész-istennőt bálványozták, a guillotine' uralkodása alatt!.... Erény és moral, religio [nélkül nem képzelhető. Valjon min fog sarkalni erkölcsiségtek? mi ösztönzend jóra, tinszenvedélyeitek' levivására, a méltatlanságok és csapások' eltűrésére, mi gyámolítandja gyarlóságtokat? Erkölcsiség religio nélkül, pozitív hitvallás nélkül, Isten és törvénye nélkül csak üres semmiség, titkos önzés, hiú szódagály, rosszabb a nyílt ellenségnél, kivel szembe szállni tudunk, de amaz a legszebb szín alatt pusztítja az erények, s boldogság országát.

A francia első forradalom emberei érezték a szükségét valamivel pótolni a száműzött religiot; és honnan származott e szükség? onnét, hogy a köztársasági erkölctan mellet, az erkölcsök' romlása egyre növekedvén, olly fokra hágott, hogy a legmerészebb liberalisták is megrettentek; „A Trón fölforgattott — mondá Gauthier (du Carvandos) egy indítványuál a nyilvános oktatás' rende iránt — még egy van lerontani való,

ez az, mellyen a halhatatlanság ül. Mindenfelől romlottság környez; ez olly ragadó folyam, mellyet semmi gát föl nem tartóztat. Még egy pillanatnyi késedelem, és elnyeli a serdülő nemzedéket.“ Bonaparte' lángesze belátta Francia országnak veszedelmét, minden departament' főtanácsát megkérdezte a nyilvános nevelés és erköcsiség állapotáról, s eme francia ország' megyéinek jegyző könyveit kezében tartván Portalis, a törvényhozó testület eléje egész Europa' bámultára, s a kisírt religio' sebeinek balzsamául ezeket mondá: „egész Francia országnak szava, hogy:

„Az oktatók pusztában tanítottak, mert eszélytelenül kimondatott, hogy az iskolákban nem kell a religióról szólni.“

„Az oktatás 10 év óta (respublica' kora) semmit sem ér; a religiót kell a nevelés alapjává tenni.“

„A gyermekek legveszélyesebb rötsége, s a legaggasztóbb csavargásra vetemültek.“

„Nincs semmi eszméjük az Istenségről, semmi ismeretük az igazság és igazságtalanságról. Innen a szilaj és bárdolatlan erkölcsök, innét az elvadult nép.“

„Igy tehát — ekkép fejezébe a szónok — egész Francia ország az erkölcsiség és a társadalom' seigitségeül a religiót hívja föl.“

„Ez volt az igaz oktatási elvnek — mond C. van Bommel (A nyilv. első és másod oktatásnak igaz elvei' című jeles könyvében, mellyet e cikkünk kalauzzaul hasznaltunk, s mellyet a népnevelés minden lelkes barátjának olvasásul kitünőleg ajánlunk. Magyar fordításban kiadatott Veszprémben 1847. 8. r. XX, 397. l.) Ez volt az igaz elvnek legtündöklőbb diadala; legrendesebb kárhozátása ama hiú elméleteknek, mellyeket a philosophia annak helyébe erőszakosan tukmált. — Csak 10 év kellett, hogy a philosophiai bölcsesség' esztelensége bebizonyíttassék, és egy egész nép undorodjék ama hihetetlen góg előtt, mellyel Istent a társadalomból száműzte! Tíz emberi hatalmukra nézve korlátlan dictátorok által szünet nélkül megújított kísérletek, nem hoztak egyebet létre, mint a tények' tagadhatlansága által kicsikart, a nagy nép' tolmácsa által kimondott

ama vallomást: erkölcsiség megrontatott, a társadalom megrendítetett, a religio jöjjön segítségünkre! Rousseau, Voltaire, Condorcet, Robespierre, kiragadván az épületnek sarkkövét a keresztény nevelést, csak romokat készítettek; fölvilágosodásuk nem volt egyéb, mint sötétség, és haladásuk nem egyéb, mint visszatérés a régi bárdolatlansághoz, ígéreteik a társadalom' ujja születéséről nem egyebek, mint gyalázatos hazugságok, nincs oktatás nevelés nélkül, s nincs nevelés erkölcsstan és religio nélkül.“ — Ez volt Francia országnak az első revolutio' gyáz éveiből vont tapasztalása. Vajha mi is más nemzetek' történetén okuljunk!

Még egyet. Midőn nem rég Francia országban a rendkívüli törvényszék elé egyszerre ötven tolvaj jelennek meg, az elnök illy fontos nyilatkozatra fakadt: „Valljukmeg uraim, valljukmeg nyiltan, a büntetés' félelme kevés vétségnek veszi elejét, a büntető törvények' ereje nem elegendő biztosíték a társadalomra nézve, mivel a bűn, melly ellen alkalmaztatik, csak gonosznak eredménye. A henyélés és felleltség, ezek a valódi sebek, mellyeket orvosolni kellene; ezek azok, mik által a tolvajság szinte szükséggé válik. De a társadalom e két sebe ellen nem teheti a törvény semmit, s azokra nézve, kiket a vétkek ezen falak közé hoznak, orvosolhatlan a baj... Midőn illy nyomorúságokra tekintünk, azt nyilatkoztathatjuk, azt kell főhangon nyilatkoztatnunk szavaink és példáink által, hogy a gyermekeknek erkölcsös és vallásos nevelése, a társadalom' minden osztályaira nézve az egy biztosíték a jobb jövőre. Uraim az idő sürget bennünket. Már is sok nemzedékek fosztattak meg e nagy jótéteménytől.“ — Vajha illy nevezetes események, és illy ünnepi nyilatkozatokra figyelnének azok, kik nézeteinkben osztózni nem hajlandók! — Vajha a főn indézett, mely belátással írt, történelmi és statisztikai adatokon épülő munkát sokan végig figyelemmel olvasnak de nálunk épen az a baj, hogy sem olvasni, sem tanulni, sem a historiát hallgatni nem szeretjük, ha szava komoly és rendutasít; inkább a féktelen szabadság, önkény által engedjük magunkat elragadtatni, ha különben érzéseinket izgatja, és hiü-

ságunknak tömjénez. Borzasztó, mennyire szeles, mennyire meg-
gondolatlan, mennyire tiszteletlen, szerénytelen, kivált a fiatal-
ság a komoly tanok és kérdések körül! valóban műveltsége
soknak alig ért gyermekkort, azért is mindent bábjátéknak
tekint. —

Honfiak! a haza, ez édes mienknek rendezéséről, fölvi-
rágzásáról, mi vérünk' boldogításáról van szó; tehát félre min-
den előítélet, és gyanúsítással, részrehajlással; körül tekint-
ve, meggondolva ítéljünk és határozzunk; mert eső után késő
a köpönyeg; az elhamarkodásnak kárai kipóthatlanok....

Már volt törvényhózó testületünk, hála az égnek! okult a
történeteken, s az 1844-diki országgyűlésnek kerületi — mond-
hatni szabad elmű választmánya — népnevelési törvény javallata
1. §-ban kijelenté. „A népnevelésnek mindenek fölött vallásos-
nak kell lenni, vagy is olyannak, mellyen az isteni hit és tiszta
erkölcsiség tanai keresztül szövessenek.“

A historiának illy jelentékeny érintéseivel kelle élnem,
miszerint okadatosan állithassam, és nemzeti hitté érlelni segít-
sem azon igazságot: szükség, hogy a positiv keresztény reli-
gio alapja és lelke legyen a nyilvános nevelésnek, következőleg
szükség hogy azt a vallás kezelői, a vallás szolgálói igazgas-
sák. Melly következményről a következő czik szól.

V.

**A népnevelésnek vezetése, igazgatása országos közre munkálat
és felügyelés alatt az egyházra bízandó.**

Homlokirátul igazolásomra B o m m e l szavait jegyzem
föl: „E sorok írásánál csak egy gondolat forog előttem, az
hogy okadatos tanácsok által boldoggá tenni segítsem ama bölcs
vallásos önáldozatra kész nép jövőjét, mellyhez annyi viszonyok
csatolnak.“

S most a dologra.

Jeles férfiak kimondák, hogy nevelés religio nélkül, reli-
gio pap nélkül nem lehet, s ezt a nemzetek története fenhir-
deti; bebizonyult, hogy a papság az alkotványosságnak leghat-
hatósb biztosítéka, s a demagogiának, anarchiának leghathatós

ellensúlya; (Emlékezzünk itt meg XVI-dik Gergely pápának a még élő orosz cárral összejöveteléről, s az emberiség melletti szóváltásáról; és IX-dik Piusról ki a nemzetek jogainak leghöbbséges védműve! — és idézzük fel emlékezetünkben mind azon egyházi férfiakat, kik nemzetünk becsülete és léte mellett vívtak! s t. b....) bebizonyult, hogy az egyházi rend igazgatása alatt a nevelés legrendesebb, legkielégítőbb, leggazdagosabb, vagy is legcélszerűbb. Jeles férfiak' idézetei helyett itt inkább művelt statusok' intézményeire figyelmeztetem olvasóimat,

Szász-Weimárban a népoktatás igen virágzó állapotnak örvend, pedig igen egyházas consistorium igazgatja; az iskola felügyelete a lelkészek tisztéhez tartozik, a tanító egy-szerismint organista.

Szász-országban a nyilvános oktatás egy fő consistoriumra van bízva, mely egy conferentialis miniszternek elnökelete alatt, legnagyobb részt egyháziakból áll. Az első oktatási felügyelés az egyházi hatósághoz tartozik.

Poroszországban az egész nyilvános oktatásnak szelektét az oktatási törvények' ezen idézete föltárja: „Minden iskolának förendeltetése oly módon nevelni az ifúságot, hogy benne az embernek Istenhezi viszonyai' ismeretével fölélessze amaz erőt, ama vágyat, melynél fogva életét a kereszténység' szelleme és elvei szerint szabályozza.“..... Az igazgatás a választásminiszter' föfelügyelete alatt az egyháziak által kezeltetik; a tanítási könyvek a felsőbb egyházi hatóságok' közbejöttével választatnak meg; a mesterek' kinevező leveleik a püspökhöz küldetnek, s ez előbb kihallgattatik. Im lássuk! Poroszország nyilvános nevelése is, mellyiránt miniszter úr előszeretettel és deferentiát látszott folyó 1848-dik évi május 8-kán kelt rendeletében tanusítani; melly rendszer Franczia országnak is anyira magára vonta figyelmét, hogy szinte utánzására gerjedt, im e Porosz, tetszőleg a legvirágzóbb tanodák, egyháziak által vezéreltetnek!

Belgiumban szabad vallás, szabad oktatás van igen okosan törvényesítve; s a löveni katholikns egyetem, meg a hat képezde, és a keresztény atyafiak iskolái fennmen hirdetik.

hogy az egyház' igazgatása alatti tanodáké az elsőség.

Franciaország félszázad óta nagy csísisen ment keresztül; az első forradalom megtagatta a religiót, és azt közoktatásból kizárta, és félszázad alatt tízszer változott a tanrendszér, s az országot kinem elégíté. A februariusban bukott kormány a vallást ugyan a népnevelés alapjául kitűzte, de az igazgatást nem az egyházra bízta, és a szülők elégedetlenek valának; az egyháznak csak semleges békólys engedtetett az iskolákra az atyák és anyák, az egész ország gyermekei érdekében javítást sürgettek; a kormány nem mőözhetette a közkiváratot, és Consin Victort a Franciaí academia tagját, egykor a párisi egyetem' Faculté de letres-ében a philosophia történetének tanárát, Plato és Proclos' fordítóját és illetőleg kiadóját, s a Bourbonoknak szabadelműsége miatt üldözöttjét és 1840-ben Thiers' elnöksége alatt a nyilvános oktatásnak miniszterét, s így minden liberálisnak gyanuja fölötti értelmes bölcselőt, Némethonba utaztatta, hol logjobb karban látszik lenni a nyilvános nevelés, miszerint biztos tapasztalás szerint indulhasson; s Consin, ki legkevésbé gysnúsítható, bőven felsorolt tapasztalataí után (olvasni igen méltó a miniszteriumhoz bényújtott tanulságos jelentését! magyar fordítása is megjelent —), okadatosán és lelkesen fölszóáll, hogy az első és másodrendű oktatást az egyház igazgatása alá kel bízni, miszerint azt a keresztény vallásosság lengjeát, mert csak illy nyilvános oktatás biztosítja nyugtatja a köz boldogságot a családokat.....

S valóban a párisi község, a liberálismusnak e classicus városa a keresztény-Atyafiakra' (egyházi rend) bízott 12 tanintézettel bír, mellyeket a város tartfön, s még kíván illyeket; s az olly liberális Francia országban, melly hosszú évek során át olly keserves hadat viselt a katholicismus ellen, a keresztény atyafiak rende kezén már 317 illy intézetet számlál, mellyek 1536 osztályra rendezve, 522 iskolát képeznek, s bennük már néhány év előtt 141,089 növédék járt, 41 francia városban vannak már keresztényatyafiak, 112 város kívánja őket, s ha ez intézet 1000 egyeddal többet volna képes élőállítani, e pillanatban alkalmazhatná őket. Lám! pedig az okatlan túlliberalismus 1792-ki angusztus 18-dikai határozatban számúzé őket

ezzel eltörülvé 121 rendházat, melyekben 1000 egyed legjobb sikerrel fáradozott; s ezután 3-mad évre a conventben már fájdalommal említett eltörültetésük; s néhány évvel utóbb, midőn látni lehetett, hogy a vallástalan oktatás oly vadságra vezet, minőben az emberiség a kereszténység' földért elött is alig volt, a keresztény oktató társulatoknak visszaállítása a departamenti főtanácsok által sürgettetett, Fourcroy az oktatási igazgató nyilván kijelenté, hogy „csak az atyafiak képesek megjavítani a forradalom által megrontott erkölcsöket.“

A francia szabadságot és példát utánozni szeretőknek komoly figyelmökbe ajánlatik ez életkép. Tanuljunk a historiából ne csak czifra szavakat, hanem üdvös irányzatokat is !

Éjszak Ameriká' szabad statusaiban szabad vallás, szabad oktatás létező, bámulatos, hogy a szabad és független egyház milly oriási lépéseket tesz a nyilvános nevelés, s ezzel a közműveltség előmozdításában, csak egyetlen példát idézünk: John Hughes püspök egyik 1846-ki Sept. 5-kén kelt hivatalos jelentésében írja, hogy Newyork egyházi megyéjében 1837-ben volt 1 collegiumjok (mellyet 1838-ban a hit ellenei elhamvasztottak), s leányiskola 8 az irgalmas szűzek vezetése, alatt (e mellett a 43 áldozópap helyenkint tartván elemi oktatást); s már 1846-ban volt egy papnőveldeje, 1 collegiuma (lyceuma), 11 leánytanodája az irgalmas szűzek, és 4 külön vezetés alatt, 6 árvaháza, és megyeszerte 109 áldor tanította a népet és gyermekeit.... s mint egyéb hiteles tudósítások tanúsítják, az egyháziak' tanodái nem csak dicsértetnek, hanem más felekezetekbeliektől is sűrűn látogattatnak. pedig ott, lehet mondani, nem tetemes javak hanem szabad mozgás, és övéiknek, hiveiknek rokon bizodalma fő erejük, melyet a vallásos szellem csodálatosan gyümölcsöztet.

Ezekhöz röviden még azt jegyzem, hogy ország-gazdasági szempontból is legtanácsosb a nyilván. iskolák' vezetését az egyházra bízni. Bebizonyult tény hogy annyira kiképzett igazgatók és oktatókra, magukat a kisdedeknek annyira feláldozni tudókra, s e mellett oly csekély díjjal beérőkre olly olcsókra, mint az egyháziak, semmikép nem lehet szert az országlat.

2-dik József kora honunkban is hagyott erre föl tanulságos példát. —

Hosszabb idézeteknek itt nincs helye, im ez érintések is elegendők leendnek azok' hevének lehangolására, kik meggon-
dolatlan túlbuzgelmukban, mint látszik elég alaptalanul; s így igazságtalanul, helytelenül belebeszélnek a világba, s az egy-
háziak ellen a közjónak világos hanyatlása mellett is nem ír-
tóznak szavazni. •Látják a mások' szemében találkozható szál-
kát, s magukéban nem veszik észre a gerendát.

Azt mondjátok talán: eddig az egyháziak kezökben volt
a köznevelés és milyen sikere?

Honfiak! jól különböztessünk. Tagadhatlan, hogy köz-
nevelésünk általában nincs kielégítő virágzásban, csak hogy
ez részben világi kezekben volt, ilyen a hang adó egyetem,
academiák, némelly képezdék, gymnasiumok, és általán a vá-
rosi nemzeti iskolák, és sok leány iskola; és tagadhatlan az is
hogy akár az iskolák emelése, akár a tanítás buzgósága, neve-
lési irodalom, szóval népnevelésünk ügye körül honunkban az
egyházi rendnek érdeme nagy. Erről szép bizonyítvány gyűj-
teményt nyújt, mint Fejér György Codex Diplomaticusa
úgy Pauer Jánosnak illy című munkája: „Az egyházi
rend Érdeme magyar ország történetében. Árpádok időszakától
korunkig. Székesfehérvárott. 1847.“ És Lányi Károlynak
hason tartalmú böcsös irata.

De a köznevelés ügye nincs is nálunk olly igen süllyedt
állapotban, mint sok gazdag országban, például Anglia, sőt
Franciaországban hegyi vidékeiben.

Azomban ne feledjük megfontolni, hogy honunkban ek-
korig a nevelés körül az egyháziaknak kötvék kezei a
kormány befolyása által, a tanulmányi rendszert a kormány szab-
ta, a fő igazgatókat a kormány nevezte, az iskolai felügyelők,
s a plébánosok is többnyire kegyúri befolyástól függtek; a köny-
vek a kormánytól rendeltettek, a kormány szabadalma szerint
egyedül az egyetemi nyomda árulta és pedig jó drágán az isko-
lai könyveket, sem iskolák nem voltak, sem mesterek becsüle-
tesen nem fizettettek, vagy a jegyzői hivatal által a tanításban
akadályoztattak, vagy a gyermekek rendes iskolázásra nem szó-

ritattak; ehhez járul: hogy a házi vagy is szülői nevelésre kevés, vagy semmi gond sem fordítatott, pedig ennélkül a legjobb iskola sem megy sokra; némelly polgárzati rendetlenségeink, például: éjjeli tivornyák, ünnepeknek megnevelése, magánlegeltetés, fonóházak, színházaink gyakori botrányai, csáb nők' tűrése, tagosztály szülte majorságok' szaporodása iskolázás nélkül, a czéhek fegyetlensége, a gyárak' szaporodása gyár-iskolák nélkül, közös tömlőczeink, semmi cselédrendszer, a korteskedés borzalmi s. t. b. Azt felhozni, hogy helytartósági intézmények által ezeknek eleje vétetett, semmit sem nyom. Igen papiroson, de a legszebb intézményeket nem bírta végre hajtani a gyenge kormány, a papság pedig karhatalommal nem bír.

Ezekhez járult a papság tekintélyének könyelmű lerombolása, a szabadelműeknek csábítási viszketege, a szabad sajtónak kinövései, kivált a gaz regények, s több olly okok, melyeknek bonczolása külön tárgyalást igényel. Legyünk igazságosak; ha a status ezen roppant akadályokon nem segít, egy résznek minden ügyekezete meg fog hiúsulni, és köznevelésünk hovatovább alább sülyed. —

Az egyházi nevelésnek egyik szép gyümölcsét a következő czikben rajzolandjuk.

VI.

Az esztergomi érseki Mesterképezde.

Ha a katholika egyház szabadon működhetik, év ezredes, isteni elvei biztosítják számára a legfényesebb és legüdösebb sükert.

A katholika egyház nevelési igaz elveinek helyes voltát, helyelközzel honunkban is behízonnyítá, hol tudni illik megengedtetett neki a szabad mozgás. Példa igazolja állításomat.

Egyebek közül például az esztergomi érseki mesterképezdét (Praeparandiát) idézem föl, mert ennek tanára lévén, azt mint belszerkezetére, mint gyümölcsseire nézve legjobban ismerem;

és tárgyrokonságnál fogva ezen tervezetem' következő szakaira vonatkozik.

Herczeg K o p á c s y J ó z s e f esztergomi érsek és Magyarország Primása, az esztergomi roppant, szinte egy millió hívót számláló egyházi megye kórmányát 1838-ban általvévén, azonnal tapasztalta hiányát egy Praeparandiának, s mint gondos atyja a népnevelés ügyének, 1841-ben megyéje papságához a népnevelés érdekében kibocsájtott pásztori levelében ön szántából megígérni kegyes volt, hogy egy Esztergomban felállítandó képezdére gondja leend, millyennek alkotását ugyan ő Herczegségének a Veszprémiek hálával hirdették. S valóban ő szavának embere szeretvén lenni, székes káptalanával tanácskozáván, azt köz költségen megnyitandui határozták, ennek igazgatását egy esztergomi kanonokra, nevezetesen Jaros Vinczére, s vezetését két egyházi tanárra, úgy mint én reám, és Rendek Jó z s e f re, és egy világira Eliás Mártonra bízván. Az intézet Istennek segítségül hívása mellett, igen épületes ünnepéllyel, ön maga alapító herczeg Primás által fényes vendégkoszorú előtt 1842-ki november 3-kán megis nyitattott. Ő Felségének tetszéssel jóváhagyó rendeletét a Helytartótanács 1843. jan. 3-kán 103-dik szám alatti intézvényében közlötte, egyedül azt tartván fel magának, „hogy a praeparandusok' állapota és előmenetelökröli értesítvény az illető tanulmányi főigazgató útján a Helytartótanácsnak időszakonként felterjesztessék.“ Ez szerint az egyház minden beátvakozástól menten vezethetvén zsenge intézetét, azt igaz ősi elvei, és korszerűleg organisálhatta. S valóban, itt a növendékek' értelmi, neveléstani, és erkölcsi képztetésökre kellő gond fordítatván, az legszebb sikerrel koronáztatott.

E képezde tanfolyama elejével 10 hónapos volt, miután nagy volt a tanítók' szüksége; azomban közben felállítván az országos képezdek is mellyek 2 évi tanfolyamúak, a tanrendszernek egyformasága miatt 1845-ki sept. 18-kán tartatott consistoriumban az esztergomi érseki képezde tanfolyama is két évesre változtatott, úgy mindazonáltal, hogy a bévétel csak minden másod évben történjék, első évben valamennyi nevendék

első évi, következő évben pedig valamennyi másod évi. E rendszer a tanítást hathatósan könnyítvén, és támogatván, de kiválta a fegyelemre és praeparandistáink erkölcesekre üdvösen hatván, követésre méltónak ajánlkozik.

Hogy lássa a világ, a magára hagyatott egyház milly tanulmányi tárgyakkal képeztetni nálunk praeparandistáit, a tantárgyakat felsorolom, előre bocsájtván, hogy minden tanulmányt a keresztény vallásosság, nemzetiség, és korszerűség lengi által, minden tárgy kezdettől fogva egyedül magyar nyelven adatik elő, és pedig:

Első tanévben

Keresztény kath. hit- s erkölcs-tan.

Általános-, testi- és szellemi-neveléstan. Kisdédóvás.

Egészség-tan, és véletlen balesetek rögtön gyógy módja.

Általános- és alkalmazott tan-módszer. Olvasás, írás, és szám-tan.

Magyar nyelv, helyesírás, szóragasztás, fogalmazás.

Általános világ-, egyházi- és magyarországi- története,

Általános és honi-földleírás.

Ékes írás, vonal rajzolás és

Alaktan elemei.

Ének és orgonálás alapismeretei.

Második tanévben.

Ó és új szövetségi szent történetek.

Egyházi szertartások' ismertetése és gyakorlata.

Taurendszer, és mesteri hivatalnak egész köre.

Természet-tan.

Természet-történet.

Házi- és mező-gazdaság, és állatok orvoslás módja.

Törvényes viszonyaink, s mező-rendőrség.

Magyar írásmód.

Népjegyzői hivatal tudománya.

Alaktan és mértan.

Népépítészet és tervrajzolás.

Kézi műtan.

Népszerű- és Gregorianumi éneklés.

Orgonálás.

A tanmodort alább adandó terv- és javaslataink előru-
landják.

Kik az országos képezdéket ismerik, azonnal észre veendik, miként rendszerünk és rendszerök közt lényeges különbség vagy on p. o. catheticát nem tanítjuk, miután ez a paphoz tartozik, különben pedig a tanulmányban vallás tanításra eléggé utasítatik növendékünk; e helyett mi a ker. hit- s erkölcs tant oktadjuk, miszerint növendékeinkbe a hit iránt tiszta meggyőződést ójtsunk, s így belőlök valóan jó keresztényeket képezzünk, miután ez első tulajdonság; a történet velős rövidséggel tanítatik, a királyi képezdében nem, pedig kikéltli, hogy a „historia vitae magistra“? a rajzolás nálunk tanítatik, a királyi praeparandiákban nem, és: a képezdéknek tanítványai rendszerint ex-gymnasisták, kik logicát nem hallottak; már hogy ők a neveléstant kellően fölfogják, sazi illő fokozatban alkalmazni bírják, gondolkodás szabályozótant is kell hallgatniok, Esztergomban e tekintetből tanítatik az alaktan, melly valóságos gyakorlati logica, melly a növendékeket különböztetni, szerkesztetni, következtetni, alkotni tanítja, elméjüket és gondolkodás módjokat mesterségesen rendezi és kifejti; és erről a királyi képezdek rendszerében szó sincsen; ugy szinte ott nem tanítatik a népépítészet és tervrajzolás, holott már e nemben is kell a népnevelőnek az izlést és javításokat terjesztenie. s t. b.

Már csak ezen vázlatból is kiténik, miként szabadon mozgó egyházi képezdek felfogta rendeltetését, és kellően működik.

Ezt a világ is bevallotta, mert intézetünk iránt napról napra növekszik a közbizodalom, mit számok legbizonyosabban tanúsítsanak:

181 $\frac{2}{3}$ -ban volt tanítványunk 30, köztök díjas 23.

181 $\frac{1}{2}$ -ben „ „ 36, „ „ 26.

181 $\frac{4}{5}$ -ben „ „ 51, „ „ 31.

181 $\frac{5}{6}$ -ban „ „ 53, „ „ 27.

181 $\frac{5}{7}$ -ben „ „ 46, „ „ 27.

181 $\frac{7}{8}$ -ban „ „ 58, „ „ 30.

Mint e számok bizonyítják évről évre szaporodik növendékeink száma, sőt idén az elővizsgálatra 89 ifjú csődülven össze, sokat helyszüke miatt elútasítani kénytetttünk. — E számokból egyszersimint kitünik, hogy a nemdijasok száma is nagyobb, mint bár mely rokon intézeté.... Ez országunkban a leglátogatottabb képezde; (hasonlításul idézzük a szomszéd kir. képezdek idei hallgatóinak számát: Érsekújvárott volt 6 növendék; Pesten 22, Kanizsán 7, Győrött 5 s. t. b.)

Ne is gondolják uraim, hogy talán ide azért csődül az ifiúság, mivel könnyen keresztül ússza a tanfolyamot. Ellenkezőt bizonyít hiteles jegyző könyvünk. Mi egy részt igazán neveléstanilag és keresztényileg, az az szeretetteljesen, atyai-lag ügyekszünk bálni ifjainkkal, azért sorsukat kitelhetőleg könnyítjük, mit díjaink is igazolnak; de más részt szigorúan követeljük, hogy tanulmányokbani előmenetel, és jó erkölccseikkel kitünjenek, ezt a népnevelés szent ügye kívánja tőlünk. De itt is legbizonyosabb tanúságot teendnek mellettünk a számok, például: az 1845/6-ki tanévben 53 nevendék fordul elő, és utána való évben 46, mivel az 1845/6-ki úgy mint első évi tanfolyambeliek közül mint szorgalmatlanok vagy igen erkölcstelenek, a tisztes népnevelői pályáról 7-ten leszorítottak, s a hátra lévő 46 növendék közül is végével még 4 szorgalmatlannak megtagadtatott e képezdei oklevél, tehát csak egy tanfolyamban 11 méltatlant sújtott atyai szigorunk... Mi tudjuk kötelességünket, kontárokkal nem akarjuk szaporítani a vi-rágzásnak indúlt szép haza tanodáit.

E papi intézetnek még egy szép gyümölcsevel szabad legyen a jámborok örömeit nevelnünk. Ifjaink keresettek, évvége felé két annyi meghívó levél örvendezteti szivünket, mint a hány ifjúval szolgálhatunk. Iskolai év végével rendszerint minden nevendékünk kész helyre távozik, s mondhatom nem megvetendő állomásokkal láttatnak el, több királyi városban vannak normális professorok növendékeinkből. — Nevendékeink közt sok német és tót vagyon, kik szép módjával megmagyarosodnak, és nemzetiségünk terjesztőivé képeztetnek. — S mi fő gyönyörűségünk:

Növendékeink a városban becsületben állnak, jó erkölcsök miatt nem csak tiszteltetnek, hanem rendszerint a jobb házakban tanítók és instructorokul alkalmaztatnak; illy példás maguk viseletök miatt már egy párszor a vármegye első alispánjától nyilván a közgyűlésben megdicsértettek, és mi büszkén valljuk meg, hogy fegyelmünk a carcet nem ismeri! — Boldogult Primás ő herczegsége próba-tételeinken személyesen megjelenván, többször nyilván — mi jelentékes — magas megelégedését kijelenté, és többször az ifjúságot iparkodásáért rendkívülig is megajándékozta. — De még a folyó évi fordulmas napokban is, midőn nevedékeink egy részt általunk lelkesen kijelentették a vármegye főnökének, hogy ők tudván haza iránti kötelességüket, szükség esetére a rend is béke fenntartására készek fegyver alá hajtani magukat, s fillérjeiket a haza oltárára szívesen ajánlották; más részt minden félbenszakasztás nélkül évvégig példás rendben szorgalommal végezték tanulmányaikat, mit becsületök kedvéért nem birtam e helyen elhallgatni.....

Intézetünk szellemét és korszerűségét következő czikkek még világosabban rajzolandják.

Most az igazság érdekében kérdezni bátorkodunk; a keresztény szellem, s az egyházi rend tan-igazgatása nem becsületesen, nem korszerűleg-tanulmányosan, nem foganatosan működik-e az esztergomi képezdében? —

Legyünk igazságosak!

VII.

De hát csak papok fognak a nyilvános oktatáshoz alkalmaztatni?

Midőn nyomos indokok, a közjó érdekében azt követelik, hogy a népnevelés keresztény szellemben, és az egyház igazgatása alá rendeztessék; némellyek halul fogják fel az igazság szavát, és féltékenyen felkiáltnak: de hát csak papok fognak a nyilvános oktatáshoz alkalmaztatni? így jajdul fel néhány ideota. Ezeknek mi Bommel jeles lüttichi püspökkel azt válaszoljuk; „Csalódás. — Csak valóságos és elyszerű férfiak legyenek, kik vallják és gyakorolják

azt, a mit hisznek. A religio olly kevésbé zárja ki világi fiát az oktatásból, hogy csak szemeinket kell felnyitnunk a végre, hogy nagy számmal találhassunk ilyeneket azon intézetekben, melyeket a papság évek óta fölállított, vagy melyeknek igazgatása reá bízott. — Végre ne képzelje magának senki, hogy a religio olly formán követeli a nyilvános törvényes oktatást, hogy a status ebből végképen kizárassék. A nyilvános intézetekben, melyek az adózók költségein állítatnak fel, van olly rész, melly igazgatása alá esik, e résztől nem fog megfosztatni. De a religiót nem kell megfosztani jogaitól arra nézve, mi az iskolának lelkét teszi, vallás-tanokra, az oktató hitére, viseletének s oktatásának alapjára nézve. Azon elválasztott állapotban, mellyben a religio és status vannak, ebben úgy mint másban, mind a ketten eléggé teljesithetik azon kötelességeket melyeket a gondviselés a társadalom' érdekében reájok mért. Csak jó akarat kell, hogy nyiltan elfogadván az elvet, rendezze annak alkalmazását. Ott, hol e jó akarat uralkodik, a párt szellem és bizodalomatlanság elenyészik; az egyetértés szintolly könnyű, a milyen biztosak ennek jó eredményei."

A monachismus és fanaticismus már elavult szemrehányások, azért ezekről nincs mit mondanunk.

A jesuitismust a sektelen korszellem Európában már megbuktatta, vagy is azt alá ásta, erről sincs mit mondanunk.

De van a kétszínű politikának egy átkozott fogása, mellyel szent ügyünket ajánlja, mellyet a friedbergi képezde evangélikus igazgatója Curtmann saját szavaival felidézünk: „Das Volk unter der Religion, wir darüber! Unter allen Zahlungsmitteln ist der religiöse Glaube das gelindeste, und ungefährlichste. Die höheren Stände sind ihrer Absolution gewiss, das Volk muss sie durch Unterwerfung erkaufen.“ Erre illy megjegyzést tesz a derék protestans férfin: „Die Unsittlichkeit dieser politischen Doktrin ist so teuflisch, dass sobald das Volk ihren Sinn einmal ahnet, für die Autorität der höheren Stände gar kein Halt mehr möglich ist. Darum sollte man aus höherer Politik diese niedrige aufgeben. — Aufrichtig müssen sich die höheren Stände dem religiösen Leben anschliessen, wenn es gesund bleiben und gedeihen soll; und diese Aufrich-

lichkeit kann nicht fehlen, wenn man sich mit dem Kerne des Christenthums bekannt macht, nicht blos mit der Schale tändelt.“

„Senki két úrnak nem szolgálhat“ mond az ige; mi nem akarunk Istennek is, ördögnek is szolgálni. Mi Isten szolgálai akarunk lenni, az isteni vallás őszinte bajnokai. Mi az egész emberiséget Istennek megnyerni, s így boldogítani óhajtjuk; s csak illy elvű politikának leendőnk hívei.

Ami mi nem vadászunk papuralmat; nem akarunk alkotni statusban statust; mi a vallást terjeszteni, a honnak jó polgárokat, megelégedett embereket, törvényeket tisztelő honfiakat akarunk nevelni. Épen azért, hogy az ajánlott egyházi igazgatás valóban foganatos, és megnyugtató legyen, a nyilvános nevelésnek igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon. Miről folytatólag.

VIII.

A nyilvános első rendű oktatásnak igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon. Ennek szerkezeti vázlata.

Az isteni gondviselés útjában talán nincs távol azon pillanat, mellyben a papság, a törvényhozóság, és igazgatóság belátandják, hogy a hazának boldogsága becsebb, mint valamely pártnak diadala, és hogy a nemzetnek erkölcsi érdekei minden egyéb érdeknél előbb valók.

C. van Bommel.

Különös állásunk van, ha ezen föllálitott elv: a „nyilvános nevelésnek igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon“ mellett akarunk föllépni, tudván, hogy nálunk jelenleg a nyilvános nevelésnek fölügyelése a kormány kezeiben vagyon, mellyet a ministerium 5 királyi főigazgató által gyakorol. Ami az ország köznevelés körüli jogáról nem mondott le, s valamint az 1844-ki országgyűlés abba avatkozni kezdett, a kerületi választmányt bizván meg egy nép-

nevelési terv' kidolgozásával, melly választmány munkálatát az akkori rendeknek beisnyújtotta; s a legközelebbi 1847 $\frac{7}{8}$ -ki hongyűlésre is szinte valamennyi vármegye népnevelési utasítással bocsátá útnak követeit; és néhány vármegye ön kebelében iskolai választmányokat is rendelt; sőt a legújabb XX. t. cz. 3. §-sa szerint a közelebbi törvényhozás az iskolákról rendelkezni fog. Az atyák helyesen jogot tartnak gyermekeik oktatásához hozzá szólni; az atyáknak ezen természeti joga elévülhetlen.

Azonban tisztelet becsület, de igazság is; adjukmeg mindenkinek a magáét; s hogy alapeszméinket biztosan kerithessük, tekintsük ismét azon közelebbi igen tanulságos események' sorát, mellyeket Francia ország komoly ovásul felmutatott. A nemzeti convent közneveléskörűli kizárolagos jogot bitorolt; azon eszme, hogy a köznevelés a státusé, eredetét a convent alatt vette, és Danton kölcsönzé azt a vad spartaiaktól; de az 1793-ki zsarnokok, mind a mellett, hogy nem tartották eléggé tiszteletben a természetnek örökös illetőségét t. i. a szülői jogot gyermekeikre nézve, s azt, hogy ki ki meggyződése, érdeke, ön vallása szerinti iskolában neveltesse magzatát; még is hódoltak az atyai tekintélynek, nem az igazgatóság által nevezett felügyelőkre, hanem a független családatyákra bízta az örökösödést kötelezett iskolákra. Milly rossz irányban, milly kártékonyan rendezte—religio nélküli erkölcsi irányával—a convent a köznevelést, departamentumok föllebb idézett kérelmeiből láthatni, s úgy, hogy a vadulni kezdett erkölcstelen nemzedéket keresztényszerű neveléssel szorgalmazták regenerálni.

Tagadván ez szerint, hogy a köznevelés a státust illeti, miután ez természeti és Isten törvénye, a legjózanabb politikai, és legműveltebb nemzetek' szavanként az egyháznak szentebb rendeltetéséhez tartozik; ellenzem azért is, miután a historia megtanított, hogy a polgárzat mint politika elveiben, úgy köznevelési elveiben változó, pártszeszélynek alárendeltje s így kezében a köznevelés, mint a conventében, csak laptajáték, vad erkölcstelenségre, közboldogtalanságra vezetó....

Olly szilárd, olly változatlan elvű intézethöz kell a leg-

szentebb ügyet kötni, mint az egyház, csak így fogja jó gyümölcsseit megteremni

Távol legyen tőlem, hogy én törvényhozó testületünket a conventhez lealacsonítsam; jól tudom, hogy a köznevelést a honatyáinak vallásszellemében, keresztény szellemben kívánná rendezni, miként az 1814-ki kerületi választmány terve is mutatja (lásd 1. §. 19. §. a. b. c. s. t. b.) s jöllehet jelenleg más állásban vagyunk, s alig birjuk sejteni hogy a képviselők országos gyűlése mint karolandja fel a népérdekeit: annyit még is tudunk, hogy keresztények választandják a képviselőket, kik magzataikat keresztény szerűleg neveltetni megszokták, s ezt továbbra is ohajtják; — s azt is tanítja a historia, hogy midőn a képviselők a nép igaz kívánatait mellőzték, vagy ellensúlyozni megkísérették, a nép iszonyúan felzajdált. —

Am még sem tagadhatni, hogy a pártok állása szerint — millyenek mindég voltak, és mindég lesznek a vitatkozás mezején — hol ez, majd amaz politikai elv, talán egymással épen ellenkező győztes, s ez szerint a neveléskérdése gyakran hajótörést szenvedhetne, s pedig az egész hon és nemzetünk legnagyobb kárára. Miből azon következés vonható, hogy a köznevelést nem tanácsos egész mívoltában a hongyülés által sajátakint rendeztetni.

Még egy igen fontos észrevétel merűlföl eszméim láncolatában: midőn protestans atyánkfiai törvény által kikötötték maguknak a szabad oktatást; természetesen lemondottak, a viszonyosság úgy hozván magával, a katolikus résznek nevelésügyébe avatkozásról, melly nagyobb félnek igazságos és méltányos jogossága megtámadtatnék, ha az országgyűlése a katolikus köznevelés érdemébe avatkoznék, miután — mint tudjuk — az ország gyűlésen a protestans rész is képviselve van Tehát, vagy le kell protestans feleinknek mondaniok törvényes kiváltságukról a nevelés tárgyában, vagy a katolikusok' közoktatásukba ne avatkozzanak. No de ezt az 1814-ki XX-dik törvény czikben kimondott vallási szabadság és viszonyosság úgy is magában foglalja. S ha még is igazságos alaptörvényeket akarunk közmegnyugvás kedvéért, azok oly általánosak legyenek, mellyek minden felekezeti beli hon-

lakost kötelezzenek, s a külső egyformaságot, s így a jó rendet eszközöljék. Az országlat' gépezete ekkép tökéletesíthető lészen.

Jelenleg a kormány ügyel föl a köznevelésre. Tudjuk, hogy Franciaországban a császárság korában a köznevelés a katonai zsarnokság eszközévé fordítatott, mi a közboldogságot nem szülheté meg, sőt az országot új forrásba hozta. Ezt minden vonatkozás nélkül, csupán tudomásul kívántam előre becsajítani, miszerint láthassuk, hogy a kormány nagyon is vissza élhet nevelés körüli teljes hatalmával.

Lássuk most mint állnak nálunk a dolgok?

Nem tagadhatni, hogy előbbi kormányunk tisztjének teljesen meg nem felelt; voltak időszakok, hogy a királyi tanulmányi fő igazgatók igen hosszú évek' során nem is látogatták az iskolákat, író szinte 20 év hosszat járt iskolába, s mint tanuló soha sem látott tanodában fő igazgatót; directort is csak próbatételek alkalmával; könyvekre nem sok gond fordítatott, még kevesebb tanítók' képezésére, tanodák rendezésére, szorgalom jutalmazására s. t. b. Azonban hajlandó vagyok ezen kötelesség mulasztásnak részét volt honi intézeteink anomáliájának fölróni, s pedig annyiival inkább, mivel újabb kormányi mozgalmak, kivált a mesterképezdék nyitása, a Jósef ipartanodának alakítása, az eleminevelés és vasárnapi iskolák iránt kibocsajtott királyi rendeletek, a magyar nyelv használatának parancsa s. t. e félelben, volt kormányunknak őszinte szándéka szebb színben mutatkozott.

Azonban hazánk ügyei jelenleg más kormányzás által vezéreltetnek, az 1848-ki törvények független, de felelős minisztériumot állítottak a kormányzás élére, melyben a vallás és közoktatási tárczával egy önálló minister vagyon megbízva, ki a köznevelésre felügyelni tartozik. A törvény — közel ebbi hongyűlésen alkotandó — megfogja határozni a közoktatásnak rendszerét; most hát illik előre nyitkozunk, miszerint a nagy fontosságú kérdés szerencsés feloldásához, mint kell, járulhassunk. — Nekem a fentebbi nagy fontosságú okok miatt az hitem: ha a törvény a köznevelésnél a papságot elmellőzné, iszonyú hibát követne el; s Bommellel azt tartom: „ha a kór-

mány kezeiben az oktatás eszközzé válnék — mitől még is a jelen közbizodalommal koszorúzott ministerium alatt tartanunk nem lehet — nem katolikus tanok terjesztésére, harezra mindenkor számíthat“; de más részt roppant benyomást tett reám Cousin ezen nyílt állítása: „a papság ön magának tulajdonítsa, ha a törvény nemád neki elég nagy befolyást az első rendű oktatásra, mert őt illette volna megelőzni a törvényt.“ Nem kétlem ugyan, hogy oktatási Minister úr megfog felelni a törvény rendeletének, s a felkezetek meghallgatásával készíteni iskolai törvényjavaslatát; de éppen azért kell hogy mindenki nyilatkozzék, hogy a közvéleményt megérthesse, kell hogy a törvényt kivált mi előzzük meg tanácsainkkal, kik a népneveléssel ekkoráig foglalkoztunk, ösmerjük annak hiányait, tudjuk a teendőket, kiknek rendeltetésileg tovább is, s pedig jobb sikerrel kellend a népnevelést kezelnünk. Nem tudnék nyugodtan a a sirba szólni, ha jelen átalakulásunk nagyszerű korszakában elhallgatuám véleményemet és szívem legforróbb óhajtasait. Mi a törvényt megelőztük, példát ügyekezvén adni esztergomi képezdénkben; mi szakbeli iratainkkal is fölléptünk, s azért öntudatunk nyugalomával vissza utasítjuk magunktól az előbbi kormánynak azon mult évi reprehensióját, mellyel általán a katolikus clerus népneveléskörűli buzgalnát keveselé, s ön hanyagságát más vallára nehezíteni ügyeskedett; sezen iratunk törvényt előző leendvén, becsületünk megvédésére, lelkiösméretünk megnyugtatására, s kivált közboldogság körűli buzgalmunk' tanúsítására szolgáljon.

Mint föllebb kijelentém, a népnevelés vagy is első rendű közoktatás' belső elrendezésére vonatkozólag a hazai törvény által kijelentendő lenne.

„A nyilvános nevelés keresztény szellemben és nemzeti irányban kezeltessek.“

„Minden vallás fél szabadon intézi tanodáinak belszerkezetét.“

A kül igazgatásra vonatkozólag:

A törvény már kimondá, hogy „Minden bevet vallás felkezetek egyházi és iskolai szükségai, közálodalmi költségek által fedeztessenek.“ — En-

nek, s az egyformaságnak tekintetéből határozandó, hogy:

„Ő Felsőgének közoktatási minisztere, s ez a hány felekezet, annyi szakosztály által, felügyel a köznevelésre“

„Kerületi fő-igazgatók a megyés püspökök és superintendensek mint született és természetes — tisztoknál fogva — főigazgatók és főnépnevelők.“

„A rendes főfelügyelők az esperesek; igazgatók a plebánusok,“ Föltéven, hogy a papnöveléssel kapcsolatba tételik a XXIV. czikben előadott terv.

Az esperes, és plebánus mint iskola igazgató felelőséggel tartozand azon esetre, ha a családok nevében a helységnek katholikus bírója, legidősb eskütje, vagy az illető község által nevezendő tanodai bizotmány, az anyagiakról és külső rendről felelős leend. — Cousinnal egyetértve, az erkölcsi igazgatást az egyházra, nevezetesen a plebánusokra; az anyagiakat és külső rendrei felügyelést pedig az illető hatóságra, vagy is bíróra hisszük leghelyesebben ruházhatni.

De ki is lenne más a falu iskolájának igazgatója? egy némelly megye-hatósági jelölt? de sog faluban csak közemberek laknak, kik illyesmihez nem értnek, ránemérnek. — S azokban az úri iskola főügyelőkben sem nagy a köszönet! királyi városokban rendszerint világi senator a nemzeti tanodák igazgatója, s valljón van e bennök nagy köszönet? egyes lelkes-bek ugyan találtatnak, de ritka az a világi urak közt, ki a nevelést és tanrendszert szakértőleg tudná.... És néhány vármegye közelebbi években nevezett ki illy világi iskolai felügyelőket, kik a népnevelési megyei választmánynak időszakonként kötelesek voltak hivatalos jelentést adni a tanoda állásáról; s milly eredménnyel forgolódtak ezek? semilylyennel, propter formam első években bekukkantottak egyszer-kétszer az iskolákba, megjelentek examenra, sőt egynémellyek tekintélyt affectingalóknak hitvenkedni is akartak, eszközök nélkül sükert akartak improvisálni, ám nem sokára kihalt buzgalnok, később a mester küldémeg nekik tetszése szerint jelentését, mert nekik alkalmatlan volt egy évben csak egyszer is meglátogatni a tanodát

s ezt küldték a választmánynak; s ez igaz! —, s ez annyit ér mint a semmi. — Ha gyökeres reformot akarunk, nem szabad régi hibáinkat takargatnunk; igaz hogy a korlátozott egyháziak közül többen voltak a tanodák körül hanyagok, de az is igaz, hogy világi honfiaink mint tanodái főügyelők által sokkal hanyagabbak valának. S evvel eléggé válaszoltunk Zsoldos Ignác hazánkba „Népnevelésünk hiányai“ (Budán 1836) czimű röpiratának 84-dik lapján jegyzett azon javallatára, mellyel a népiskolák fölötti felügyelést megyei választmányok által kívánja gyakoroltatni. Hát uram nem tudja-e, hogy a mit eddig hazánkban megakartak buktatni, azt választmányra bízták? Egy vármegyében pár év előtt választmányt neveztek ki avvégből, hogy a kiküldött, de jelentésük, és így a munkálkodással elmaradott választmányokat a jegyző könyvek nyomán írná össze, s ki hinné! hatvan illy semmittévő választmányról vettek szomorú tudomást.... Ehhez nem kell commentár, csak azon egyszerű tanulság: sokkal czélszerűbb az iskolát a plébános igazgatására, és a bírónak főnebb emlitemmel módóni felügyelésére bízni, felelősség mellett.

Me gy ei e s pe re se ket is indítványozok, kiknek tisztokban állna utazással tölteni legtöbb időt, s meglepőleg megvizsgálni az iskolákat, a hanyagokat rendre utasítani, a hiányokat a főigazgatónak följelenteni. Illyenek voltak hajdan a főesperesek (archidiaconi), ám jelenleg ezeknek egyéb tisztikörök lévén, helyettük okvetlenül olly megyei főfelügyelők rendezendők, kik mint szakértő, fiatalabb, mozgékonyabb, és részrehajlatlan férfiak, az iskolák és népnevelésre csak üdvös befolyást gyakorolhatnak. Az alesperesek sokszor derék papok, de nem mindenkor jeles paedagogusok; sokszor meg már törődött, azért is hon csücsülni szeretők; mindenkor pedig szomszédjaik és jó barátjaik a kerületbeli iskola igazgatók és mestereknek, kik irlalomból társ-szeretetből engedékenyek a közjó rovására.

Hasonlólag a tanéveket, a tanfolyamokat, szünnapokat, s más efféle külsőségeket határozzon meg a törvény, miszerint országsszerre minden tanintézetben egyformaság divatozzék. Ezen figyelem minden rendű tanodákra kiterjesztendő.

Nem különben intézlessékel törvényesen, hogy kinek és meddig kötelessége az iskolákat látogatnia.

A tanítók és tanodák biztositassanak.

Hogy a fegyelemnek alapelveit is törvény által kell szentesíteni, értetődik.

Nem különben törvény által kötendő egybe iskolával az élet.

A közoktatási törvénynek kiezirkalmaztuk korlátait, a terv javaslatot a Minister adandja a vallásfelekezetek meghallgatásával. — Mi a szakértők tanácsát is ajánljuk összpontosítatni, miről néhány szót a közelebbi czikben.

IX.

Kinek kell a közoktatási törvény' alkotásában, valamint iskolák körüli rendelmények eszközlésében résztvennie?

Midőn országgyűlésünk a váltó-törvényeket alkotta, nem tartotta méltósága alatt egy külhoni tudós férfit meghallgatni, s ez rendin volt; és midőn a nyilvános oktatást tervezék, kifelejték onnan a szakférfiakat!.... sem az 1844-ki kerületi választmány nem hallgatta meg a hon minden rendű tanárainak karát; de Esztergom vármegyét talán egyedül kivéve, egy vármegye és város sem alkalmazott tanárokat azon választmányhoz, melly népnevelési utasításait tervezé. Hasonlólag az előbbi kormány is, hivatal-férfiak által füzette egybe új első-oktatási és képezdei tanrendszerét.... Ez sajnos de világos adat annak bebizonyítására, hogy komolyan nem gondolkoztunk nyilvános nevelésünk' átalakításáról. — S ennek mi lön gyümölcse! a kormány részéről a harmadévi intézvény, s a vásárnap tanodák, mellyek semmikép sem bírnak lábra kapni, és a képezdek kevésbé látogattnak; az országgyűlése pedig a kerületi tervet mutatta fel, melly nem illik körülményeinkhez, egy felekezetet sem elégít-ki, ennek sem jósolhatni életet, miről meggyőződhetik, ki e terv 19 §-g) pontját, 21 §-t, 26 §-t, 71 §-t s. t. b. átolvassa. Ebből uraim az a tanulság, hogy a szakférfiakat nem kell mellőzni, s a nevelés' mezején irodalmilag, vagy gyakorlatilag kitűnt

egyedeket, jó nevű tanárokat nem kell a tanácskozmányokból kifelejtetni.*)

Ennek practicumáról váltsunk egypár szót.

Minister úr a felekezetek kihallgatásával köznevelési törvet terjesztend a hongyülés elejébe. Egyházaink kormányzói, a püspökök rendeltettek Istentől a katolika egyház kormányzatára, a hitfölkötti virasztásra; ők tehát nem mellőzhetők. Mi bízunk szellemök és bölcseségökben, hogy a nyilvános nevelés kérdésében, Isten és a keresztény hit lelke szerinti elveiket nyíltan kijelentik; az ő nyilatkozatuk, leendő a 8 millió katolikus nyilatkozata a köznevelés szellemére nézve. — A protestans atyafiak az ő gyülekezeteikből nyilatkoznak.

Am a bel- és külső-elrendezés, vagy is az általános elveknek alkalmazása nagy fontosságú kérdés, melyet legügyesebben oldhatnak meg gyakorlatilag tapasztalt férfiak, kiknek útbaigazítások ez szerint kikutatandó ugyan azon Minister úr által, ki új tervet alkotni köteles, új tervének minden estre életrevalónak kellvén lennie.

Minister úrnak bölcsességében helyezett bizodal munk szerinti, az iskolák ügyében 1848-ki majus 10-kén kelt rendelményeknek azon végnyilatkozata: „A közoktatás' reformját a jö-

*) Illyenek például: Szaniszló Ferencz, Szilassy János, Somogyi Károly, Jedlik Ányos, Márkfi Samu Budapestén; Beke Kristóf veszprém megyei, Büttner Károly, Ordódy Teodor, Miksik Imre, Ocsosvsky János esztergomi megyei, Perger János egri megyei, plebanusok; Mester István miskolczi, Rendek József esztergomi, Horony érsekújvári, Márkli pesti képezdei tanárok; Szabó József és Lányi Károly nagyszombati, Czajági pécsi lyceumi tanárok; Endrődy muzslai mester; Dörflinger árvaházi felügyelő Sopronba; Somogyi Alajos könyvtárnok Esztergomban; Hoványi királyi nevelő Bécsben; Benedictinusok közül: Sárkány Miklos, Maár Bonifác, Molnár Titus, Ramóczy Valerián, Czuczor Gergely, Ballay Valér, Schmidt Szőrény, Rosenberger Honor, Kovacsics Marcell, Rúth Jeremiás s. t. b. Praemonstratensisek közül: Szenczy Imre, Pintér Endre, Árvay Gergely s. t. b. a licerciták közül: Faddy Kristóf, Bula Teofil, Majer Mór, Szvorényi Jós, Mikus Vincze s. t. b. piaristák közül: Arenstein J. Nagy Márton, Szabóky Adolf, s. t. b. Máriáról címzett sz. Ferencziek közül Bogyó Bertalan, Rapavi Ignác s. t. b. — Úgy a szombathelyi Bitnicz, Szenczy, és Nagy; kalocsai Csajágy Sándor Kolosvári (Erdélyben) Keserű apát és Vitos Gergely; Győrött Konek Pauter, Normalis tanítók közül; Práger János trencsényi tanárok, Bécsi József bazini Kolosváry nagyszombati nemzeti iskolatanítók, s több más jeles egyházi és világi szakemberek.

vő iskolai év kezdetéig kidolgozni, s a pénzerővel, melly fölött most még rendelkezhetem, tisztaba jövőn, a reformnak azon ágait mellyekben a törvényhozás' segélyét nélkülözhetem, életbe léptetni kívánom. Ezen reformok előkészítésének közepette, minden célhoz vezető és lelkiősméretes véleményt, tanácsot és javaslatot szívesen fogadok el."

Minister úr tehát szívesen veszi minden ügyavatottnak javaslatát. Ezen loyalis nyilatkozat reám nézve elégséges volt, hogy igénytelen nézeteimet rögtön írásba tegyem, kinyomassam, és Minister úrnak benyújtsam, mert lelkiősméretem, hazám iránti hő szeretetem már ez előtt is több nevelési czikkek írására, bírálatok' közlésére birtanak. — Azomban vannak szerény elvonultságban működő férfaink is, kiknek figyelmét a fentebbi fölhívás elmellőzte; vagy kik talán túl szerények, és azért tapasztalásaikat magok annyira nem méltányolják, hogy azokkal föllépni mernének; vagy inkább szóval szeretik gazdag tapasztalásaikat előadni, mint sem írásban; az illy fiait honunknak fel kell keresni, és közremunkálásra bírni. E végből tanácsos leendne minden tanárt az illető igazgatóság útján reform - véleményezésre fölszóllítani, s mi ennél fontosabb: szűnnapokban most, és jövőendőben nevesebb nevelők, tanítók, magasbb és alsóbb rendű tanodabeliek gyűjtessenek a közoktatási osztály körül, és pedig az ország költségén, miszerint illy eszmecsere nyomán biztosan lehessen a fontos ügyben intézkedni. — Meglehet hogy egy értelmes és tapasztalt falusi mester jobb tanácsot adand a falusi tanodákra vonatkozólag, mint az egyetem koszorúsa. A szakférfiakat annyival tanácsosabb meghallgatni, minél jobban ismerik ezek a köznevelés körüli hiányokat, mint akár az értelmes de honülő, szűkebb körű hivatalnokok, szobatudósok, akár a künforgó, de neveléstanilag kevésbé képzett tisztviselők vagy családapák... Ezen úgy hiszem nem helytelen tervezet elvileg az 1844-ki népnevelési kerületi választmány 28. §-ban jegyzett terve által is gyámolítatik.

X.

Nemzeti nevelésről.

Mielőtt kitűzött külön tárgyunkhoz térnénk, a sok oldalról fennen követelt nemzeti nevelésről jegyezzük ide észrevételeinket.

A keresztény szellemhez társ-irányul mi is a nemzetiséget sürgetjük. Jézus egy Istent, egy törvényt, egy nemzetet t. i. az egész emberi nemet tanította szeretni; a keresztény szellem a kasztokat lerombolta, s a „felebaráti szeretet” isteni parancsával, barátot és ellenséget szívből, tetleg szeretni kötelez. De midőn mi a nemzetiség mellett harczolunk, ezzel nem szórunk átkot és gyűlöletet idegen nemzetekre, inkább a felebaráti szeretetet életbe léptetni, tetlegesíteni vágyunk, a családi egyetértést, boldogságot akarván biztosítani, s az emberi kebelben mélyen gyökerezett kegyeleteket föléleszteni, és így a boldog őskori patriarchalis rendszert föleleveníteni, melynek alapja Isten 10 parancsolatjában rejlik, mely patriarchalis rendszerben nyílt karokkal üdvözlöttek mindenki, mint Ábrahámtól a vándorok.

Nagy Sándor, Caesar, Atila, Nagy Lajosunk diadalaik és foglalásaik hazafiúi szempontból mért tünnek föl előttünk dicsőn, hisz más hazáján csorbát ejtve, mások nemzetiségök' romjain emelkedve, jogtalanoknak mutatkoznak? s mért zengjük föl lelkesen koszorús költőnkkel: „Adja Isten hogy a magyart a fél világ uralja!” hisz ez lovgiatlan, szinte jogtalan óhajítás kivált olly nemzettől, mely Zrinyivel kiváltságot követel: „Ne bánts d a magyart!” — Nem sejtitek-e, hogy a haza' határait szélesbíteni, több nemzetet velünk egybe forrasztani, a hódítási vágy a természetnek azon nagy törvényét igazolja, mely a nagyvilágnak átkarolását rendeli? vagy világosabban szólva; nem látjátok-e, hogy e vágy a felebaráti szeretet' törvényének természetességét bizonyítja? csak hogy, mint Aimé Martin megjegyzi: „a tévedés nem az eszmében, ha-

nem a tétben rejlik: mi azt fegyverek által kisértjük meg, mi egyedül szeretettel végrehajtható.“ — Emberszeretet Socrates, Seneca, Cicero s a világ egyéb bölcseinek tana, a természetnek törvénye, Isten' parancsa, s „felebaráti szeretet“ név alatt, a keresztény tannak lelke, czélja, morálunk' fő elve; mellynek nemes sarjakaként tekintendő a hazaszeretet, nemzetiség.

Mi egy haza? bizonyos nemzetnek lak földje; s mi egy nemzet? egy nagy család, mellynek atyja a fejedelem, s tagjai az elágazott vérség, s együtt az összes emberi nem családfájának oldal ágát képezik. Oltuk ebbe a jeles fajszemet, s a fának gyümölcseit nemesbítettük..... Ki nem így fogja fel a nemzetiséget, hanem másoknak kardra hányásával felekezetséget alkot, tana nem ész- nem keresztény-szerű, nem életre való, alacson egoismusra vezet.

A nemzetiség hazafiúságnak kifolyása. Ki honát szereti, az kegyeli annak családját. A növények bizonyos égájlhoz ragaszkodnak; az állatoknak is van szeretett hazájok, tavaszontint megjelen a gólya és fecske, és kedves hazában legörömessebb fészkel, él s hal; naponkint betér háza kapujába a barom, mellyben pedig rá legterhesebb iga vár; a postagalamb három nap alatt 500 mértföldnyire repül, hogy galambházába térhesen; a hív eb széttépi lánczait, hogy kedves ura' házába fordulhasson. Hasonló tünetményekből lehetetlen az állatoknál is megtagadni a haza ösztönét; melly lelkesállatoknál hazaszere tetét magasodik. — Nagy hazánkfia gr. Széchényi István állításakint: „A honszeretetnek, e minden erények legbiztosb vezércsillagának szent érzelmét minden ép emberi teremtsébe mélyen csepegtette a Mindenható,“ s ez minden szívdobbanás által igazoltatik. Innen magyarázhatni, hogy miként a madárfinak úgy a gyermeknek sem kell mondanunk s z e r e s s e d h a z á d a t; igen, már természetünknel fogva vonzódunk atyáink földéhez, mivel itt vannak szüléink, rokonaink, barátink, földieink, itt láttuk meg kezdetben a napvilágot, itt nyertük első nevelésünket, itt hallottuk anyánk ajkáról lelkünkben siriglan viszhangzó legbájosabb hangokat, itt mosolygott felénk az angyali élet ártatlan ifiúsá-

gunk vidám korában, e föld takarja nemzeti ereklýéinket mindazoknak csontjaikban, kiknek emléke nekünk kedves és szívemelő, itt vagyunk mihon, pedig őseinkről ránk maradt közmondáskint: „mindenütt jó, de legjobb othon“ és Vörösmartynk szerint, a hazán kívül nincsen számodra hely; ezt sejti, érzi szívünk, ezt helyesli sz. hitünk, s 'azért minden derék ember jó hazafi volt és lesz. Ez, és más száz indokból szereti az ember hazáját, s mindazt, mi vele szoros kapcsolatban áll, mit a nemzetiség leghelyesebben kifejez.

Kik szívők szerint egy hon és nemzethez sem tartoznak, azok világ polgárainak szeretik magukat kérkedelőleg nevezni; s tulajdonképen szájhősök, kik általán legkevesebbet vagy épen semmit sem áldoznak a közjónak, s philanthropismus, kozmopolitismus köpönyege alatti önzők, vagy Aesop' nagyra vágyó békájaként, túl erőlkedésükben haszontalanul fölpukkadnak. Ugy, kik nemzetiségből az idegent, honuk kívüli világot gyűlölik, oktalanul a nemzeti becsületen legsajgóbb sebet ütnek, a hazafiúság, nemzetiség nemes érzelmét vandalismussá alacsonitják, melly a feleberáti szeretetnek kincsait szétdúlni képes; mi csoda, hogy Benthán Jeromos erre tudott fakadni: „megátkoznám azon patriotismust, melly hazám' szeretete miatt az emberiség' ellenségévé kényszerítne“; s Dieszterweg a berlini hírneves tudor-tanár, „Wegveiser zur Bildung für deutsche Lehrer“ című terjedelmes munkájában, erőlyesen sürgeti ugyan a hazafiúság' érzelmének kifejtését, még is a szép gondolatokban gazdag Thiersch féle porosz nemzeti dalnak idegenekre czélzó versét: „Ihr Glück ist Trug, und ihre Freiheit Schein“ együgyű ostobaságnak (Bornirtheit) nevezé; mit egyedül a túlbuzgó philanthropok — kiknek Dieszterweg hősük, miért nem rég a kiűtött idei forradalom előtt a porosz kormánytól kitűnő képezdeitanári hivatalától is elmozdított higgasztásukra idéztünk.

Heraditus a korabeli philosophusokat avval vádolá, hogy az igazságot nem a nagy világban, hanem a kis világban keresték; mi meg' azokat, kik a hazafiúság és nemzetiséget mellőzhető szalmatűznek kiáltják, szinte szűkkebelű ön agyukra szorítkozott, tapasztalatlan parlagi emberkének merjük ne

vezni, mert ha zsellér házi-kóikból csak kipillantottak volna, a nagy világba, látnák a hazaszeretnek tüzét világszerte lobogni; hallanák miként a franczia hazáját szépnek nevezi, a német jónak, az angol kedves öregnek (rule' Britannia!), a magyar édesnek, az orosz szentnek, a tót drágának, s minden nemzet más és más kegyelet hangon szíve kedveltjének nevezi hazáját; látna a történetek mezején Dávidokat, Leonidasokat, Zrinyieket, kik a hazafiság érzelmét vérökkel szentesítették; látná az egész nagy világban nézeteinknek igazolását.

Ezekből kitűnik, hogy mi a jobb részt követve, a felebaráti szeretettel megférő, sőt épen ezt nemesítő és nevelő hazafiúság és nemzetiség' baráti lévén, ugyan illy irányban kívánjuk a köznevelést kezelteni. Igen is a nevelést, mert jó hazafivá senkisémm születik, hanem csak lesz jó képezés által. S azért kívánjuk a hazafiúság érzelmét már a gyermekekben kifejteni, mert a fogékony gyermeki szív minden benyomásnak enged, és igen gyakran balságok által elferdítetik, és a megkeményedett szív bár legnemesebb új érzelmek' befogadására mostoha; hazaszeretet nélkül neveltetett ifjú az erények és ismeretek' megszerzésére egyik leghathatósbb ösztönytől fosztatikmeg, és serdülő kora legártatlanabb s legmagasztosb gyönyörélvezettől üttetik-el; hazaszeretet nélkül a világba lépőnek élete pusztaság, még derék őseitől is elszakad, s mi legfőbb! hazaszeretet nélkül az égi Mestert nem követheti, mert Jézus hazájának élt, hazája fölött könnyezze, nemzeteért elvérzett, ő a legnagyobb hazafi volt, a nemzetiségnek kiváló példája, ő az út, igazság, s az élet'.... Honszeretet és nemzetiség nélkül önzővé, gyalázatos haza ellenséggé, testvérgyilkossá fajul az ember, kinek dija közös megvetés, sokszor átok.... Mi csoda, hogy a honszeretetet „minden erény' legbiztosabb vezércsillagának“ nevezik a nagyok, s a német költő — Schiller — hévvel zengi:

„An's Vaterland, an's theure, schliess' Dich an,
Das halte fest mit Deinem ganzen Herzen!

Hier sind die starken Wurzeln deiner Kraft.“

Mi csoda, hogy vitéz Hunyady Jánosunk végső szavaiban

örökségül ez igazságot hagyá hön szeretett nemzetének, hogy: „Istenért, hazáért, királyért éljünk!” Ez a magyarnak három szent szava.

Millykép kelljen nevendékeinkben a haza- és nemzetiség szeretetét fölléleszteti és kímüvelni, az a pedagoginnak feladata lévén, jelen irányczikkünk 'határain túlesik. Az eddigiekből kitűnvn az, mi milly okoknál fogva óhajtjuk, hogy a köznevelés nemzeti irányban kezeltessék. Szükség még kifejténünk, hogy: mi mit értünk és óhajtunk a nemzeti nevelés alatt?

Nemzeti nevelést szorgalmaznak minden oldalon, s mint olvasóink látják, nekünk is szívünkhöz nőtt ezen óhajlás. Azonban midőn nemzeti nevelést sürgetünk, éppen nemosztozunk azok nézeteikben, kik csak nemzeti sujtásokat szeretnének fölaggatni a növendékekre, s a belső emberrel éppen nem gondolnak, vagy kik egyoldalúlag csupán az elme képezésre, ismeretek' terjesztésére fordítják gondjukat, s elhanyagolván az érző-és vágy-tehetségeket, el a bölcseségnek kezdetét az Úr felelmet, nevendékeinkből fenhéjazó, dagályos, kevély tudákosokat képeznek, kik beszélni a világba sokat tudnak, de tenni jót keveset; kik a haza kárára nevedeknek. Nem elég czifra magyar nyelv-tanainkat előadni, nemzeti dalokat énekelletni, költeményeket szavaltatni, és a magyar büszkeségre szoktatni a növendékeket; hanem öszhangzó minden testi és szellemi képességét a józan neveléstan szabályai szerint úgy műveljükki, hogy az értelmes, sőt korszerűleg művelt, nemes érzésű, és jó akaratú, tökéletes keresztény emberré váljék, miszerint megelégedésében élje világát, családját boldogítsa, hazáját virágoztassa, és magát áldás és üdvösségre érdemesítse,

Nemzeti neveléstől tehát mi megkívánjuk:

Hogy az egész országban törvény szerint egyenlő alapelveken keresztény szellemben kezeltessék.

Hogy nemzeti irányú legyen, vagy is alkotmányos egységünk; szabadságaink, nemzetiségünk szilárdítására fordításék annélkül, hogy más nemzetbeliek anya-nyelvők gyakorlatában erőszakkal akadályoztatnának.

Hogy az egész ország minden tanodája az állomány által

biztosíttassék: a nélkül hogy bár mely intézet saját alapítványa megtámadhatnék.

Hogy a köznevelés általán országos-, jelesen az oktatási minis-ter felügyelés alatt álljon,

Hogy az ország minden bevett vallású felekezete ön tanor-dainak belszerkezetét, saját hitelvei és emberei által rendezze,

Hogy a tanfolyamok, és külső szerkezet egyformaság és így országos jobb rend miatt, törvény által rendeztessék, melly törvények az oktatási minis-ter által végrehajtandók.

Hogy ez szerint a közszellem felvirulván, testvérileg sze-retvén egymást, hazánk nemzetünk becsületét, és jólétét szí-vünkön viseljük, és eszközöljük.

Ezek volnának a nemzeti nevelésnek sark-elvei.

Én osztván a „Falu jegyzője“ írójának azon tapinta-tos jelvét, hogy: „Hatalmas csak az lesz, ki az el-térő érdekek s vélemények közt föl tudja ta-lálni a közép utat“ mint kitűnik, indítványomban minden párt érdeket és szélsőséget mellőzve, a köz jó tekintetével a ki-vihetőséget, igazsággal a méltányosságot ügykeztem össze egyeztetni; miszerint hatalmasan könnyítsem megoldását azon feladatnak, melly szerint minden felekezetű és nyelvű hontár-sunk egy közösnevelési rendszer által egy nagy, dicső és bol-dog nemzetté felmagasztalandó.

XI.

Hivatással bíró egyedek a képezdéekben gondosan nevelendők a népnevelés fontos pályájára.

Minden iskolának főrendeltetése abban áll: az ifiúságot olly módon nevelni, hogy — mint a porosz alaptörvény helyesen kijelenti — az embernek istenhezi viszonyai' ösméretével föl-élessze benne ama erőt, ama vágyat, mellynél fogva életét a kereszténység szelleme és elvei szerint szabályozza. Jókor képezze tehát az iskola gyermekeit a jámborságra, s e végre az első családi oktatást segílni és kiegészíteni iparkodjék.

Hogy pedig az iskolamester e hivatásának jól megfelelhessen, mindennek előtt ugyan a diesért porosz törvény szerint: istenfélő és bölcsnek, szent és magasztos hivatása' érzetétől áthatottnak kell lennie.

Az illy tanítókat, kik a kereszténység szellemében, s nemzeti irányban valóan korszerűleg tudják vezetni a nyilvános oktatást, nem lehet csupán rendes közép-vagy academiai oktatás által nyerni ezekre nézve különös oktatás, saját nevelés szükséges, melly szent és magasztos hivatásuknak megfeleljen, s képes legyen annak izlését, érzetét, szeretetét beléjük ihletni; és a szakisméreteket és gyakorlatokat sajátukká tegye, vagy is szükségesek a mester-képezdek (Praeparandiák).

Vannak, s illyen Szőnyi Pál is, A Pesten felállítandó protestans Praeparandia terve. 1846. " című iratjában, kik indítványozzák, hogy a tanító csak 3 — 4 évig tanítson, ne legyen a nevelői pálya kenyér- és örökös-pálya. Bocsánat, de önökkel nem tartok, miután hivatást és ehhez alkalmazott derék képezést föltételezek minden mesternél, ki azután képes leend a népet nevelni. Önök azt mondják, hogy a hosszas iskolázás erélyét lehangolja a tanítónak, a tanítás gépszerű hivatalkodássá, fajul a népnevelésnek nagy kárára; holott a fiatal tanító buzgó becsület kedvéért is, s azért minden papjelöltet előbb falusi iskolatanítónak szánnának. Az illy okoskodásnak ellenében én elmélet és tapasztalati védveket állítok; az iskola erélyét lehangolja az olly tanítónak kit nem hivatás, hanem csak kenyér kereset, vagy szükség szorított tanodában; de kit a szent ihlettség vonzott a népnevelés dicső pályájára, ki a kisdedeket Jézus példájára engedi magához hogy azokat megáldja, annak kedve legföllebb csak testi erőinek hanyatlásával fog csökkenni, hidje tisztelt polgár társam, tizenöt évnek előtte fiatal, s öröm tüzel kezdem tanítani és — csak gyámokul hozom fel — ma is szinte olly, sőt büszkébb öntudat és buzgalommal szoktam iskolám küszöbét áthágni, s duzzadozó keblem sokszor szinte trónnak tartja a kathedrát, mellyről olly hatályosan lehet szállani; de ösmerek tanítókat, például falusi mestert is, ki 40 eve tanít, és naponkint legpontosabban látogatja tanodáját, és régi rendszere szerint száz gyermeket is egész lelkiülettal naponkint

olvastat kihallgat. Nevelőinknek többnyire az roppant hibájok, hogy iskolában csak értelemre kívánnak hatni, vagy is az elmét ismeretekkel gazdagítani, s az érzelem fejtés, akarat művelést erkölcsi érzést kifelejtik; ja illy rendszer mellett persze a hideg észfejtő megúnja a gyermekeket, mert csak a szív, atyai szeretet, nem pedig fiatal hevület vagy hiúság tüze képezi a minden jóra fogékony fiatalokat szívélyesekké, kedvesekké s így hosszas társaságukat is bájolává. A népnevelés nem könnyű feladat, nem bizható teljesen és közösségesen fiatal jelöltekre, kik elv és jelemőkben még nem annyira szilárdok, de ítéletben sem annyira érettek, hogy a népnevelésnek biztos sáfári lehessenek, s hogy a neveléstani és methodikai szabályokat, a sokszor vén practikusokat is izzasztó rendkívüli esetekre alkalmaztatni bírnak.... Mi a fiatal emberben a tűz lelkesülés, az a korosabban hivatási ihlet, megszokás; mi fiatalban a erély, könnyedség, az korosabbnál az érett tapintat, biztos fogás könnyűség..... Isten és emberiség meg hazájának szerelme, a tanár szavainak tüzet, erőinek fárathatlanságot kölcsönöz. Ezért mi egy sereg tekintélyes prädagoggal a tanítói hivatalt örökösnék óhajtljuk, de csak annyiban, hogy a tanítónak, hivatása lévén, ha kelően kiképeztetett, tanítson mindaddig még csak meg nem törődik, a mikor megérdemli a statusnak atyai gondviselését, tisztos nyugdíját; s minden lelkes hazafinak becsülését, áldását.

S épen azért, mert annyira fontos és terhes a népnevelők tiszte, épen azért gondosan nevelendők jól rendezett képezdékben.

Szerintem három irányban szűkség hogy képezzen a Præparandia t. i. értelmileg, neveléstaniilag, és erkölcsileg. Miről a következő czikkeben. De előbb az előzményekről szóljunk.

XII.

Előképzés és elővizsgálat.

Képezdébe bizonyos érettség és előisméreték képesíthetik az ifjút.

Képezdei tanuló 16-18 évesnél fiatalabb nem lehet, mert éretlen, és képtelen volna a neveléstan mélyében hatni, s kivált a lélektani tárgyalatokat a szellemi neveléstől föl nem fogná. Ezt tapasztalásból tudjuk, A külföldi jobb képezdéekben épen ez a szabály.

Külömben testileg ép legyen, egészséges, jó szemű, mellű, tüdejű, tiszta nyelvű és torkú. Testi fogyatkozások a hivatal buzgalmát lankasztják, a legszebb szellemi előkészületeket foganatlanítják, s így a mester állását kesservesé teszik, egyszersmint a népnevelés szent ügyét veszélyeztetik. Egy népnevelőnek fájós szeme, vagy tüdővérsze egész egy nemzedéket sorvaszt. Kiki testierejéhez mért hivatalt válasszon. szellemileg birjon ép elmével, jó erkölcsökkel, kivált jámborság, türelem, gyermek szeretet vidámság, nyájas szelidség, s mindazon különös erényekkel, mellyek a hivatás érzelmével közönségesen karöltve járnak.

Szellemi előképzésre vonatkozólag meg kell állapítanunk, hány iskola hallgatása képesítsen képezdére? Eddig honunkban különböző a gyakorlat, az ugy nevezett királyi képezdek a középtanodák, vagy 6-latin iskolák vannak megszabva; még az esztergomi s egyéb egyháziakban megfordulhat jurista, pilosophus, poeta (miként ez nem is ritkaság), de okvetlenül csak 4 latin iskoláról kívántatik bizonyítvány, vagy annyi előismeret, a menyivel ezek birnak. E tekintetben szükség ország szerte egyformaságot megalapítanunk. Azért fejtsük ki e nevezetes kérdést.

Képezdei növelésnél basisul az elemi tanok szolgál-nak, mellyekben avatottnak kelletik lennie a tanítónak miszerint az elemi tanodáknak mestere lehessen. Ez szerint képezdébe a gymnasiumi tanfolyam neképesítse

az ifjakat; népneveléshöz a latin nyelv' tudása nem szükséges... a mennyire pedig a kántorok és orgona-mesterek latinul olvasni kötelesek, azt a képezdében is megtanulhatják. A reál — vagy németi —, s jó elemi-tanodák elléggé elő készítették a nevédek elméjét. A tapasztalás bizonyította, hogy egyedül elemi-tanodákat végzett, s több évig praeceptoroskodott ifjak, mint tanító képességben, mint nevelőben megkivántató példás életben főül multak expoetákat, theologus, jurista, philosophus növénydekeimet, miként az esztergomi képezdei jegyzőkönyv világosan mutatja.... Osztom Curtmannak ezen nézetét; „Sollte nach paedagogischen Grundsätzen verfahren werden, so musste die Bildung der künftigen Lehrer wenn auch eine eingeschränkte, doch eine stätige sein; sollte einige Garantie für nachhaltigkeit der Bildung und für männlichen Charakter gegeben sein, so dürfte sie vor dem zwanzigsten Jahre nicht endigen. Ein 20 jähriger Lehrer ist immer noch sehr jung, allein weil man nicht weiss, wie sich einstweilen die aus der Schule entlassenen und für den Lehrerstand bestimmten Jünglinge beschäftigen sollen, ist man gezwungen, sie mit 15 bis 16 Jahren in das Seminar (mester növelde) aufzunehmen, und mit 18 bis 19 Jahren für reif zum Schulamte zu erklären. Und auch so bleibt noch eine Lücke von dem vierzehnten bis sechzehnten Jahre, welche ohne bedeutende Kosten nicht wohl mit Unterricht auszufüllen ist, ohne Unterricht aber die Einleitung, wo nicht zum Müssiggange, doch zur Roheit wird. An machen Orten kümmert man sich nicht um die Ausfüllung der Lücken zwischen der Entlassung aus der Schule und dem Eintritte in das Seminar, und so treten die Preparauden, theils in die Schreibstube, theils in das Militär ein, — zu welchen Vortheile ihrer Sittlichkeit, lässt sich denken. Darüber kann paedagogisch genomen, gar kein Zweifel obwalten, das die Volksschule selbst die Basis des Seminar-Unterrichtes bilden muss; Besuch einer höheren Schule, welche für ganz andere Stände eingerichtet ist, fördert nicht viel. und nicht nur beständig fremde Elementen in den Volks-Unterricht. Sind also die Mittel nicht vorhanden, einer Praeparanden-Schule (d. h. eine Vorbereitungs Anstalt auf das Seminar, — illyes hazánkban egyetlen sincs, de épen nem is

szükségesek, kivált ha minden városban reál-és normalis iskolák mellé ének-és zene-iskolák rendeltetnének.) zu gründen, worin mindestens freier Unterricht ertheilt wird, so ertheile die Schulbehörde einzeln besonders tüchtigen Lehrern im Lande die Erlaubniss, solche junge Leute, welche sich vorläufig über ihre körperliche und geistige Befähigung und das nothdürftige Vermögen ausgewiesen haben, bis zur Aufnahme in das Seminar zu unterrichten und als Repetenten in ihrer Schule zu benutzen.“ Ezen szakismeretet lehelő idézet, a mi tapasztalásunk által is igazoltatván, általán elrendelendőnek véljük, hogy: képezdébe az elemi ismeretek „képesítik a z ifjat, ha legalább 16 éves“; s hogy ifjúságokat henyélve, vagy helytelenül ne töltsék, elhatározandó, hogy: „mind azon mesterek, kik képezdei bizonyítvánt bírnak, különben pedig az illető iskolai felügyelőktől, derékségök miatt engedelmet nyernek, illy képezdébe készülő nevendéket iskolai-gyakornok' minőségben előkészíthetnek; illy, legalább 3-4 évi gyakornokságról szolló bizonyítvány nélkül, csak azok alkalmasak a képezdébe, kik a középtanodát elvégezték

A bevételnél tehát szükséges ez elővizsgálat, mellynél a képezdei előjáróság által szemügyre veendő mind az, mit eezikben előre bocsájtottam. Illy gyakorlat divatozik az esztergomi képezdében is, melly az iskolai év első napján, t. i. october 1-jén pontosan megtartatik. Ezen elővizsgálatnál a szigorannyival inkább kerülendő, minél bizonyosabb, hogy szakunkban a készség nagyobb figyelmet érdemel, mint bő ismeretek. Hogy erkölcsi viseletre a bévételnél figyelni kell értetődik. Zene tehetségei csak olyan legyen, hogy szem, melle, torka és újjai alkalmasak legyenek a tanodai alapismeretek befogadására, mellyek nyomán tanodán kívül magánylag is gyakorolhatja magát. — Ovakodni kell az elmetehetség' meglátolásától. még inkább a jelenkező gyanus erkölcsének miatta kizárásától; a képezdének mint neve is föltárja, képezni. tökéletesíteni lévén feladata, s épen ily czélból a legelső elemeknél kezdődik minden oktatás.

XIII.

Értelmi képezés.

Praeparandiában értelmi képezésnél főelvül az szolgál: hogy a leendő tanítók az oktatás igaz elveivel összhangzólag, ha bár nem kimerítő, még is alapos és rendszeres tudománnyal birjanak az oktatandó tárgyak mind azon szakairól, melyek a népnevelésben szükségesek vagy hasznosoknak tekinthetők. E végből a képezdében minden tanulmány első elemeitől kezdetik, miszerint a különféle előképzetű növendékség egyformán, rendszeres alapokat nyerjen, esztergomban első tanóra alatt üdvözlő-
zat után a nevelés tanára helyes állás, ülés, járás, tisztelgés és testünknek ügyes használatára utasítja: még a nyelvtanító a magyar betűk és helyesolvasás ismertetével foglalkozik.... A képezdében különös figyelemmel mindenben a hosszúság elméleti előadás mellőztetik, s minden egyet tudományból főleg azok tárgyaitatnak, miknek gyakorlati hasznuk az életbe is átvihető.

Lássuk a képezdének tanulmányi tárgyait.

1-ső a keresztény hit- s erkölcs tudomány (köz katechismus szerint s min ez alapszik' Biblia. Ezt a köznevelés általányos szelleme követeli. Ezt így látták jónak a külföldi jobb képezdek p. o. — hogy az austriai birodalmiakat ne említsem a Stettini protestans képezdében első oktatási tárgy a religio; a Pyritzi — mesterképezdének: főfeladata az Úr félelmet a kereszténység lelkét növendékeibe ójtani; s mint Cousin saját tapasztalása szerint tanusítja, hogy Porosz-
honnak képezdei többnyire illy szellemben alapittatnak és vezéreltetnek; a Belga országi katholikus, nevezetesen a Roduk és a Sz. Róhusi mesterképezdének is hasonló saját alkotójók a lüttichi püspök vallomása szerint, ki képezdeit a Porosz alaptörvények szerint alakítja, szinte vallástan teszi a fő tudományt; a brühli (Rajna partján) kath. képezde; s a régi poroszoni Postdamban lévő protestans képezdeknek lelke egyiránt a religio. Ezt Curtmann (protestans jelesbb

paedagogus) is sűrgeti képezdei tervében, hit-vallás tanításra hetenkint 5 órát szabván, s vele szinte minden tekintélyesb szak férfiú egyetért.

Lássuk most a magyar képezdéket. Az úgy nevezett királyi képezdéekben a fenálló tanrendszert *Catechetica*t rendel tanítatni. S ez azon tanulmány, mellyet minister úrhoz benyújtott petitiójukban mellőztetni kértek a pesti képezde növendékei, s helyesen. Ez az esztergomi érseki képezdében sem tanítatik, s pedig azon okból, mivel a hitvallás-oktató természetrendje, és a tanulmányi rendszer szerint, a vallás szolgája vagy is a pap, tehát ehhez tartozik a catechisálás, s így a catechetica tanulás is. De miután még is a tanító ismételni tartozik a catechist, sőt főkegyházi tanodákban többször maga a mester kénytelen a vallás oktatást adni, mert helyben nincsen pap, s távolság miatt ez csak gyérebben teljesítheti tisztét; azért a módszertan valamint minden egyéb tudományokra, úgy külön a hit erkölcsen és biblikára is alkalmaztatva előadja általjányos tanítási modját és rendszabályait, mit olykori — gyermekekkel — gyakorlatok még inkább foganatosítanak. Csak így nyernek catechetikai utasítást az esztergomi képezdében, még is történt, hogy nyilvános probatéten jelen volt herczeg Kopácsy Jóssef ország primása, a magukat catechisálásban kitüntetett növendékek előmenetelökből következtetvén. hogy valóságos *Catechetica*t tanulnak, hivatalos irat által oda utasítá a tanárokat miszerint jövőben e tekintetben csak annyit tanítsanak, a mennyi praeparandistákhoz tartozik. De szoljon maga e hivatalos irat melly egyrészt e főpásztornak képezdek körüli nagy gondját, másrészt tanítványainknak előmenetelét szépen tanúsítja, de egyszersmint a pesti növendékeinknek e pontra vonatkozó petitiójok helyességét hathatósan indokolandja.

„Reverendissime Domine Canonice et Rector! Occasione examinis in hujate Instituto Praeperandorum ad ruralia magisteria asservati, observare licuit, Alumnos dictae Praeparandiae in modo catechisandi tam industrie exerceri, quasi iidem proformalibus Catechetis educandi essent; quod tamen ipsi systematici, pro scholis elementaribus recenter edito adversum est, juxta illud enim Catecheticas institutiones publi scholasticae impen-

dere, ad sacros Curiones pertinet, et solum harum institutionum repetitio Docentibus secularibus committi praecipitur. Cap. 6. §. 55. his verbis: „ezen vallási oktatás egyedül ott bízathatik a rendes tanítóra, hol ez áldozópap. — Azomban a vallási tanulmány' ismétlése s tanulókkali gyakorlata, ha bár világi is a tanító, őtet illeti.“ Ne proin campus praebeatur hac in re animarum Curatorum remissionem fovendi, et ipsos in ipsa adeo doctrinae religionis institutione pro superfluis reputandi: Reverendissima DVestra apud Dnos Professores disponere velit, ut iidem vocationem tam Curatorum animarum, quam Ludimagistrorum prae oculis habendo, non ultra id quod hac in re praealtacto quoque systemate innuitur, in Praeparandiae Alumnis, quantum ad institutionem doctrinae religionis attinet, formandis procedant. Caeterum etc.; Strigonii die 25-a Aprilis 1846. Addictus Josephus A. Eppus. m. p. “

Minister úr! im országunk főpapjának nyilatkozatából, melyet Jaross Vincze igazgatónkhoz, s az által hozzánk intézett, látni méltoztatik, hogy a Catechetica a Praeparandiának nem tantárgya, hanem a Theologiának ága... Egyszerismint észrevehető, hogy milly kár volt az előbbeni kórnánynak zárt tanácskozmányaiból kifeledni a szakférfiakat, s csupán hivatalnokokban megbíznia, kik avallanságuk és rendetlenségeknek abban is szembetűnő jelét adtak, hogy a képezdek tanulmányi tárgyai közé egy theologiaitánt... a Catecheticát besorolták; s melly tudománynak gyakorlatátul, a képezdekből került mestereket, a falusi iskolák rendszerében eltiltották!....

Catechetica helyett az esztergomi képezdében a Hit- s Erkölcstan, s mellyen ez alapszik a Bibliai történet tanítatik a közkatékismus szerint. Ez pedig azért: mivel tapasztaljuk, miszerint a gyermek korban a katekismusban bár mint jártas ifjak, közönségesen mint egyéb tanoknál, csak a szavakat tanulták, s idővel a szavakkal együtt magát a hitet is elfelejtik, elvesztik, s innen a károsan terjedő vallástalanság... A fiatal csemetét, később is kell óvni, ójtani, gondosan ápolni. Így kell a felserdült ifjában is a hittanúságait meggyőződéssé érlelni, ha kívánjuk, hogy igazán vallás-erkölcsös emberré váljék. A gyermek' meggyőződése, mint minden ereje

csak gyöngé; a férfiú erősödik szilárdá öntudata érzetében. A megérett, vagy erő félben lévő képezdei növendékekben tehát a hit és keresztény erkölcsöket erősen kell meggyökerezíteni, vagy is meggyőződést kell bennök szülni, miszerint ne csak kötelességből, hanem enszívök sugallatából hirdessék szó és példával a boldogító hit igazságait; a népnevelőnek mindenek előtt jó kereszténynak kell lennie, s csak illy minőségben válhatik a nép és gyermekeinek boldogító atyukká őrangyalukká, kalauzzokká, vagy is valódi népnevelővé.

Hogy a katekizmust választók kézikönyvül, annak az oka, mivel röviden és rendszeresen az egész hittant magában foglalja; és a tanító ez szerint leendő köteles a tanodai ifiúságot oktatni, minélfogva is érdekében áll azt alaposan tudnia, mit tanítand.

Bibliából, miután keresztény hitvallásunk történeteken alapszik, a jelesb esemény pontok előadandók; s különösen kíváncs, hogy a népoktatók az ünnep és vasárnapokra rendeltetett *Evangeliumokat* népszerűen értelmezni tudják; miszerint a tanulmányi rendszer és külföldi tanodák' példájára azt vasárnap vagy szombaton, és ünnepek előtti napokon, a gyermekeknek előadni tudják, mi kivált főkegyházakbeli iskolákban elmarathatlan.... Örömmel jegyzem ide, hogy illy rövid evangeliomi és szertartási értelmezéseket magában foglaló épületes könyvecskét *Bécsy József* az esztergomi képezdének volt egyik jeles növendéke illy czim alatt szerkesztett és kiadott: „Utmutatás a vásár és Ünnepnapok üdvös megülvésére. Mellyet kereszt. kath. hívek számára írt s kiadott Bécsy József nevelő. Nagyszombathban 1847, 12. r. VIII, 124. l."

Ezekből kitünik, hogy mi képezdekben a Catecheticát melőzve, hitvallás oktatási rendszabályokat a módszertan is gyakorlati kísérletekben kívánunk adadni; s inkább első tanulmányi tárggyul a keresztény hit- s erkölcs tant, s min ez sarkallik a Bibliát kívánjuk kitűzetni, miként ez óhajításunk észszerűsége, nyomos védveink, jelesen a belgiumi, és porosz virágzó képezdek' példája által is indokoltatik.

2-dik tanulmány az: Általjánys, testi-és szellemi nevelés tan, (Paedagogia) és ennek kiegészítő része a

Módszertan (Methodica) a tanrendszer (didactica) és kisedvítés. Azok, kik ezen tudományban csupán hyppothésisek' és logikai következmények halmazát tekintik, s a képezdét ellenben dressirozó-intézeteknél feljebb nem fokozzák, természetesen semmitsem akarnak hallani ezen nézetők szerint philosophicus képzésről; és tagathatlan, mint Curtmann panaszolja — hogy némely tanárok' tapintatlansága adott okot ily ferde kívánatokra. Valóban olly magas röptű előadások, melyekbe némelly urak szerelmesek, csak árthatnak, de illy visszaélések miatt minden elméleti utasítás, minden zsinór mérték nélkül hagyni a nevelő és tanítókat képtelenség, sőt oktalanság lenne. Mert ha e fölvilágosodott korban minden emberi műtétel egy bizonyos észszerű öntudattal gyakorlandó, mért nem egyedül a legnemesebb és legnehezebb nevelés és tanítás mestersége?

Hibáznak, kik azt hiszik, hogy a képezde levendéke, mivel latin iskolákat nem végzett, azért nem is érti a paedagogicus előadást; a tapasztalás ellenkezőleg tanúsít nem csak a miveltebb külföldön, de nálunk is. Értetődvén hogy nevelés- és módszer-tanukból kihagyandó az, mi a felsőbb oktatásba vág, valamint több egyedül házi nevelést érdeklő czik, vagy is tanulmányaink a népneveléshöz idomitandók. Én ezeket szemelőtt tartván, egy saját szerkezetű néppaedagogiát tartottam szükségesnek, millyet honi viszonyainkra alkalmasítva a képezdek számára szerkesztvén azt illy czím alatt ki is nyomtatám: „Népnevelés tan. Irta Majer István esztergomi áldozópap és mesterképző intézeti tanár. Budán 1845. 8 r. XIV, 196 l.“ Ez szerint szép előmenetelt tapasztalok tanítványaimban, s ezen igénytelen munkám azonszerencsében részesült, hogy több helyen tanodai könyvül fogadtatott; Esztergom vármegye közgyűlése által körlevéllel az ország figyelmébe ajánltatott, és tót fordításban részesült. . . . Hasonlag tanártársom Rendei József a tanítás tudományát illy czímű könyvben: „Tanmódszer városi és falusi elemi iskola-tanítók és Mesterképző Intézetek' használatára. Második kiadás. Pesten 1847. 8. r. XIV, 190 l.“ a Methodicát és Didacticát népszerű modorban, körülményeinkhez arányozva adván, szint olly szerencsének örvend, népszerű, is célszerűsége miatt ajánlható. — Midőn tehát a Paedagogiát és

Methodica-Didacticát a képezdei tantárgyak közé illesztjük csak illy népszerű, szerkezetek mellett lépünk fel, de illyeknek tanítása okvetlenül szükséges, különben a népnevelés okszerű, alapos előmenetelével minden képezdénk mellett sem biztathatnók magunkat.

Megjegyzendő, mikint nevelés tanból első évben a fölfogásra könnyebb rész, mely a testi neveléssel foglalkozik előre hocsájtandó, vagy ha első évben az egész népneveléstan oktatattott, mint ez nálunk divatozik, másod évben okvetlenül ismétlendő, és tárgyalandó az egész nagy fontosságú tudomány; s ezt tanítás módról is értetődik; s mind a két tudománynak fölfogását könnyítsék és életrei alkalmazási módját tanítsák, olly gyakorlatok, millyek a következő czikben szorgalmaztatnak.

A kisdetóvásba szinte beavatandók, mi annál könnyebb, mivel ez a népnevelésnek és módszertannak kisedekre és ovdákrái alkalmaztatásával könnyen elérhető, ha a gyakorlat megteszi a magáét.

Különösen a speculativa philosophiának képezdében semmi helye, a gyakorlati kísérletek, példák, a kézikönyvül szolgáló néppaedagogia és methodica szabályain alapitassanak; a polemia és critica annélkül sem való fiatal emberhöz, kik előbb magát a bírálendő tárgyat kell hogy megismerjék, —de annál kevésbé való a képezdékbe, mellyeknek halgatói igen korlátolt előképzettséggel bírnak.

3. Nyelv-tan. Hogy ki tanithasson, a nyelvet jól beszélnie, olvasnia, írnia kell, s pedig nem csak úgy, hogy másnak iratjait, a könyvekben lerakott tan-anyagot jól felfogni, és tudomásul venni képes legyen, hanem akként, hogy azt saját gondolatja ként tanszerűleg s könnyen másokkal is közölhesse. Ezért szükség egy tanítónál az anya nyelv jó tudása. Miután pedig hazánkban a népnevelést nemzeti irányban kívánja elvünk és törvényünk kezeltetni: a képezdérek nyelve a magyar nyelv, mellynek alapos tudása okvetlenül szükséges, s bár nevendékeink többnyire tanulták légyen a magyar grammaticát; még is tudván iskoláinknak ebbeni kevés gondját; miután még közösen megalapított jó grammaticájok sincs, s csak a tanítók nézeteik szerint oktattatnak, és sok philosophus sem tud helye-

sen írni; de a képezdéknek több tót, német, oláh, rácz növen-
déke van, kiket megmagyarosítanunk kell, az egy formáság,
rendszerőség miatt képezdékben okvetlenül elemeitől tanítandó a
magyar nyelv. És pedig a Magyar tudós Társaság
megalapított „rendszere“ szerint: helyes olvasás, írás,
szókötés, fogalmazás; szavalás, nép költés, és a szak iradalom
ismértetésével elfoglalandók, csak hogy inkább gyakorlatilag
mint elmélettel, valamint ez a neveléstani képezés kö-
vetkező czikében bővebben kifejtetik.

4-dik tantárgy az Egészség-tan a rögtön gyó-
gyászat, és evvel kapcsolatban a mérges és gyógy-
növények ismértése. Az egészségtant a testi nevelés-
tán föltételezi. Hogy népünk sok betegség által ostromoltatik, an-
nak egyik fő oka a tudatlanság, mert semmi egészségtani
ismeretekkel nem készítetett az élet viszontagságainak eleibe,
elemi iskoláinkban szó sincsen az Macrobiotika, Diaetitia vagy
is egészségtanról, boldog kit gondos anyja, vagy lelkes tani-
tója mellékesen egy pár okos tanáccsal ellátott. Ezért a szegény
ember nemis tud magára vigyázni, egészségére gondatlan, be-
tegség esetére nem tudja magát mihez tartani, orvosságoktól
irtozik, babonához szít, az üdvös házi gyógyszer-tárról
fogalma sincs, egy tisztí orvosnak gondviselésére pedig olly-
kor 30—50,000 ember is esvén, ez nem képes hivatalának he-
lyesen megfelelni; illy borzasztó körülményekben népünk sokat
betegeskedni, erőtlenséget szenvedni, időnek ellőtte elnyomo-
rodni, elhalni kénytelen. Az újjalkotmány sáncaiba bevett
népnek egészségi állapotáról is kell gondoskodnunk. A tisztas
orvosi kar emberül ügyekszik rendeltetésének megfelelni,
s „Javaslat az álladalmi közegészségi és orvo-
si ügy rendezéséről hazánkban“ czimet viselő, és
Csauusz Márton tanár elnöklete alatt munkálkodó orvoskari
választmány szerkesztette tervezet szépen kezeskedik erről;
de más részt a nevelés is tegye meg a magáét, mert ez tarto-
zik előképezni az embert orvosi kezelés alá. Neveletlen, ba-
bonás, előítéletekkel vakoskodó ember orvosi rendeletek iránt
bizodalmatlan, az orvossággal rendesen nem él orvosi rendet-

hez nem tudja szabni életét, vagy mást, ellenszert is használ, s így vele a legjobb akaratú orvos sem boldogulhat. A nevelés tegye kötelességét, a nép iskolákban rendszeresen tanítsuk az egészségtant. Nem is elegendő azt egyedül mellesleg, talán csak olvasó könyvbe foglalt némi észrevételekkel pótolni; ez a gyermek emlékezetéből hamar ki röppenik; ugyan rövid, alapos, de rendszeres egészségtanra oktassuk, ez gyökeret ver. Ezért szükséges a leendő népnevelőknek az Egészségtant tanulniok. Azonban sokszor véletlenül baj éri a népet, ki magosról esik majd lovaktól elragatatik, tagját megvágja, meghül és görcsöket kap, vízbe esik, vilámtól sujtatik, bogarát iszik, vesztetteb marja s. t. b. pedig ritka helységben van orvos, a hallasztás pedig halált okoztat, tehát rögtön segítséget igényel. Már ki legyen ilyenkor tanácsadója, ápolója a szerencsétlennek addig is, még az orvos megérkezik? Ez az lelkipásztorok' és népnevelőknek szent tisztjökhöz tartozik. Egy okos fogással életét menthetjük meg szerencsétlen embertársainknak. Kell tehát a képezdében illy rögtön gyógyászatot tanítani.

Mivel pedig sok szerencsétlenségnek okozói a mérges fűvek, bogyok, virágok, gombák, ezeket is kivált honunk belieket természetben ösmértesse meg a képezde növendékeivel; valamint az ellen gyógy szerekekkel is. És

Sokszor a gyógyszerháznak távolléte legnagyobb zavarba hozza az embereket, a hirtelen lebedegedett kínjában vesztére és környéke aggodalomban marad, futárok nagy költséggel több mértöldnyire eső patikában fárasztatnak, holott minden házban sok jó gyógyszer tartható. A házi gyógyszerházt dívatoztatni kell a jó népnevelés által: evégre a képezde ismertesse meg növendékeivel természetben a hazai gyógy fűveket, s tanítsameg őket azoknak czélszerű használatára; értetődén, hogy ismeretlen, vagy súlyosabb bajban orvosi segílyt mellőznünk nem szabad; sem a házi gyógyítást a döghalálnál is borzasztóbban pusztító kuruszlássá fajulni neengedjük. Ebben is a népnevelőnek üdvös utasítást a képezde adjon.

5. számtan, fej-és írásbeli számvetés, számvitel. A számvetésnek nagy hasznát az élet minden pályáján mindenki tudja. Jelesen a nép sok kárt val számvetésbeni já-

ratlansága miatt; s általa az értelem és ítélet igen rendeztetik. Kell hát a néptanítót jó számozóvá képezni, és pedig egyiránt fej- és írásbeli számvetés pénz nemek és mindenféle honi mértékek ismérete és a közéletben gyakran és közönségesen szükséges számozási nemekre kell tanítani u. m. összeadás, kivonás, sokszorozás, elosztás, törtszámok, hármasszabály, arányszabály, társas szabály, vegyítés szabály, láncszabálra, úgy az idő számítás vagy is naptár (kalendárium) ügyes használatára: nemkülömben tőke és kamat kezelés; cselédhár kezelés; számadások vezetése, s egyéb rokonneműekre. — Hogy a ménység tan, vagy is algebra, felsőbb matematika nem képezdei tanulmány, könnyű belátni.

6. Alaktan és mértan. Az alaktannak nagy a haszna ugyan is: az értelemnek fejlesztése a tárgyak külalakjának szemléletét olyannyira főtételezi, mint azoknak megnevezését és számbavételét; azért is a tudós nevelők Pestalozzival a külszemléletnél kezdnek minden oktatást, ezt mintegy gyakorlati logicianak tartván, mellyel a növendékek figyelmezni, képzelni, hasonlítani, józanul következtetni, okoskodni, s így helyesen gondolkozni, és költeni megszoknak; ugyan ezért a rendszeresb tartományokban az alaktan az elemi iskoláknak egyik tantervéhez tartozik. Azon fölül minden földműves, kertész, erdőész, bányász, ács, kőműves, asztalos, kőfaragó, s úgy szólván minden mester embernek helyes működéséhez vagy okvetlenül szükséges, vagy szerfölött hasznos az alaktan. Hogy hazánkban az alaktan elemi tanokkal együtt nem tanítatik, annak rossz következményei mint köz embereink rendszeretlen és helytelen gondolkodás módjában, jellemetlen következtetlenségökben, mint pedig mesterembereinknek ügyetlensége és tökéletlenségében kitünik. E bajt orvoslandók, fölötté ohajtjuk, hogy az alaktan a mi elemi tanodáinkban is oktattassék, miként például a rendezettebb Bajor országi tanodákban. S ez az első ok, mért kell az alaktant a képezdek tanulmányi közé felsorolni.

De azért is, hogy magoknak a képezdei növendékeknek elemei tehetségeik kifejtessenek és rendszeritethessenek. A képezdek növendékei philosophiát nem hallanak, holott a paedagogia avval rokon; de a logikai helyes gondolkodás minden ügyve-

zetőnek, milyen egy tanító is szükséges. Kell tehát képezdékben a logicát pótolnunk, mi szerintem leghelyesebben, mintegy gyakorlati módon az alaktan által teljesíthető. Még alaktant nem tanítottam képezdénkben, a neveléstan szellemi részével nem bírtam boldogulni, ez által könnyen felfogták a lényeges és mellékes közti különbséget; a határozatoknál a legközelebbi nemet és vég különbséget; következtetéseknél a fokozatos lánczolatot, az egyenlőség, hasonlatosság, egyneműség, ellentétes közti különbséget; okoskodásokban az eszélyes, következtetést szóval azon abstract eszméket, melleket a paedagogia életbe átlántálni köteles, s így a nevelőnek jól ismernie kell. Mondhatom hogy az esztergomi képezdében értelem, ítélelterő, és phantasia fejlesztésre és rendezésre hathatós eszközül szolgál az alaktan.

Ennek folytán a mértán is tanítandó. Vannak képezdék külföldön, melyekben gonddal oktattatik e tanulmány, p. o. Württembergben egy 1844-ki consistoriumi rendelet oda utasítja a praeparandusokat, hogy mellékesen tanulják a mértant is, mikint legalább mint harmad rendű mérnökök mellékeresettel is bírjának. Mi ugyan baráti vagyunk a tisztas mellék keresetnek, mert erre hazánkban a tanítói kar igen rászorul, de unalom ellen is biztosítja, s másoknál megkedvelteti; de hogy mérnökséggel foglalkozhassék tanítónk, az alig várható, s pedig azért: mert egyéb szaktanok a képezdében alig engednek neki időt, hogy magát a mértanban teljesen kiképezze; de hol nyári iskola van, pedig kell hogy legyen, ott alig szentelhet sok időt határmérésre.

Mi a praeparandusnál kevesebbel is beérjük, s csak népszerű mértant kívánunk a képezdében taníttatni, miszerint a terjedségeknek nemeit ismervén közönséges módon tudja kertet rendezni, földjét fölmérni, rendes utat kiszegni, egy tagban lévő birtokát fölosztani, fasorokat kijelelni; s ilyenek körül tudjon, mint tiszta fogalmú népnevelő, a népnek is útba igazítást adni.

7. Világ-, Egyház-, és magyarok története. A történet tudománynak nagy hasznát nem kell hosszan fejtegetnünk, régtől „élet mesterének“ tartatik. Neveléstanilag szól-

va; az ismereteket irányozza, ítéletet érleli, észszeríti, a jellemet szilardítja, szivreható erejével sok jóra ösztönöz és rossz-tól elriaszt, s ez szerint az embernek egyik kalauza az életpályán. Külömben pedig historiai ismeretek nélkül az ember nem tarthatik korszerűleg nevelt és civilisáltkak. Illy nyomos okoknál fogva sajnáljuk, hogy királyi képezdeinkben ekkorig a historia egészen mellőztetett. Esztergomban bár ugyan kellő rövidséggel és népszerűleg tanítatik:

A világ- vagy is általános historia, miszerint az emberi nem fejlődése, előmeneteléről, és egyéb tanulságos viszsontagságairól legalább némi de alapos fogalmuk legyen azoknak, kik népmivelökké rendeltettek. Tanítatik

Az Egyház története, szinte rövid kivonathán, mikint lássák, hogy Isten országa mint növekedett, milly ostromokon diadalmaskodott, miszerint az igazságnak hódolni, minden körülményben biztosan haladni, s így boldogulni és boldogítani annál inkább megtanuljanak. Tanítatik

Magyarok története is különösen és hosszabban, miszerint a nevedékek nemzetiségben gyarapodva, haza szeretetben emelkedve, őseink példáján okulva, a törvényes rend, szabadság, testvériség zászlója alá hódítatván, a magyar név becsületességének, nemzetiségünk terjesztésének, a haza felvirágzásának, bajnokaivá lelkesítésének; ezen nemes értelmeket ismét növendékeikbe, s ez által a magyar jellemet késő unokáikba is átszállítandók.

Kivánjuk ez szerint képezdeinkben a történek taníttatását.

8. Általjános földisme; különösen: Asia, Afrika, Amerika, Australia röviden, Europa bővebben, s Magyarország és a kapcsolt részek földrajza legkimerítőbben. A real ismeretek, millyen a geographia is, némileg már az elemitanuodának is tantárgya lévén fogalmával az ifjú már a képezdébe belép, s hogy leendő tanítványait biztosan vezethesse a praeparandus, a földtekét, annak fő felosztását, nagyobb tartományok, tenger, hegy, folyó, város, bányá, tó, intézet, s egyéb nevezetességeit tudnia kell. És pedig érdekünknel fogva minden világrész közt az általunk lakott Európát, birodalmát, s különösen hazánkat bővebben kell

ismernie; sőt környékünknek topográfiáját sem árt tudnunk azon általános élet szabálynál fogva: „ismerd magadat és környékedet“; különben is neveléstani szempontból: ez figyelem gerjesztésül szolgál, s a növendékeket érkeik és értelmők pontos használatára szoktatja, s tudás vágyukat felfokozza.

Am a földrajz térkép nélkül, és a nevezetességek' csupán száraz felsorolásával izetlen és kevés hasznú ismeretnek fogtatni; azt az életre hasznossá kell bizonyítani t. i. a természetények, kereskedési viszonyok, ipar czikkek s. t. b. részletes felhozásával, ilyenek körül a tanítványnak útba vezetőül szolgáljon p. o. Esztergom nevezetességei után jegyeztessék meg: hetivásárjai szombatonkint vannak és pedig nevezetesek, kivált ősszel igen népesek; országos vásárja 4 épen a pesti vásárok előtti hétben, s a kereskedők az esztergomi vásáron részt vévén, innen azonnal Pestre vonulnak; Gyár van ilyen, lehet ezt és ezt, s pedig illy áron venni; ezen kereskedő Bécs, Triestből veszi anyagait, s általa nagyobb útra készülők váltókat cserélhetnek; nevezeteseb mester emberek Fuvar Pósta járás Lóvásár híres van legközelebb Fehérvárott ekkor Győrott ekkor ... hová az út legközelebb erre vezet szarvas marhát Pesten ekkor, s e helyen a más fél órányira eső tokodi közsén bányában ennyi munkás kell, napidíja ennyi, a szekerezés így áll ... a közsén méreje mázsája a két órányira első nyerges újfalusiban ... Az esztergomi strázsa hegyi kőbányában ilyen az üzlet, munkások a vasút ... gözös járat. s. t. b. az illy földleírás valódi értelemben népszerű, életre való, s azért kétszer érdekes.

9. Természettan és égisme (csillagászat) népszerűleg természet történetből a három ország. Ezen reál tudományok főbb vázolatai okvetlenül tanrendszerünkbe iktatandók. A babona köznépünknel iszonyúan garázdálkodik. melyet a helyes vallásos oktatás mellett, legkivált a természettannak ismértetésével irthatki a népnevelő. — Égisme azért szükséges, hogy a nevezeteseb csillagzatokból tudja éjel az idő állását, a naptárnak használatát, az üstökösök mivoltát s. t. b. Különben pedig a természet remekeiből a leg-

tökéletesebb Istenhöz vezetendők a nevendékek, miszerint e reálismeret egyszerűs mint paedagogikus s pedig hathatós eszközül szolgáljon a szívnek nemesítésére, s az erkölcs szentesítésére, melly tulajdonok minden módon pallérozandók a képezdei növendékekben, miszerint magasztos rendeltetésöknek igazán képesek legyenek megfelelni Hogy természet történetből különös gonddal a honi ásványokat, állatokat és növényfajokat és tulajdonságaikat szükség tanítatni, értetődik. S hogy ennek haszna nagyobb legyen, kapcsolatban tanítandó

10. A kézműtan (Technologia); ebből megtanulnak a népnevelők mindent belső értéke és haszonvetősége szerint becsülni, melly tulajdonságot átszívárogtatják tanítványaikba is; megtanulnak mindent kellő haszonra fordítani; s megtanulják kivált — mi nagy figyelemre méltó — a honi ipar emelésének módját, az úgy nevezett népipar divatoztatásairai nyereséddé utasítás és lelkesítés nyomán.

11. Házi- és mezőgazdaság és barom orvoslási mód. A népnevelésnek feladata: népünknek szellemi és anyagi jólétét elősegíteni. Az utóbbi kétséggel kivül a földnek czélszerű művelésétől, s állat tenyésztéstől föltételeztetik, smind ketőre nézve népünk igenhátra vagyon, még igen parasztosan vezetik a gazdaságot, azért is kövér földünk daczára szegények vagyunk, holott egyebütt sovány telkekken is jólétet tenyészt a tudomány és mesterség.

A népneveléstől e bajnak orvoslását is méltán várjuk; érte se tehát a tanító okszerűleg és alaposan a gazdaságot, a háztartást, földművelést, marha tenyésztést, juhászatot, kertészséget kivált a gyümölcs nemesítést és szaporítást, borkezelést, méhészetet s. t. b. hogy e részben is oktatója legyen szegény-tudatlan atyáinkfiainak. — S miután a barmokat is sokszor betegségek érik, mellyek tudatlanság miatt többször kártékony dögvésszt okoztak; a népnevelő e tekintelben is ügyes tanácsadója legyen a népnek sokszor egy helyes tanács nagy bajt háríthat el. — A képezdében ugyan nem lehet szó tökéletes gazda-képezésről mert a neveléstan, szükséges isméretek veszik főleg igénybe az időt; tökéletes gazdákat georgikonok, gazdasági intézetek műveljenek, de a képezde is okszerű tárgyatott-

sággal bocsájthatja útnak növendékeit, s a falusi e nemű hiányokon igen javíthat.

12. Liturgika, s az orgona-mesteri (kántori) hivatal is mértetése. Hazánkban legtöbbször az iskola mesteri tiszt kapcsolatban áll az orgona mesteri hivattal; de ez így van Bajor, Porosz, Holland és több más országban, melyekben pedig a tanítói hivatal' köre közelímerés szerint bölcs alapnézetek szerint van megalapítva. S miután bizonyos, hogy a templom az iskolával rokon; az egyház a nevelés ügyével legszorosabb viszonyban áll, bizonyos hogy az egymással megférő iskola és orgona-mesteri hivatal, mint külföldön, nálunk is együtt maradhat; annyiaval inkább, hogy sem a status, sem a közönségek nem bírnak több rendbéli hivatalnokot tisztesen eltartani.... A praeparandiának tehát tiszte növendékeit a szent szertartásokkal megismertetni, miszerint azokat értse; növendékeinek is megfejteni képes legyen; kötelessége kivált a sz. szertartások körüli szolgálatát kiszabni, miszerint példásan teljesíthesse egyházi szolgálatát. Minister úr! Milly készséggel járultam a pesti képezdei növendékek petíciójok támogatásához azon pontnál, melyben minister úrtól a Catecheticá-tól dispensációt esdik; épen olly nyíltan vallom, hogy Liturgika oktatása elleni kikelésőket nem helyeselhetem, és pedig a föntebb rövidtömöttséggel felhozott okfők miatt. A népnevelésnek vallásos szelleműnek kellvén lenni, egy csupán tanító sem nélkülözheti a szent szertartások ismertetét; ha a tanítók egyházunk lelke szerint megismertetnék szertartásainkat, nem volnának olly sok helytelen félremagyarázásoknak kitéve, millyeket elég sajnosan kénytetünk tapasztalni, melly bal magyarázatok sok gyarlóbb embertársunkban magát a szent hitet is előlik, őket hitetlenekké, a társaság legveszélyesb tagjaivá alacsonítják. Miután még hazánkban a néptanítók, egyszersimint orgona mesterek, ez szerint vannak egyházi szolgálataik is, mellyeket ha ki teljesíteni nem tud, képtelen mester hivatalra: a növendékek' önjavok is sürgeti, hogy magukat mindenkép kiképezzék, miként bizonyosabban alkalmazás, tisztas állomásra szert telessenek. Mindég jobb többet tudni, mint kevesebbet.

Különben is, én meg nem foghatom, hogy terhelheti fiatal polgártársainkat a Liturgia, hisz ez sem felfogásra nézve, sem terjedelmességénél fogva nem a nehezebb tanulmányok egyike. A kormány pályázást hirdetett, s hárman küldöttékké dolgozatukat, s egyikök én valék; többévi tanár vagyok magam is, pedig a legnépeseb képezdékből, hol alkalmam volt növendékek tehetségeiket kiösmerni, és szeretettel képeségökhöz alkalmaztattam szerkezetemet, úgy készült Liturgikám igen rövid és egyszerű írás módban tanulásra könnyű alakban, mely is miután az ország Primásának helybenhagyásával a Helytartó tanácsnak fölterjesztetett, s az egyetemnek kiadtván, a megbízott theologiai karának kedvező bírálatát (s pedig mint iskolára czélszerű könyv) megnyerte volna, a Helytartó tanács ajánlatára Ő Főlsége királyunk által pályadíjra méltatott, s az országos képezdek tankönyveül kítüzetett... Nem mondom, hogy nincs benne javítható; de azt nehéz meg fognom, hogy tanulásra nézve terhes legyen. — Azért szükség fenkített okaimnál fogva meggyőződést arról szerezni, hogy a Liturgia életre való, hasznos és szép tudomány, s úgy hiszem a képezde növendékei akkor minden nehézség nélkül önkéntis megtanulandják.

13. Éneklés alapjai népszerű- és gregorianumi ének. Zene, zongora, orgona. Népiskolában az ének általjában szükséges, tehát a tanítónak kell hozza értenie; s hogy zene, kivált hegedű vagy zongora kíséret mellett könnyebb és biztosabban lehet az éneket vezetni, azt minden ügyértő bizonyítja. Az egyházi ének és orgonálást pedig mestereinknél ép olly okok sürgetik, mint a Liturgikát. A külföld jobb képezdeinek tan-tervében szépen föltaláljuk ezeket. Igen észélyesen rendeltetett tehát az ének- és zene tanítás honi képezdeinknek is tantárgyai közé.

A pesti képezde növendékei jövőben a praeparandosokat ettől fölmentetni kérik; én a képezdek reformjánál csak részben engednék kívánatjoknak t. i. a pesti képezdében nem kötelezném az ifiúságot zenetanórák hallgatására, de a zenét még is rendszerint taníthatnám. Pesten is, minden más intézetben pedig okvetlenül. Alkalmat kell adni a pestieknek is tanulhatás-

ra. A mostani képezdái ifjak nem anticipálhatják a jövődök szándékát; nem is tekintettek még annyira körül az életben, hogy reform kérdéseknél biztos utasításokat adhatnának.... Kell az éneklést és zenét tanítani neveléstani, és életbiztosítási tekintetből: mert ez sokoldalúvá képezi az embert; érzelmeit nemesíti; s különösen a vallásos érzést fölfokozza; az izlést műveli, pedig a képezdének mind ezekre nagy gondjának kell lennie; kell azért is, mert a zene és ének — értedőtven, hogy egyházi énekek mellett, egyéb erkölcsös és nemzeti dalokra is figyelmet kell fordítani — a társas élet ártatlan örömeit neveli, pedig a nevelés ügyével foglalkozónak gondja legyen az ifjúságnak fölépülésére, fölvidítására is.... A zene, jelesen a gregorianumi ének és organálás annyiból szükséges, hogy az orgona mesteri hivatal legtöbb helyen még össze vagyon s pedig helyesen kötve az iskola mesteri hivatallal, s így ki önkényt elhanyagolja a zene képzést, az szerencséséjével játszik, ezt a képezde átalakítóknak nem szabad szem elől téveszteniök. — De Zenészeti ösmeretekkel a mester mellesleg igen tisztessen nevelheti jövedelmeit, ha t. i. zene órákat ad a tehetősök gyermekeiknek. A zenébeni jártosság igen kedvelteti az embert mindenütt. A Némethonban olly kedves és művelt hangászat a nagy képezdében is rendszerint tanítatik; de a kormány porosz honban nem engedi, hogy ezen oktatás közönséges gyönyörködéssé váljék, és hogy a növendékek az iskolában szerzett hangászati talentumokat arra fordítsák, hogy részt vegyenek kívül is a nyilvános tisztos ugyan, de hiú hangversenyekben, s csak a templomi hangászatban engedi részt venni. Megvallom az esztergomi kepezdében e tekintetben engedékenyebbek vagyunk, nevendékeink a tanodában rendszerint csak az egyházi éneklést, népéneket, és organálást tanulják, magánlag még is a zenészettanárának felügyelése alatt nemzeti és négyes dalokban is gyakoraltatnak, sőt különféle hangszerekkel játszó egész hangászkarat alakítanak, melly az egyházi zene kar közre munkálásával segíti; s olykor az intézet' jótévőinél; — de soha az illető tanárok tudta nélkül — tisztelkedik, mi által a háládatosság nemes értelmében gyakoroltatván, egyszersmint az intézet iránti jóvélemény gyarapítatik.

De, ismételve legyen fülhozva — a korszerű népnevelőtől, valamint a kisdédóvótól is méltán megkívánjuk, hogy az éneklésben művelje a népsarjadékát, ezzel erkölceiket is pallorozandó. Örömlátni a műveltebb külföldön, sőt helytel hazánkban is kivált német és némelly tót helységeekben, hogy a mester egész zenekart tudott alkotni csupa pór fiúkból, kik a mezőn is legeltetéskor dévajkodás helyett, ártatlan zenével mulatják magukat, ezek áldomásoknál, család ünnepeknél izletesb muzsikával nevelik a vigalmat, isteni szolgáltnál is diszesen emelik a közáhitatot. Illyes mit méltán várunk a korszerűleg képzett magyar népnevelőktől is.

14. Törvényes viszonyaink, mezei rendőrség. Ujabb törvényeink a jogegyenlőséget kimondván; hogy azokkal kiki eszélyesen élni tudjon, a népiskolákban a magyar alkotmányos jognak vázlatát s különösen a mezei rendőrséget, és honvédelem rendszerét is kell, vagy is a népet jogaiba beleköl növesztetni, miszerint édes anyját a hont, s iránta olly igazságos magyar alkotmányt szeresse, érte élni és halni megtanuljon, vagy is jó honpolgárrá képződjék. Ezen rövid indokolás eléggé sürgeti, hogy a népnevelőket előbb be kell avatni jogviszonyainkba. Eddig az urbér is tanczik lévén, azt az idei törvény kitorölte rendszerünköl.

15. Népjegyzői hivatal' tudománya. Honunkban a mester többnyire hármias hivatalt visel u. m. orgonamester, tanító, és népjegyző. A két előbbi — mint föllebb érintők — szépen megfér együtt; de a jegyzői hivatal heterogen elemű, a mestert gyakran kiszóllítja az iskolából, mert ő a falubirójának, szolgabiró, esküdnek, praeceptornak, sőt a legutólsó instansnak is mindenkor tartozik helytállni a népnevelésnek legnagyobb kárára. Ezt már általjában mindenki bélátja, s múlt országgyűlésekre már több vármegye olly útasítást adott, hogy a jegyzői hívalt elkell választani a mestertől, ha a népiskolákat rendbe hozni komoly szándokunk. Költség tekintetében könnyit az ügykivitelnél azon külföldi gyakorlati példa, melly szerint 3 — 4 szegényebb szomszéd-falu együtt fogad egy jegyzőt; vagy ha ez nem sikerül, úgy a jegyzői hivatalt minden esetre reorganisálni szükség.

Ekkor még is a jegyzői hivatal copulálva van a mesterrivatalal; a képezdének tehát tisztében áll növendékeit ama iker-hivatalra is utasítania, és pedig hivatalkörének általános megismertetése mellett, a rovásosösszeírás, közmunka kezelés, adó kivetés, katonai élelmezés és takarodás, árva számadás, malom sáfárság, takarékmagtár kezelés, adás-vevési jegyzőkönyv, bírói jegyzőkönyv, telekkönyv-vitel, folyamodások, árverések, szerződések, örökbevallások, végrendeletek szerkesztési módját, s mind azokat kell tudnia, mit a népjegyző tiszte igényel.

16. Ékes írás, s vonal rajzolás' elemei. A jó, vagy is olvasható és folyóírásra minden praeparandista köteleztetik. Ám a szépírás mindenkinek nagy ajánlatára válik, a szülők méltán óhajtják, hogy a tanító minél szebb, tetszőbb írárra tanítsa gyermekeiket, melly esetre nagyobb hálájokra is számíthat, valamint a növendékeknél; annál nagyobb tekintélye van az oktatónak, minél több tőkéllyel ékeskedik; és sokszor a szegényebb gyermekeknek Abc- és táblát, vagy a tanodának fali Abc-táblát, mappát kell készítenie; azért méltán kívánjuk a képezdétől, hogy az ékes írást, vagy is caligraphiát tanítsa. Mit annál szívélyesebben óhajtunk, minél nagyobb egy kedvűséget tapasztalunk e tekintetben a mesteri karnál, s általában iskoláinkban. Ha szép nyelvű, szép magaviseletűvé akarjuk idomítani a növendéket, tanítsuk egyszersmint a szépírásra, mellynek betanulása éppen csak olly fáradságba kerül, mint a rüt írásé. —

A rajzolás mint szépművészetet nem akarjuk hosszan magasztalni, miután a naponkint sűrűbben feltűnő, s a kor izlést világosan bizonyító képes újságok is munkák tesznek hasznosságáról tanúságot. Rajz a főstészet, építészet, rézmetszészet, szobrászat, minden művészetnek alapja; nem különben szükséges majdán minden mesterségek és közművekhöz, mérnököknek, katonáknak, kertészeknek, műutazóknak, bányászoknak, történet, és régiség buvároknak, természet vizsgálóknak. A rajzolás igen hasznos mulatságára és képezésére válik minden művelt és tanult embernek. Sokan köszönik szerencséjüket rajzológiai ügyességöknek, melly erkölceinkre is annyira hat, a

mennyire bizonyos, hogy rajzolás gyakorlatában rendhöz, tisztasághoz, finomabb izléshöz, pontossághoz. és nemes mulat-
 sághoz szokunk. Rajzolásnak köszönjük a szép természetnek le-
 másolhatását, s azon gyönyör érzést, melyet bennünk pompás
 emlékek, diadalivek roppant paloták, várak, szentegyházak,
 hidak, s a világ elszórt és valóságban nemlátható egyéb szépsé-
 geinek szemlélete ébreszt. A rajzolásban birjuk azon eszközt,
 mellyel a természetnek minden szüleménye, és az emberek' min-
 den műve leábrázolható, mi által ez tanulmányainkban segédünk-
 ké, s a történeteknek, éltetőjévé válik... Mind ezeknél fogva,
 valamint közbecsben áll a rajzolás' mestersége úgy közitélet
 szerint: ki rajzolni tud, az a szerencsének és boldogságnak
 nagy eszközét birja; s ugyan ezekért bölcs fejedelmek s jó
 nevelők, a közönség' s egyesek' javát hathatósan elősegíteni
 óhajtván, a nevelőket rajzolásra taníttatni kívánják.

De mi neveléstanilag tekintsük ez ügyet. A rajzolás s je-
 lesen a v o n a l r a j z o l á s a fendicsért alaktannak kiegészítője;
 betű alakítás és tanításnál a módszertannak figyelem ébresztés,
 értelem és ítélet fejtés, phantasia rendezés, szemmérték élesí-
 tés, kitűrésre, tisztaságra, nemesb foglalkozásra szoktatásnál
 pedig a paedagogiának nagy segéde; a Pestallozzi módszernek
 nagy eszköze; a földismének térkép írásnál istápjá; építészet-
 nek lényeges társa; s. t. b. illy nyomos okok követelik, hogy
 képezdében a vonal rajzolás taníttassék... Esztergomi képez-
 dében én vagyok a rajzmester, s kénytetem bevallani, hogy a
 melly tanítványom előisméreteket nélkül lépett intézetünkbe, az a
 rajzolásban igen sokra nem vihette, mintán 2 évi tan folyam
 alatt annyira elvagyunk foglalva, hogy csak kevés időt szentel-
 hetünk rajzolásra; még is igen képező, igen hasznos szernek
 ismervén, minden tanítványomnak kell magát benne gyakorol-
 nia, szoritkozom pedig csupán az elemekre, például első évben:
 a nyomtatott betűk' ékes írására, alaktani rajzokra különféle
 vonalak, szögökből; majd külön: három szögökből négy, öt és
 sok szögökből, és ismét ezekből keverve, alakokat képeznek
 azután pedig szemelőtt fekvő tárgyak: ablak, tábla, asztal szék,
 ház, templom s. t. b. rajzvázának írásában gyakoroltatnak; má-
 sod évben ugyan ezekben, zomokok, térkép másolatok. és

épületek, kivált iskolaházak, gazdasági épületek terv-rajzával foglalkoznak. — És ennek haszna nagy, szinte kisem magyarázható.

17. Népépítészet, s terv-készítés. Jól rendezett házban lakni félboldolság. Hogy honunkban a néphajlékok igen idomtalanok, gyengék, tűzfészek, s egészségre káros befolyást gyakorolnak, de szerfölött kényelmetlenek is, azt minden egészséges szem láthatja. A nép jóléte körül buzgó népnevelés e tekintetben is tartozik atyailag gondoskodni, s a népépítészeti javítását eszközölni. A mi reál- s rajziskoláinkban a polgári építészet tanítván, a nagyobb szerű házak, oszloprendek és díszítvényekre kellő gond fordítatik, de a nép lakokra semmi s nem csodálhatjuk eléggé a gazdasági egyesületet, mely hazai érdekeinket oly hön karolja fel, hogy erre figyelmét nem fordította! lám a württembergi mezőgazdasági egyletnek ekkörül is szép érdemei vannak, kezeinközt van illy derék könyv: „Muster-Plana zu ländlichem Bauwesen, mit besonderer Rücksicht auf die verschiedenen im Königreiche Württemberg üblichen Bauformen. Herausgegeben von der Königl. Centralstelle des württemb. landwirtschaftlichen Vereins. Stuttgart.“ nagy költséggel van ez kiállítva, de böcsös is... Az esztergomi képezde volt erre nézve honunkban az első intézet, mely a népépítészetre gondját keletkezte óta vagy is 1842-től fordítván, e nemű hön hiányokat is a népnevelés útján orvosolni buzgólkodott, pedig lám e z e g y h á z i i n t é z e t!... Majd a sok dicséretekre érdemes Iparegylet is kiterjeszté figyelmét e tárgyra, mint az 1847-ben Sopronban összegyűlt Magyar Természet vizsgáló Ipar műtani szakosztályának im e jegyzőkönyvi kivonata igazolja: „12. szám. Elnök úr az Ipar egylettől nyert utasítása következtében (Kis Károly úr az Iparegylettől kiküldött választmánynak elnöke, a szakosztálynak is elnökévé választott) indítványozá, miszerint a természet vizsgálók gyűlhelyén és környékén divatozó polgári, gyári és mezőgazdasági épületek tervrajzai a szokásos helyiratokhoz mint kiegészítő és nevezetes tárgyak kapcsolassanak. — Ez indítványt a szakosztály a nagy gyűlésnek pártolólág terjesztendi-elő; Majer Istvánnak azon módosításával, miszerint

nagy gyűlési határozatnál fogva nemes Sopron város tanácsa megkerestetnék, hogy rajz iskola mesterét a népépítészetnek tanítására, vagy is e közönséges, alsóbb rendű lakoknak is tűz- viz mentes, egészséges tervezésének tanítására tovább is buzdítsa; s ezt az indokból teszi a szakosztály, miután tapasztalá, hogy rajz iskoláinkban általán legkivált diszépítmények tervezésére fordítatik gond; s a legnagyobb néposztályra e tekintetben kevés a figyelem.“

Honunkban — az Esztergomit kivéve — egy képezde sem tanítja a nép építészetet; szükség tehát az általakítandóknak ezt is meghagyni. Mi szükségést se feledjünk ki akkor, midőn dícső jövődőnek megalapításáról, a magyar nép dicsőítése, és boldogításáról vagyon szó.

18. *Gymnastica. vivás.* Ez tudomra eddiglen egy-képezdénkben sem tanczik, az egy kisedővókat képző pesti intézetet kivéve; de szükség, hogy azzá legyen. Kimondjuk indokainkat szelemileg a képezde növendék megerőltetik, kell tehát testi gyakorlatokkal azt ellen súlyozni, s ezzel szellemi erőit mint egy föléllesztetni; sőt ez kedves és nemesb mulatságul szolgálván, az ifiúság ez által sok kicsapongásoktól megóvható, ez szerint a fegyelem gymnasticában hathatós segéd-szert bírand; de tüdejök, inaik erősödvén, hivatalukra jól megkeményítetnek. Ez indokból egész Német hon; s minden jobb nevelő sürgeti, hogy a gyermekek turnirozás által az elpuhulástól, az elfajulástól óvandók, ezzel testi ügyességök, egészségek, s nemes lovagiasságuk, sőt erkölcsiségök is jelesen emeltetvén. S valóban némethon minden rendű rendezettebb tanodáiban divatba is jöttek a testi gyakorlatok. Curtmann és mások ezt a praeparándiákban annyival inkább sürgetik, miszerint a nép iskolákba is átszármasztathassék. De

Jelen körülményeinkben a *v í v á s* annyival szükségesb, mivel honvédelem rendszere a nép iskolák növendékeitől nyerendi a *n e m z e t ö r ö k e t*, s hogy ezek rendeltetésöknek helyesen megfelhlessenek, már kiskorukban szoktatandók szabályos testtartás, járás, tagforgatásra. Miben a tanító lehet legjobb mester, ez által paedagogikus szempontból véve, az unalmat iskolája környékéből számüzendi, iskoláját sok oldalúvá, azért is

kedvessé, mulattatóvá teendi, magát és rendszerét a szülők és tanítványaival egyiránt megszeretteti. — Csak kérem senki se ijedjen vissza! mi az iskolába nem akarunk kardot behozni, nem czélba lövészetet alkalmazni; csak olly testi gyakorlatokat, olly katonásdi játékokat, mellyek gyermekességök mellett, nemesen mulattatók, és helyesen képezők, s mellyek minden költség nélkül, egyedül az értelmes nevelőt feltételezők. A magára hagyott ifjúság titkos mulatságaitól ki nem borzad vissza? test és lelkileg elnyomorodnak az oktalanság örökösége mellett. Nekünk okulnunk kell a mult idők ferdeségein; nekünk a józan tapasztalás új mutatásait lelkiösmerétesen kell követnünk; azért is a képezdében alkalmasokká kell művelni leendő tanítókat arra, hogy czélszerű gymnastikai gyakorlatokkal is érték nevéndékeik testi és lelki tehetségeit tökéletesíteni.

E 18 pontban szoroltatnak fel azon tanulmányok, mellyekkel értelmileg képezendők a praeparándiák tanítványai.

Vakokat és süketnéákat nevelők képezése. Vannak kik általján a vakok, süketnéák, és más képgyarók neveltetését külön tan-ezikké jelelik; mi azonban részint fölös, mert a neveléstan ezekre is fordítja figyelmét (lásd a Nép Neveléstan 41 — 50 §§-t); de rendszerint kivihetlen is, mert gyakorlati kísérletekre rokonnémű mellék intézetek hiányoznak. — Még is a pesti képezde növendékei sajátlag béavatandók a nevelés e külön ágaiba, miután helyben van a vakok, s vasúton egy órányira Vácson a süket-némák intézete, hol gyakorlatilag is képeztethetvén, hasonló intézetek vezetésére is előkészíthetnek; millyenekké, nyőtt előképezés után, némelly jobb külföldi intézetnek meglátogatása után még inkább megérnek.

XIV.

Neveléstani képezés.

Az értelmi képezéssel összekötendő a praeparandisták' neveléstani művelése.

Fő hibája tanodaínkak általjában a scholasticismus, vagy is olly hiba, mellyel csak a iskolának ilátszatnak tanitatni az ifjak, s az életet az illetők szem elől felejtik; innen magyarázható, hogy sok iskolát végzett, s ollykor legjobb tanulók az életmezején együgyűen, sőt ferdén működnek, a szó szoros értelmében neveletlen emberek.... Nem szabad felednünk, hogy az iskola az életért van, ez az élet, elő-csarnoka: azért az iskolában a tanulmányok irányadólag elméletben oktandók; ám minden tudomány legnagyobb gondal gyakorlatilag is az életre alkalmazandó.... Megvallom erre nézve minden rendű tanodáinkban legnagyobb tétlenséget tapasztaltam; épen azért részletesen is felsorolandó, és értesítvény vagy utasítás alakban minden tanárnak feleletterhe alatt kézbesítendő volna, hogy minden tanodában milly gyakorlati késérletek tétessenek. Nem kell ott a kormánynak egy kis költséget nyomtatásra sajnálni, hol a status javára nagy haszon várakozik.... De jelenleg a képezdékről tüzetesen szolván, csupán hát ezekre vonatkozólag állítom: hogy minden gyakorlatilag tanítván, a nevendékeknek paedagogikai képezésök eszközöltesék, miszerint ne csak a nevelés tanban, hanem a nevelés mesterségében is jártas és ügyesek legyenek. Ez annyival sürgősb, mivel a képezdek egyenesen az élet irányzatára vagy is a népnevelés magasztos eszméjének foganatosítására rendeltetvék. A képezdekben tanulja meg a növendék a való életet ösmerni, s arra paedagogikailag hatni. Evvégből a praeparandusoknak mindennemű, kiképeztetésökhöz tartozó intézet és tanodában szabad mozgás engedtessek nevezetesen: a képezde igazgatása alatt álljon egy felsőbb rendű elemi tanoda, mint a maximum példánya, s egy szegény kis-

dettanola, mint egy minimuné, egy ovoda, vasárnapi iskola s hol lehetséges vakok- süketnémák- intézete; úgy vivó vagy testgyakorló intézet, miként az ifúság szemléletileg, gyakorlatilag bele tudja magát ágazatos hivatalába... Azonban hol ez kivihetlén, a sűrű gyakorlatok még is elmarathatlanok, és következőleg üzendők:

1. vallás- és liturgikai gyakorlatok. A jó népnevelő alatt oly férfiút kell értenünk, ki mindennek előtt vallásos, egyszersmiut tanult ember; vagy is mint a Porosz törvény magát kifejezi: „Hogy hivatásának jól megfelelhessen, az iskola mesternek istenfélő és bölcsnek, szent és magasztos hivatása érzetétől áthatottnak kell lennie.“ Hogy a vallásos szellem áthassa a képezde nevendékeit, naponkint és ünnepeken szorgalmasan kell őket gyakorolni az isteni tiszteletben. Jelen: a praeparandisták mindennaphallgassanak szent Miséit. Miniszter ur! némelly hivatásukat fel nem fogott, s a képezdek körül kevésbé tapasztalt ifjak ezt tehernek tekintik, de nekünk a reformnál nem szabad a tapasztalanokra ügyelnünk indokainkat röviden felidézzük.

a) Ha valakinek, bizonynyal egy nevelőnek nagy szüksége van égi malasztra és áldásra, mellyel a vallásosság jutalmaztatni szokott. Bonyos, hogy ki nem tud imádkozni, nem is tud jól nevelni. Tanuljon tehát szoktatás által is a leendő nevelő Istennek szolgálni, (egyébíránt a tanodai imádságról kimerítő értekezésemet nem rég közzé tettem, a „Religio-Nevelés’ folyóirat ez évi 29 — 32-dik számaiban). De

b) a képezdei növendék orgona mesteri tisztjénél fogva is köteleles lesz naponkint az isteni szolgálat körül tisztjét teljesíteni; szokják tehát idején hozzá, nehogy azt valaha alkalmatlan tehernek nézze, s kelletlenségével, magának izetlenségeket, másoknak botrányt okozzon.

c) Templomban a liturgikát gyakorlatilag tanulja, mellyre az iskola elméletileg előkészíté; ott tanulja milly ruhákat kelljen a szertartások szabályai szerint előkészíteni, miként kell az egyházfinak az Úrszolgáját felöltöztetnie; ott a ministrálásban gyakoroltatik, mellyre a kezére bizandó ifúságót tanítandja, ott az időszakonkénti közéncklésben, orgonálás, és illetőleg

népének vezetésében szükséges húzamosb gyakorlatra nyílik alkalom. — Miként a neveléstan és módszertannak szükség gyakorlati tért nyitnunk a képezdei növendékek előtt, úgy a vallásosság is gyakorlatilag válik gyümölcsössé, és a liturgikai képzés a mindennapi isteni szolgálatot szorgalmazza. De

d) ez a legrendezettebb nem csak katolikus, de protestans képezdek példája által is sürgettetik, például: a Stettini protestans mesterképezdében a leczkék mindennap imádsággal és zsoltár énekléssel kezdődnek és végződnek; a tanítónak szabadságában áll az elmélkedések óráit (a biblia és zsoltárok fölött) és számát meghatározni, s mint alapszabályai tartják: „Mig a kereszténység valódi szelleme, a szeretet által lelki-sített hit uralkodik az intézetben, s a tanítók és nevedékek szívét eltöltendi, addig az iskola keresztény iskola leend, s keresztény tanítókat képezend, és a hit és szeretetnek ezen érzelmei a szegényeknek, a népnek javára fognak válni.“ — A Rajna parti Brühl kath. képezdejében, — melyet Cousin a francia kiküldött a jobbak közé sorol — azt tapasztalta, hogy reggel- és este-közösen együtt imádkoznak az ifjak, minden nap sz. mise-t hallgatnak. — Potsdamban protestans képezde rendszabályaiban a befogadási föltételek közt vannak: erkölcsös és vallásos szellem, és fedhetetlen ön viselet; a folyamodó tartozik magával hozni a bibliát, és az intézettől elfogadott imádságos könyvet; minden nap reggel és este közös imádság; kezdetül egy vers énekeltetik; következik azután a vallási, oktatási, vagy ájtatos olvasás, befejezésül ismét egy vers énekeltetik, — s. t. b. . . . Ezekből látható, hogy minket, a mindennapi sz. mise hallgatást sürgetőket, nem illethet amaz elavult monachiismus' váda; hanem katolicus és protestans jobb nevelőket ugyan azon igaz elvek vezérlik, s így a közvélemény kriteriumául tekintendők.

Hogy a vásár- és ünnepnapokon nagy sz. mise és prédikáció hallgatást nem csak a keresztény egyházi köztörvények, hanem különösen a képezdei ifjak' rendeltetése is szorgalmazza, figyelemre méltó, miután ezekben a népnevelő és orgonistának példaadólág részt kell vennie, s többnek orgona és énekléssel közre munkálnia; de hogy az ifiúságot gyümölcsös figyelmezés-

re tudják előkészíteni, szükség előbb a praeparandistáknak magoknak is szoktatás által illy figyelmezésre tökéletesedniök. t. i. olykor, váratlanul a tanár egyik-másikától számon kéri, mit hallot és tanult az előtti napon tartatott szent beszédől? vagy házi gyakorlatul kitűzi, a hallott hitoktatás velejének írásba foglalását, melly gyakorlatok' nyilvános felolvasásakor alkalma lesz a tanárnak növendékei' gondolkozását irányozni, őket indokolt, következetes, alopossághoz szoktatni... Ez sem újság. egy pár példát lássunk a kihíresztelt mívelt külföldről is: a protestans Pyritzi mester képezde napi rendszabályai közt találattik, hogy a nevendékek vásár- és ünnepnapokon, azonkívül hogy az isten tiszteletén jelen kell lenniök, az egyház beszédnek fő pontjait össze írni tartoznak, és estve be kell jelenteni, miként töltötték a napot. Naponkint estve, vásár- és ünnepnapokon pedig reggel is közönségesen elmélgedések tartatnak. A nevendékek tanítóikkal együtt gyakrabban az Úr-asztalához járulnak. — A potsdami praeparandisták rendszerint: vásárnap- és ünnepeken az isteni szolgálaton jelenlenni tartoznak, s hétfőn kikérdeztetnek a hallott beszédből.... s. t. b. Mi csak próbált, helyeselt, czélra vezető rendszabály és gyakorlatokat sürgetünk.

A déleesti isteni tisztelet vagy is litániákat illetőleg, a praeparandistáknak szabadságokra hagyandó, miszerint körülményeiként később, vagy korábban, s azon templomba menjenek, a mellybe nekik tetűzik; hogy az isteni szolgálat körül is részben ön szabadságukkal élve, az ön vezérlet és ön munkásságra szoktattassanak.

2. Neveléstani gyakorlatok. Képezdében elsődrendű tanulmány a paedagogia. Ki sem kételkedik azon, hogy az életre való, gyakorlati tudomány. Csak hát az megoldandó: mikép gyakorlandók a praeparandisták a neveléstan elv és szabályainak alkalmazásában? Leghelyesebben fejtenők meg e kérdést az által, ha minden praeparandus keze alá egy kis fiút bízúnok, kin késérleteit tenné. Ám ez lehetlen. Az ugynevezett conditiók csak részben engednek erre alkalmat. Azért bár e nemben szűk körre van szoritva a tanár, még is mindent köveszen-el, hogy növendékeiben vérré váljék. Evvégből

a) szem előtt tartsa, hogy növendékei népnevelők leendenek, az az iskola mesterek, kik a tanítás és társalgás által hatni fogandának a nép mivelése és boldogítására. Persze az iskolai nevelés különbözik a szülői vagy is házi neveléstől: mert az iskolai csak elveket, szabályokat nyújt az ifjaknak, vagy is főleg oktatás által hat azokra, s a paedagogiának két leghathatósbsz eszköztét i. i. példa és szoktatást csak kevésbé használhatja, a mennyire a tanító csak kevés órát tölt tanítványaival, holott a házi nevelés folyton, nappal és éjjel virraszt érdekletje fölött még is a szabott órákban mindenkép, s az okos iskolai fegyelem által tanodán kívülre is kiterjed a jó népnevelő' figyelme, miszerint tanítványait minden rosztól megóvjá, s a drága időnek felhasználásával őket derék honpolgárokká kifejtsé.... Éppen úgy viselje tehát magát a képezdei tanár a praeparandisták irányában, milly viseletet igényel a józan paedagogia a leendő mesterektől: legyen rendes, példás, becsülettudó, szorgalmas, éber, valódi atyja növendékeinek... Azon fölül, szoktassa őket mind ezekhez; s így győzze meg őket arról, hogy az iskola valóban hathat a növendékekre.... Kit a képezde elme és erkölcsileg valóban nem képzett, az soha sem fog gyermekeket jól nevelni. — Ime uraim! nem elég tehát csak praelegálni, nem elég a praeparandistáknak szép értelmezéseinkkel ismereteiket terjeszteni; hanem erkölcsileg is türelmes, szelíd, gondos, úgy szerető, nevelőkké is kell őket képezni, vagy is magunk viseletére — hogy eljárásunk elméleti szabályainkkal összhangozzék — és a fegyelemre nagy gonddal kell lennünk. Ez a neveléstani gyakorlatnak egyik fő része!

b) Hogy a népnevelő valóban a nép sarjadékaira értse alkalmazni a neveléstani' útmutatásait, mi pedig nem legkönnyebb (mint p. o. nem minden jó publicista jó népszónok is); azért én a népneveléstannak egyes szakait, házi gyakorlatkép növendékeimmel népszerűen általdolgoztatom, vagy nevelési eseteket megfajtsül kitűzők, így például mondom: egy ember még kisfiát fahordás és egyéb nehéz munkára szorította, ezzel a gyermek' testi és lelki fejlődése akadályoztatván, mikép fogja ama szülőt a mester ezen igazságról ezen és ezen §§-értelmében fölvilágosítani? ez népszerű párbeszédben kidolgozandó....

vagy: írja le mindenki, hogy ezen § ellen, mely tanítja, „hogy mindattól őrizni kell a gyermeket, mi testi erejét megronthatná, vagy elgyengíthetné,“ milly vissza éléseket tapasztalt a köz életben, és a falusi iskola mesterek részéről? s. t. b.... Illy gyakorlatilag és népszerűn kellvén az egész paedagogiát átdolgozniok, avval azt nyerem, hogy növendékeim e nagy fontosságú tudományt jólértik, ön munkásságra, gondolkodásra bátorítanak és vezettetnek, egyszerismint módját kutatják ki a szabályok alkalmazásának, mi hasznosabb, mint a példák' rájuk tukmálása. Ezen gyakorlatok fölolvadásakor igen szép esetek fordulnak -elő : mellyek fölött a tanár értekezhet. — A nevelési gyakorlatokkal kapcsolatban hozandók.

3. A m ó d s z e r t a n i g y a k o r l a t o k. Késérletül előszőra praeparandisták egymást kérdezzék ki napi leckeikből a tanár előtt: azután ugyan egymást kölcsönösen tanítsák; s ha már némi készséget mutatnak, akkor néhány gyermek hivandó az intézetbe, és ismérteik' alkalmazását ezeken próbálják, a jelenlévő tanárnak alkalma leend az újonczokat útba igazítani; ha így is eléggé képezetteknek mutatkoznak, bévezetni őket az elemi tanodákba, s ott nagyban történhetnek késérletek. — Illy fokozatosan azért kell a tanítás gyakorlatokat kezdeni, mert sok nehézséggel jár, hiba igazításokat igényel, milly corrigálásoktól mégis gyermekek előtt lehetőségig kímélni kell a képezdei nagyobb korúakat, miszerint szemérnök, becsület érzetök, tökélyvagyak csoukulást ne szenvedjen sőt gyarapodjék.

Külföldön egy némelly képezde oldal — elemi tanodájában egészen a képezde növendékei, hetenként egymást fölváltva vezetik az oktatást; azonban ez nem mutatott kedvező sükert; a gyakorlatnak kedvéért a gyermekek érdeke háttérbe szorult, ha nem is értelmi, de bizonyosan erkölcsi tekintetben, miután az atyai viszony tanító és tanítványok közt nem viheti hatályos szerepét; de a módszertani készség változat is fogyatozásokat hagy hátra, annyival inkább, mivel egyik praeparandista sem mondhatván a tanodát magáénak a felelet terhe és szorgalmi babér sem il-tvén egyet is, többnyire a külső ügymenettel megfognak elégedni, a növendékeknek erkölcsi regeneratióját ki-felejtik működésökből; s így ezen rendszernek elég hibásan a

kis gyermekek áldoztatnak fel, azért is sok jeles paedagógtól rosszaltatik, s a föntebbi, általunk is própált módszertani gyakorlat helyesebbnek mutatkozik.

4. **Kisdedóvói gyakorlatok.** A képezde növendékeket könnyű a kisded óvába is avatni, csak legyen helyben Ovoda, mellyben gyakorlati haszonra lássák fordítatni a nevelés-és módszertan szabályait. Az ovodába naponként vagy rendestan órák után, hetenkint más 1 vagy 2 praeparándista rendelő, melly természetesen illy városban a képezdei tanár igazgatása alá helyzendő, mert szükség, hogy a képezdei elmélet, s az ovodai gyakorlat közt összhangzás létezzék.... Esztergomban ekkorig kem lévén kisdedóvó intézet, a mennyire lehet tanodai testgyakorlatokkal, és világos útbá igazításokkal ügyekszünk e hiányt képezdénkben pótolni; külömben a napi rend, ovodai törvények, sőt még kisdedóvó intézeti terv-rajjal is ellátatnak, igaz mondatok, és dalok gyűjteményével is szinte birnak s. t. b. Ez szerint került már intézetünkéből is tapintatos kisdedóvó.

5. **Egészségtani gyakorlatok** előforduló esetekben szinte próbalandók, kül önösen az iskolának tisztántartása, szelöltetése, az ifjak tisztán járása, túl nem terhelése, fölépülésül szolgáló szórakozás, mozgás, fölvidulás, testi gyakorlatok, fürdés, hol lehet úszásrai tanítás, nyilvános himlő ójtás magukon a bé nem ójtott, vagy gyanusan ójtott praeparandistákon s. t. b. igénylik az egészségtan tanárának figyelmét. Valamint a mérges és gyógynövényeket nem csak rajzban, hanem természetben is okvetlenül ismerjék, azoknak megtakarítási módját is megtanulják; hogy az igen ajánlatos házi gyógyszertárakat falunkint sőt családonként béhozhassák. Az esztergomi képezdében valamennyi tanítvány köteles minden, környékünkön található mérges- és gyógy-füveket az én vezérletem mellett száritani, azokat egy füzetbe összegyűjteni, miszerint azokat jól ismerni kénytelenitessék, és szüntelen megemlékezzék azon sürgetéseimre, mellyekkel illy füvek' ismertetését és haszonra fordítását ajánlani szoktam. — Ha pedig egyik növendékeink közül súlyosb nyavalyába esik, akkorül testvéri szeretettel páros sorozatban szolgálni és virasztni a növendék társak tartoznak, miként

egy részt a részvét és könyörület nemes érzelmében, más részt pedig a betegek körüli szolgálatban is némileg gyakoroltassanak.

6. **Gazdászati gyakorlat.** A népnevelőnek kell hogy értse a gazdaságot, és pedig alaposan, hogy a népet, legtöbbször földmiveseket jó földünk helyesebb művelésére tanítsa. Ekkor legcélszerűbbnek mutatkozott tanodai könyvül azon „Gazdasági kistükör“ melyet a gazdasági Egylet már több kiadásban közzétett, s több, jelesen Bars vármegye által is országos pártolásba ajánltatott. Ezt tanulják a mi tanítványaink is, miszerint ebből tanítsanak ők is a falusi tanodákban. Hogy az egész gazdaságot gyakorlatilag is betanulják a mesterképezdei növendékek, az lehetetlen, mert ez ön álló intézeteknek feladata, s ehhez igen kurta a praeparandiai két évi tanfolyam. Ám miben csak lehet, gyakorlandók, például: a mi növendékeink tartoznak egyenkint multság gyanánt selyembogarat nevelni, s ekkint mindegyiknek legalább egy font gubót kell kiállítani, így tudván a selyem tenyésztésnek legegyszerűbb módját, azt a falusi iskolásokkal is megkedveltessék; úgy kell valamennyinek a gyümölcs tenyésztés és nemesítést értenie, minnyájan ojtanak, szemeznek, döntenek s. t. b. Bár lenne minden képezde mellett egy kert, mellyben minden takarmány, fű, gyümölcs, szőlőfajok, gabna nemek; hüvelyes vetemények, s méhes találtatnék; bár lenne egy géptárunk, mellyben legalább gyakorlati fogalmat nyerhetnének a praeparandusaink az Erőművészetről, a gazdaság ipar több ágairól, jobb gazdasági eszközöket megismerhetnének s. t. b. ekkép képezetvén, a népgazdaság fölvirágzását szerecsésében elősegíthetnék.

7. **Rajz-, népépítészeti-, alaktani-, és mértani gyakorlatok.** A rajzolás mennyire rendezi az elmét, izlést, az írást mint javítja, az egész embert mint ügyesbíti, előbbi cikkünk 16 és 17 száma alatt kifejtettük, itt kijelölendő: milly gyakorlatok által ügyesszem én képezdei tanítványaimat — bárha csekély időm marad erre — a rajzolás mesterségébe némileg beavatni? terjessze föl kiki nézeteit és tapasztalatait, így lehet majd egy derék utasítási munkát alkotniok az iskola ügy rendezőknek.... Én megelőzőr az alapvonaloknál kezdem a gyakorlatot, mert

hisz minden alakot vonalok képeznek, s a rajz nem más, mint alak ábrázolat; ez szerint legelőször a betű-alakokat elemezzük, és saját modorom szerint kevés idő alatt olly csinos nyomtatott betűket tudnak növendékeim rajzolni, hogy illy meglepő siker által, önmaguk is rendszerint kedvet kapnak e szép mesterségre. Az illy betű rajzolásnak az haszna, hogy szép A B C falitáblákat tudnak készíteni, a szegény falusi tanodák felszerelésökre; de a methodica szabályai szerint képesek a kistanulók elé a betűket előbb ildomosan táblára egyenkint rajzolni. — Ez után elemeztetem a körülévő tárgyakat: az ablak, ajtó, asztal, orgona s. t. b. milly vonalokból alakítatik? s ez után egyszerű vonalokkal nagy könnyen ki rajzolnak bár milly tárgyat természet után is. Kinek előismérete volt az tökéletesítheti magát; de a képezdei tanár árnyéklatok, vagy ember, tájrajzok tanításához nem foghat; elég, ha növendékeit minden tárgynak kivonalozására tanítja. Ennek hasznát veszi legkivált mappák masolásánál (az esztergomi képezdében minden ifjú tartozik földképet másolni, mi által a földismében erősítetvén; evvel, egyszerűs mint a szegény tanodánk hiányai pótlására képesítetik); és a népépítészetnél, mellynek gyakorlatát nálunk csak is egyedül terv rajzoláshoz kötjük, de alaposan kell tudni minden nevelendékemnek építészti tervrajzot készíteni (nem annyira szép rajzra, mint szabályosra van gondom); minden nemű iskola épület, mesterlak, kiseddóvó intézet, falusi zsellér- és gazdaház, méhes, csűr, istálló, akol, ól, takarékmagtár, halottaskamra, kert-terv, s t. e. f. rajzokban gyakoroltatván, hatalmasan érleltetnek ítélet és ismeretekben. Ehhez járul, hogy az alak és mértan alakjait is mindenkinek rajzolni kell; sőt új alakok találása, rendezése és rajzolására is vezettetnek, mi izlésöket simítja, mint egy gyakorlati (szépség tan) és költő tehetségek jó sikerrel képezi, s az ifjú ön teremő erejének szép gyömölese által előmenetelre is serkentetik Mértanunk népszerű, csak hogy jó tanácsokat adni, és szükséges térségeket, kert és telkeket szabályosan mivelendők, tudhassanak fölmérni és papirosra rajzolni. A kísérletek ebben sem hiányozhatnak. Én rend szerint legelől tanítványaimmal fölmérem az iskolát, s azt lerajzoljuk; s a mennyire időnk euge-

di, egy némelly hosz úgy alkalmas idővel magas mérést is teszünk a szabadban.

8. Nyelvészeti gyakorlatok: olvasás, írás, fogalmazás, szavalás, népköltés, szakirodalom; képezdei könyvtár és folyóiratok és számtani gyakorlatok. A képezdek nyelve magyar legyen; még is serkentessenek az ifjak, hogy magán szorgalom útján magukat más nyelvekben is tökéletesítsék, kivált hogy anya nyelvöket nyelvtanilag is értsék, Esztergomban erre vonatkozó gyakorlatok ebből állanak:

a) szabályszerű olvasásban gyakoroltatnak. Ez csekélységnek tartatik, s mi nagy gondot szeretünk rá fordítani. Semmi sincs annyira és olly botrányosan elhanyagolva, mint a jó olvasás, sok mesternek olvasása nem is érthető, szép, hatályos olvasásról alig lehet szó, holott pedig a mesternek olvasni tanítani a templomban épületesen előolvasni fő tisztje. A képezde e foglalkozást ne töltsön, legelől halk, világos, értelmes könnyű olvasáshoz szoktassa nevéndékeit; azután a hangoztatásra, hangnyomatékokra mint egy szellemi gymnasticára fordítson gondot, nehogy egyhangú, danoló erőtlen, vagy éppen kiellenné válják az olly hathatóság idomítható beszéd. Némethonban különös szorgalommal ügyelnek olvasás tanításnál az euphoniára s a legjobb olvasó könyvek, millyenek: „Volksschulbuch oder Lese- und Re-
albuch von August Hinke. Striegau 1847.“ és Dr. J. F. Schlez's Denkfreund. Ein Lehr- und Lesebuch. Unter Mitwirkung der Herren Dr. Barentin, Cannabich, Dr. Ettling und Dr. Weigand bearbeitet von Caspar Maas. Giessen 1815“ egész szakokat különösen a hangnyomatékok gyakorlatára szentelnek. Latin olvasást a liturgika igényelvén, esztergomban a jártosabbak tanár szabta rend szerint e járatlanokat tanítják; — Magán szorgalom útján pedig — de szinte egyik tanár felügyelése mellett — anya nyelvekre is, egyik praeparandistája másikat tanítja, miből mellékes próbatétel is tartatik, és ez szorgalmi számítás alá esik. — Ha már elő olvasásukkal megelégedhetni, szavaltatjuk őket, miszerint akár a népnevében fölszóllalni, akár a gyerekeket tisztelgő szavalmánnyokra előkészíteni tudják. Az ékes szóllásra, vagy is szónoklatokra ki nem terjeszkedhetünk, még is a mondandók helyes és hatályos előadására kevés gya-

korlattal is megtaníthatók. Némellyek ajánlják, hogy nagyobb költemények szavalásában is gyakoroltassanak, ez lévén a finomabb izlés fejtésnek fő módja, s ez egyszersmint bevezetésül szolgálna a szép irodalomban. Én ugyan szívből kívánom, hogy a népnevelők regényhősökké, különöz érzelgökké, románolvasók vagy írókká ne váljanak, még is kell, hogy némileg poetikus míveltséget is nyerjenek; csupán egyoldalúlag, úgy nevezett nyelvészeti és matematikai képezéssel olly fanyar prosaizmus lesz sajátjokká, millyen az eddigi mesteri kart jellemzi, úgy hogy közmondássá lenne minden száraz utba igazítást le c z k é z é s vagy p r e c e p t o r k o d á s, s c h u l m e i s t e r k o d á s n a k elnevezni. Ezen fanyarság nem csak igen kietlen sőt a tanítót olly szükséges tulajdona a v i d á m s á g és g y e r m e k e s s é g t ő l is megfosztja, sőt a vallásos fölemelkedéstől is viszatartja. Ez oknál fogva is szükség, hogy zene- és énekekre taníttassanak a népnevelők, és pedig egyházi- és választott nemzeti-énekekre; különben elég, ha őket tisztelgő szavalmányokban gyakoroljuk, s a költészetbe annyira beávtjuk, hogy kevésbé értvén e szép meterséget is, a népénekeket meg tisztítani tisztesen átalakítani, s a netalán helytel szorgalmazandó alkalmi verseket p. o lakodalom, temetéseken összeállítani bírák.

A szép irodalomnak bővebb tárgyalása helyett képezdében czélszerűbb a s z a k i r o d a l o m m a l megismertetni az ifiakat, miszerint ösmerjék azon kútforrásokat, melyekből méríthessék bővebb nevelés tani ismereteiket, s ez szerint kibén hivatás van, parlagon lévő nevelés-tani irodalomunk bajnokává is avattathassék. Ezért szükséges a k é p e z d e i k ö n y v t á r minden illy intézet mellett, mellyben a legjobb német, és minden magyar nevelés- és módszertani, úgy minden iskola könyvek befoglaltassanak, s egy két czélszerű nevelési folyóirat időszakonként szaporítsa; egyik osztályát a képezde le vé l t á r a s s a z ifjabbik tanár által okvetlenül vezetendő t ö r t é n e t e a l a -, k i t v á n . . . M i n i s t e r u r ! a pesti képezdei növendékek petíciójokban az intézet' részéről újság és hirlapokat kérnek, mi a növendékek' tudásvágyát szépen elárulja; ezen új intést nem szabad a reform emberének szem elől tévesztenie; a szomjúhozoknak kell, de czélszerű italt adnunk; a politika nem képezdébe

való, mert növendékei politikai tanokat nem ismerik, mert ők politikai viták és harczokra nem neveltetnek, sem pártemberekké; itt az ifjakat nem politika, hanem paedagogia miveli jó hazafiakká azért is nem politikus, nem szépirodalom, hanem nevelési és iskolai folyóiratokkal elláttandók, millyeket szak-tudósítások után epedő lelkök semmi olvasó kör vagy nyilvános olvasdákban sem talál s magok jártni nem birnak. A mennyire pedig kívánatos lenne egy csupán népneveléssel foglalkozó magyar folyóiratnak megindítása, azt ügyes tapintatú képezdei tanárok által a kormánynak létesítenie könnyű, de kötelessége is...

Számtani gyakorlatok elmaradhatlanok. mert ezeknek anyag kezelése az élet is gyan kihat. Nem csak iskolai és házi, fej- és írásbeli számvetés és számvitelben gyakorlandók az ifjak; hanem ruhájok és minden tulajdonukat bevétel és kiadásait rendszeren számban, tartani azért is naplót vezetni, a kalendariumot jól használni, minden fajú mértéket lassan és kezelni s. t. b. szoktattassanak.

9. Természettani, természettörténeti gyakorlatok, képezdében csak népszerű természettanról lévén szó, gyakorlataink is kisebb neműek, azért vegybontások „galván s légszesz kísérleteknek itt nincs helye; még is a villany — gőz, víz, tűz — tűnemények megfoghatókká tétessenek. — A természet történet felvilágosítását az állatgyűjtemény, rovar — csontváz — és tojás ásvány — gyűjtemények s fűvészkert kétség kívül legjobban előmozdítják; de illyekre legföllebb nagyobb városi képezdek számíthatnak. Még is festmények által szemelé állítandó minden állat és növény, egy kis ásvány gyűjteményt minden tanintézet mellé rendelhet bányász akadémiánktól kormányunk, növény gyűjteményt az illető tanár rendezhet; valamint minden környékében előforduló állat, ásvány és növényre figyelmeztetni tiszte a jó tanárnak.

10. Kézműtani gyakorlatok, kézimesterségek. A képezdei növendékek a kézműtant elméletileg tanulják. Ám magánlag gyakorlattal is némi kézimesterségekre tanítandók. okvetlenül ugyan ezekre: tinta készítés, tollvonás, csizma- más készítés, hajnyírás, borotválás, könyvkötés, selyembogár tenyésztés, gyümölcs tenyésztés és aszalásra a sopronyi módszerint

ezen fölül tanácsoltatik, hogy: a zsinor verés, hálósövés, szalma fonás, vesszőkaskötés, óra igazítás, szőr fonás, kötés, esztergálás, ragaszolás, s más hasonló tisztas állásukkal megférő mesterségeket tanuljanak, s különösen az orgonaalkotást, miszerint csekélyebb hibákat helyrehozni értsenek, az új orgona csináltatáskor az egyház és községnek mint szakértő férfiak útbaigazítást adhassanak. Az illy saját kedveszerint azért is gyönyörködtető foglalkozás a fegyelem föntartására, a munkásság megkedveltetésére hathatós eszköz Esztergomi képezdénkben ez általam, mint a műtan tanárától fogantatosított, minden tanítványomnak kellett a fentebbi mesterségeknek valamelyikét tulajdonává tennie, s így lőn, hogy az 184 $\frac{6}{7}$ -ki év végpróbálatélin mint egy 80 műdarabot állítottunk ki köz szemlére a nagy hallgatoság valódi élvezetére Illy ügyessége a népnevelőt nem csak ajánlani fogja az embereknek, hanem az unalom elől — mely a pusztá falukon gyakran üzőbe veheti — mentendí, a restségtől óvandja, szívvidító szerül szolgálánd, sőt tisztas kereseti módját is áldandja illy ártatlanul szerzett ügyességében.

11. Minden egyéb tanok: a népjegyzői hivataltan, fogalmazás s. t. b. szinte gyakorlatok által életre tanítandók. Gyakorlatok nélkül a képezde nem lehet jó; gyakorlatok nélkül szajkók neveltetnek, s nem életre való ügyes emberek. A képezde gyakorlatok azon hév mérők, melyek mutatják az előmenetel és tökély fokát ... Tehát a képezdében mindent kísérletekkel! mindent az életre!

XV.

Erkölcsei képezés.

A példa leghathatósabb eszköze a nevelésnek, tehát igen szükséges, hogy az ifjú istenfélő, engedelmes, becsületes, szorgalmatos, békétűrő, mértékletes, egy szilárd jellemű népnevelővé képződjék; miszerint a szülők a mesterben kisdeiknek nevelő-atyját szemléljék, és szárnya alá magzatjaikat örömmel bocsássák, a gyermekek pedig tanítójuk' minden tetteben fedhetetlen jámborságát, jeles példát vévén észre, azt követni is szeressék.

E végből a praeparandisták bölcse iskola törvények és fegyelem alatt álljanak, melyek szerint az isteni szolgálatban, Isten ígéjének hallgatásában, szentségek' látogatásában rendesen eljárjanak, minden iskolai oktatások, iskolai-és házi-gyakorlatokban is résztvenni kifogás nélkül kötelesek, s mint tanodában, úgy azonkívül minden lépésekről felelősök legyenek; azért előjáróik éber szeme kísérje, hogy a fegyelem ösvényin, helyes életmódhoz szoktathassanak.

Hogy valamit tanulhassunk, előbb kell akarnunk tanulni. Ezért minden nevelés mindennek előtt akaratra köteles hatni; s a menyire okokkal nem boldogulhatunk, tekintélyre kell támaszkodnunk. Minden oldalról sok — sok visszaélés uralkodott, ez olly reactiot szült az életben, s különösen az iskolában is, melly minden tekintélyt gyűlöl, az engedelmeségben az emberi méltóságnak lealázását tekinti, s az emberek és ifjak vezérletöket csupán jóbánás mód, kecsektetésekkel követelik. Rousseau korától — bárha ezen különségek' barátja nem kárhoztatja egészen nevelési rendszerében az engedelmességet — az ifjúságnak fegyelem alóli felszabadítási törekvése nöttön nő. Ezt panaszolják némethon leglelkeseb nevelői. Ezt érezte a mi Egyetemünknek is hittani kara, midőn egy tized előtt az „Engedelmességről“ irandó értekezést pályakérdésül kitűzte (jelesen megfejté Somogyi Károly illy czimű koszorúzott munkájában: „A törvények iránti Engedelmességről, különös tekintettel korunkra. Budán 1841. 362. l.“); ezt tapasztaljuk naponkint, midőn nem csak az ifjak szinte erőszakkal lerázzák — mint nevezni szokták — az iskolai törvények jármát; sőt sajnosan tapasztaljuk, hogy magok a szülők is, gyermekeik' vesztére a szigorúbb fegyelem ellen tiltakoznak; mi több! még némelly törvényhatóságok is a korszellemtől elragatatva, az ifjúságnak liberális vezetését szorgalmazzák. Mi ennek következése, azt az újabb kor már sejteti, s a szülők észre ébredésüket avval kezdik tanúsítani, hogy gyermekeiket odahaza tanítatják... Törvények, fegyelem, engedelmesség nélkül a társalomban jó rend, czélszerűség nem létezik; s legkevesbé az iskolában, hol önkényökre hagyott éretlen ifjak ön — s a közönség kárára csatangolhatnának az ész tévelyei s a szilaj indulatok tömkelegében...

Midőn a fegyelemnek szükségét kimondjuk; távol sem indítványozunk zsarnok törvényeket, hanem olyakat, melyek az ifjakat a keresztény erkölcsök ösvényén minden fárasztó erőszak nélkül kaláuzolják; s inkább irányadólag, szeretettel, atyai szózatlag meggyőződést ébresztvén, az ifjakat önszívök sugallataként ragadják.... Azért az iskolai törvény alapos, kevés, világos, célszerű, korszerű, s mindenek fölött atyai legyen. Hosszabb vitatást mellőzve, célirányosabbnak tartom szép foganattal gyümölcsözölt képezdénk törvényeit példának okáért felidézni.

Az esztergomi érseki mester képezde törvényei

„Valamint minden jólrendezett köztársaságnak tagjai, úgy ezen Praeparandia' nevendékei is bizonyos célszerű törvények alá rendeltetnek. Ugyan is:

1-ször. Isten szent áldása mindnyájuknak szükséges lévén, ügyekezni fognak a képezde növendékei azt az isteni szolgálatnak buzgó teljesítésével megérdemelni. Azért naponként kitűzött órában és szentegyházban sz. mise áldozatra megfognak jelenni, ott a szabott időt ájtatos énekek és imádságok közt tölteni, vasárnapokon és ünnepeken a sz. ige hirdetését istenesen hallgatni, évnegyedenként a penitencziatartás- és oltári-szentségekhez járulni, nemkülönben előjáróik tudósítása szerint, minden nyilvános és ünnepi isteni szolgálatokon, processiókon, temetéseken megjelenni, és azokban példás rendben részt venni. Kik ezen rendszabás teljesítésében hanyagok leendnek, ismételt atyai intés után ez intézetből kizárattatnak.

2-szor. Hogy a nevendékek ezen intézetben célszerűleg képeztetvén, idővel az Anyaszentegyház és Hazánkuk jó tagokat nevelhessenek, szorgamatosok leendnek az iskolának látogatásában és tanulásban; mire nézve a kitűzött napi rend szerint rendesen megfognak jelenni az iskolában, ott figyelmetesen viselendik magukat. A szünnapokat pedig házi elmebeli és hangászati gyakorlatokkal s egyéb hasznos foglalatosságokkal töltendik, s így fontos pályajokra magukat kellőleg képezendik. Ha ki akár az iskolajárásban, akár a tanulásban szorgalmatlan le-

endne, stipendiumát vesztendi, sőt érdemileg az iskolai bizonyítvány is megfog tőle tagadtatni.

3-szor. Népmvelőket illetvén jelesen a példaadás, azokká készülő nevelndékeinknek is idején korán példás keresztény erkölcsökhöz kelletik szokniok, s így mindenhol és mindenkor jámborok, szelidek, szorgalmatosak, becsület tudók, alázatosok, mindenben mértékletesek ügyekezzenek lenni, tiszta erkölcsüket külső tiszteséggel is tanusítsák. Minden olly foglalatosságtól, és társalgástól tartozkodni fognak, melly tisztas allásukkal meg nem férne, vagy őket kötelességökben hátráltatná. Különösen tilalmaztatnak a csapszékek és lármás illetlen multságok, mértéktelen borozás, és játék, éjjeli csavargás, kötekedés, s egyebek, mellyek a tisztességgel meg nem férnek, és erkölcsatlanságra vezetnek.

A kik ezen törvények szerint példás, buzgó, ügyes magukviseletökkel és szorgalmukkal kitüntetik magukat, engedelmet nyernek stipendium mellett a praeparandiának ismételésére, s így tovább képeztetvén, rájuk ezen érseki megyében jövendőre különös figyelem leend; egyébiránt pedig iskolai bizonyítványában kiki érdemileg fog ajánltatni. E törvények' makacs áthágóitól ellenben vagy az iskolai bizonyítvány fog megtagadtatni, vagy egyenesen az intézetből kifognak zárattatni, úgy mint a népmvelés díszes hivatalára alkalmatlanok és méltatlanok."

Ezen törvények iskolai év elején ünnepélyesen fölolvastatnak, mi mindannyiszor ismételtetik, valahányszor némi lágitást tapasztalunk. Különben minden növendék e törvényeket leírni tartozik, és gyakori átolvasásuk ajánltatik. Mi a napi rendről is értetődik.

A törvények' tekintélyét, s így sikerét eszközlik.

I. A z előljárók példája, s a z eszélyes felügyelés. Ha kívánjuk, hogy a tanítvány törvényeinknek hódoljon, mindenek előtt mi tartsuk meg azt, s tetleg bizonyítsuk, hogy a törvény üdvös, véghez vitele nem lehetetlen, s a tanítvány cselekvéseinkben lássa a véghez vitelnek módját. Mindenek előtt tartsunk jó rendet, mert ez mindennek, a fegyelemnek is lelke. Legyünk következetesek, semmit elegendő ok nélkül ne kívánjunk, és semmi észszerű követel-

seinktől nyomosok nélkül elne álljunk. A nyakasság, önfejlőség szint olly rombolója a fegyelemnek, mint a következetlen és eszélytelen engedékenység. Mind a kettő nagy pusztítást tett már a nevelés mezején. Legyünk igasságosak, jogosság a népet fölemeli, úgy az iskolát is. Igasságunk ne legyen túl szigorú, hanem a tyai szeretettel páros, mellytöbbet tanácsol mint sem parancsol, inkább kér mint fed, hajlandóbb jutalmazni mint büntetni; melly atyai indulat gondosan felügyel tanítványaira, miszerint a gonoszata akadályozza, könnyebb lévén a fegytelenség, vagy egyes kihágásoknak útját állni, mint a sebeket orvosolni. Helyesen mondja Curtmann „Die Praeventiv Justiz hat von jeher mehr gewirkt als das Rachenschwerd der blinden Themis.“ Ez szerint ajánkozik

2. Czélszerű napirend, korszerű oktatás. Eszélytelen rendszabályok sok ballépést okoznak. Úgy kell a napi rendet szerkesztni, miszerint egyrészt a tanárok éber figyelem, lankadtlan eréllyel teljesithessék tisztóket; más részt a tanítványok túl erőlködésök ne igényeltessék. Megvallom e tekintetben czélszerűbbiek mutatkozik az esztergomi képezde napi rende, mint a királyiaké; ezekben a tanár naponkint négy órát köteles tanodában tanítani, ki ezt így rendelte soha sem volt tanár, vagy nem volt buzgó tanár, nem tapasztalta, hogy a lelkes oktatás 1—2 óra alatt is lehangolja, szinte kimeríti az embert; pedig 1 órai lelkes tanítás többet ér 6 órai lankadt, hideg előadásnál. Hatni kell a nevendékre, mi a tanár erejének megfeszítését igényli; de 4 órát naponkint nem bír meg az ember, kivált képezdében, hol annyi féle tárgy fásaszlja a tanárt s ennek az következése, hogy a tanár kénytelen vagy törvény szegőleg rövidíteni a tan órát, vagy szuszogva, erő kémelő hidegséggel, egykedvűleg működni a szent ügy legnagyobb kárára. — Nálunk naponkint 1 és két tan óra esik egy tanárra, a mellyet egész erővel fölhasználhatván, gyümölcse szembetűnő. Ezen különbségnek, melly igen nagy, az oka, m'el nálunk ugyan két éves a tan folyam, de egyszerre csak egy osztályt tanítunk, úgy, hogy egyik évben valamennyi tanítványunk első évi hallgató, és másik évben valamennyi másod évi hallgató; holott a királyi képezdékből mindég vannak 1-ső és

2-sod évi hallgatók, a tanároknak, fegyelemnek, s így a jó ügynek kárára; igen is: a tanárok [annyira kifárasztatnak ezen boldogtalan tanrendszer mellett, hogy tisztjüket kellő pontosság és eréllyel minden jó szándék mellett sem teljesíthetik, mert embertől csak emberi dolgokat várhatunk; hogy a fegyelemnek ez kárára van, azt mi legjobban tudjuk, kik az ügyet kezeljük, a hidegebb oktatás, a moralításra károsan hat, az öregek vagy is másod évi tanítványoknak, az első éviékkeli társalgásuk fegyelem tágitásra vezet, mint mondani szoktuk, egyik rontja a másikat. . . . vagy legalább az öregebbek elsőbbséget arrogálván, a separatismus és kötekedésnek tér nyitnak. És ellenben kérjük: mi haszna van ezen rendszernek? semmi, de éppen semmi! — Legföllebb azt hozhatni fel ellenvetésül: ez szerint két évig volnának nélkülözendők a képzett egyedek, a mesterek segédük nélkül maradnának. Ez hasztalan észrevétel, mert olly összhangzólag lehetne organisálni a képezdét, hogy például az egyik intézetből az idén szabaduljon az ifiúság, másíkból jövőben, így évenként lennének képzett egyedek kaphatók. De ennélkül is, inkább várjukbe a két évet, mint sem hogy az ügyet compromittáljuk.

Ez szerint napi rendünk ekkép volna meg alapítandó: Tanítás tartandó hétfőn, kedden, szerdán, pénteken, szombaton délelőtt 2 óra elméletekre, délután 2 óra gyakorlatokra, ked délután szünidő; ez szerint: naponként félj nyolczra sz. mise, 8-kor az egyik tanár, 9-kor a másik tanár lépne a tanodába; délután szinte óránként egymást fölváltnák, mikint ez intézetünkben czélszerűn van így elrendelve. A tanítvány ez szerint minden órán más tárgy, és tanárral találkozáván, már e változat által is természetesen új figyelemre ringattatik. *Experientia vitae magistra* . . . Csőtörtőkön és ünnepeken szünidő.

Hogy a korszerű oktatásnak van a moralításra is befolyása, azt senki sem fogja kétségbe vonni. Ha tanaink nem felelnek meg a kor fejlettségének és kívánatainak, a tanítványok nem tisztelendik a tanodát, nem respectálándják a tanárt.

3. Eszélyes gyakorlatok, testi gyakorlatok foglalatostkodtatás, kivált conditiók. Ki gyakorlatainkról szőlő czikkcinket végig s fontolva olvasta, könnyen kö-

vetkezhetheti, hogy azok a fegyelemnek hatalmas támaszai. Ezek közül kiemelendők a testi gyakorlatok, melyek a növendékeket az elpuhulástól óvják, testöket megedzik, nemesen foglalatostkodtatják, s így a minden roszra vezető henyeségnek időt nem engednek. A turnirozást divatoztató német tanodák szép bizonságot tesznek róla, hogy ez a moralitásnak hathatós segéde. Egyszerű és világos a német tudós állítása: hogy olly ifjak, kik maschirozni tudnak, kik közül egyik a másiknak útjába nem nyargal, egyik a másik lábára nem tapos, tudják hogy mindennek megvan a maga helye és ideje, az illy ifjakkal könnyebb az iskolában is bánni, s így a viadal-sik iskolára is előkészíti őket....

S most helyén leend azoknak, kik petitiójokban a s z i n h á z és k á v é h á z látogathatását kérik, Curtmann elsőrendű protestans tudósnek szavát idéznem: „Es wohnt eine ganz andere moralische kraft in knaben, welche klettern und springen, als in solchen, welche regelnäsigg das Theater besuchen.“

Többi közt a conditiókat ajánljuk, az az ügyekezszünk minden praeparandista számára egy tanítványt, fiút vagy leánykát szerezni, ki körül szép neveléstani gyakorlata leendvén, egyszerűismint jó példára tekiutélytartás végett is ösztönöztetni fog, s a kedves mert haszonnal járó foglalkozás őt szépen vissza tartandja a kicsapongásoktól. A fiatal emberek fölött atyailag kell őrködnünk.

4. A házi nevelés a tanodával öszhangzásba hozandó; szállás rendezés. Nagyobb ifjagnál, millyenek a praeparandisták is, úgy szólván semmi gondot sem fordítanak a házi nevelésre, ha a növendék pontosan eljár a tanórákra, és ellene panasz nem emelkedik, a többivel nem törődnek; holott az embert képezendők, szem előtt kell tartauunk azon helyt és környéket, mellyben ez idejének legnagyobb részét tölti.... A tanodai legszebb oktatásokat a növendék szívéből sokszor kiírtja a házi, ollykor lappangó méreg.... Hasztalan erőlködik ott az iskola, hol a házi nevelés az iskola ellen működik. Világos, hogy a házi nevelés a tanodával öszhangzásba hozandó. Ezen kétségbe vonhatlan igaz elv a képezdékre is alkalmazandó.

Csak kérdés mikép léptetessék életbe ezen helyes elv, miután a képezdei ifjúság nagyobb, szinte legényekből áll, kik önállással bírnak, mintegy házi felügyelés nélkül lenni óhajtnak? Ezen nem csekély fontosságú kérdést, sokan a collegiális nevelés által ügykeznak megfejteni, például honukban az egrí érseki és sok külföldi mester-növeldékben, millyenekről alább leszzen szó. — A mennyire még is illy növeldék honukban nem nyittatnának, s az igaz elv főgatosítandó lenne: az ifjúság különféle embereknél, és sokszor a leggondatlanabb anyagi haszon-vadászoknál, (kiknél nem ritkán alacson érdekük áldozatátul esik a legjobb fiú,) szállásolván, e szállásokat, vagy is az ifjúság lak rendszerét kellene reform alá helyezni. Szerintem: a házi-gazdák, kik szállásba fogadják a tanodai ifjúságot, a szülők képviselőivé lesznek, kik tehát nem csak anyagiak megadására, hanem atyai felügyelésre is köteleztetnek, mert a magára hagyatott fiatalság közönségesen ön és az egész hon nagy kárára, kora csábjainak lesz áldozatává.... A szállás-gazdák kötelesek a házi-neveléssel, s ezt a tanodai képezéssel összhangzásban vezetni. Még a szállásokat, vagy is a házi nevelést nem rendezzük, addig a nyilvános oktatás veszélyteljes leend... Ezen rendezésnek alphája lenne: mindenkiné meg nem engedni a deák tartást, csak ki erkölcsileg is alkalmasnak találtnék t. i. kik képezdei növendéket akarnak szállásra — ez általán ország szerte az ifjúságra is alkalmazandó — azon gazdák és gazdasszonyok egy három tagból álló bizotmány előtt jelentsék magukat, melly bizotmánynak egyik tagja lehetne az illető lelkész, a tan intézet igazgatója, vagy a tanárok egyik képviselője, és a lakosság egyküldöttje; s csak kik mint erkölcsös becsületes, lelki ösméretes jó szellemű emberek, ezen bizotmány engedélyével bírnak, fogadhassanak szabad szerződés útján házukba növendéket; melly házi gazdák kosztosaik erkölcsükre csavargás, éjjelezés, kicsapongás s. t. e féltre felügyelni, őket lelkiösméretesen jó útra vezérlenni tartozzanak felelet terhe alatt. Ez a hanyatlott, s legkivált a rossz, gondatlan házi gazdák miatt hanyatlott köz erkölcsiség miatt szükséges. Ha a polgári erényeket föl akarjuk eleveníteni, e szent cél kedvéért célirányos szerekhez is kell nyúlunk. — Azt veti ellen valaki: hogy ezt

legjobban képesek a szülők megítélni, kiknek is érdekköbben van a szemfüleskedés, azért is ez a köz adminisztrációhoz nem tartozik. — A szülők közül kitud, ki nem tud szemes lenni; és számtalanszor volt tapasztalásom, hogy a városban idegen szülő leggondosabban kémlelődvén, még is leggondatlanabb emberekre bukkant és gyermekét minden szemessége mellett is csásb karokba vetette.... S mit szóljunk a gondatlan szülőkről? mit azon ifjakról — millyenek a praeparandisták — kik magokra hagyatva lévén, a szellemieket számításukból kifelejtik, s egyedül az olcsóbb helyeket keresik?... Ha reformot akarunk, ne legyen az fölöletes, ne csupán elmét magasztaló, hanem az egész ember nemesítésére, az ifiúság erkölcsseinek is megóvása és tökélytetésére czélzó; így nyerhetünk csak valóan szabad polgárokat tanodáiunkból, kik törvényes úton ön és hazájok boldogságáért élni fognak.... Azért a házi nevelés rendezendő, s a tanodai képezéssel mindenestre összhangzásba hozandó!

5. Fölépülésről. Nyugalom, szabad mozgás, fölvidulás, fölfrissülés s ezekkel testi és szellemi fölépülésre minden embernek szüksége vagyon, s kivált egy növendéknek, kinek ereje gyöngébb, és ülés, tanodai lég, elme feszítés által lankasztatatik. Sok tanító azon helyes elvet: elkell foglalni az ifiúságot, hogy roszaírádót ne nyerjen“ oktalanul alkalmazza, a rá bizottakat tanulmányokkal, írásbeli gyakorlatokkal túl terheli, annélkül hogy czélszerű multságokra, az ifiúság fölépülésére legkevesebb figyelmet fordítana. Az illy tanárok kezeik közt az ifjú mint egy terhes nyüögöt megutálja a tanulást és tanodát, elméje megtompúl, kedve azon elvektől, tökélytől is elesik, mellyeket olly kellemetlenül oktat az iskola. Ezen gondatlanságot én már egyszer egy külön értekezésben tárgyalva közzétettem. S most csak azon óhajtásomat nyilvánítom: vajha a reform erre is kiterjessze figyelmét! rendeltessenek szünnapok; a reggeli órák elméleti, délutániak gyakorlati tanulmányokra szabassanak; a testgyakorlatok, zene, ének, szavalmányok divatoztassanak; rendeztessenek társas kísétálások — növények ismértetésére, földmérés alkalmazására, a szép természet megkedveltetésére s. t. b. hidjétek, egy közös vigalom, majális, a növendékek fölvidítására fordított sívélyes áldozat, alkalmasabb

a tanítvány bizalma, szorgalma, engedelmissége s jámborságának táplálására, mint a pirogatoriumok, carcerek, s a szivtelenek vagy okatlanok egész tacticaja.... Csak a vidám iskola, jó iskola.

6. Az Érdem sorozat — classificatio numerica — ország-szerte az oktatási Minister úr által eltillatván, többé fenn nem áll. Tisztelettel engedvén a rendeletnek, még is megjegyezzük, miként ezzel egy igen hathatós eszköz ragadtatott ki a tanárok kezeikből, mellyel a szorgalmat kellően jutalmazni, a szorgalmatlanságot büntetni, s magokat, és intézetöket a publicum előtt igazolni képesek voltak. A letiltó parancsban csak árnyodalai vannak kiemelve; pedig mi tudjuk, hogy az érdem sorozatnak igen jó oldalai is vannak; nagy különbség van ám egy első és 20-dik, 30-dik jeles között, kikről az új divat csak egyhangúlag mondanja: „jelesek,” s az első rendűek elsőbbséit a sereghajtókkal csak egyenlő dicséret érdmí. Szegény tanítók, vajmi sokszor fogtok a gyöngébbeknek adott első rend miatt megkorpáltatni! vajmi kevés ösztöne leend egy némelly, a tanulás nem nagy barátjának a szorgalomra! már eddig is halottam ezért panaszokat... Az érdem sorozat a fegyelemnek is egy jó szere, támasza, mert általa a becsületérzés hathatósan fölébresztetik, ez pedig a szorgalom és erkölcsös életnek derék és ártatlan rúgója, bizonyal jobb szer minden ajándék vagy büntetéseknel.... Ezen, kezeinkből kivett hathatós fegyelmi szernek pótlásaul az esztergomi képezdének gyakorlata igen ajánlkozik, melly szerint a tanulmányi általányos osztályzatok nyomában kijelentetik, hogy a kérdéses egyed: „segéd-tanítónak, tanítónak, mesternek, vagy jegyzőnek eléggé képzettnak, alkalmasnak, vagy talán dicséretes ügyessége, vagy jeles erkölcsi is szorgalmánál fogva ajánlat és pártolásra méltónak jelentetik.” — Különbséget minden esetre kell tenni az ifjak közt, mert nem lépnek az intézetbe egyenlő képzettséggel, nem is egyenlőleg mivelik magukat; ezt az intézet ön igazolásul is sürgettetik tenni.

XVI.

Képezdek felosztása.

Hogy népnevelésünk köz óhajta szerint fölvirágozzék, okvetlenül kívánatos, hogy minden nemű tanodák oktatói képzetek legyenek; s miután vannak városi reál- és felső-elméleti tanodák, kisvárosi, falusi, és szegény fiú és leány-iskolák, ezek szerint kell a tanító-képzésnek is változnia, következőleg a képezdek is különbözőleg rendszeritendők, mint az Bajor, Porosz, Belgium s egyéb miveltebb országokban is látható. — Négy rendbeli képezdét vélek rendszeritetni honunkban, u. m. városi tanítókat képzőt Budapesten s ha tetszenék, ezt budapesti- vagy elsőrendű képezdeknek nevezhetnénk; azután a katolikusok számára 14 középkepezdét: Esztergom, Nyitra, Győr, Veszprém, Szombathely, Temesvár, Pécs, Kassa, Szatmár, Szepes, Eger, Nagyvárada, Kolosvár, és Zágráb városokban; (Kisokálna, fontolja meg, hogy a kis Bajor ország 8 kath. képezdével dicsekszik!); több kis képezdét kivált a hegyi tóttság és oláhok között; és nőképezdeket.

XVII.

Budapesti képezde.

A budapesti képezde volna az első rendű, mellyben csupán városi iskola mesterek, vagy is: reál tanítók, normalis- és felsőbb elemi iskolatanítók mivelteznének; ennek tanítványa csak philosophiát végzett egyed lehetne, s a tanfolyam legalább három évig tartana t. i. 2 elméleti és 1 gyakorlati évből. Ez az egyetem bölcséleti karának kiegészítő ágazatja lenne, s így közvetlen egyetemi igazgatás alá helyezettnek. Tanítatnék pedig ezen első rendű képezdeknek

Első tanév szakában: 1.) Keresztényhit- és erkölcs-tan, s ennek alaptana 2.) a Biblia; 3.) a testi neveléstan; 4.) egészség

tan, a véletlen bajok rögtön gyógy módjával; 5.) az általános és alkalmazott módszertan; 6.) a világ története; 7.) a világ földrajza; 8.) a helyes írás és szóragsztás; 9.) az alaktan és rajzolás. — Rendkívüli tanok lennének: zene, ének, vívás vagy is a turnirozás, melynek része az úszás is; úgy a görög-, német-, francia-, olasz- s egyéb nyelv.

Második tanévben: 1) szellemi neveléstan, s a neveléstan iradalmának isméréte; 2.) tanulmányi rendszer ennek minden körülményekrei alkalmazása; 3.) Kézi műtan; 4.) gazdaszaf, s jelesen a városi háztartás; 5.) alak és mértan; 6.) erőműtan; 7.) fogalmazás és számvitel; 8.) kereskedéstan 9.) polgári építészef és terv rajzolás. — Rendkívüli tanok lennének, zene, ének, vívás, német-, francia-, görög-, s. t. b. nyelvek.

Harmadik tanévben, melly legkivált gyakorlati lenne, a tanítványok időszakonkint és bizonyos rendben, midőn egy részt a főtanulmányokat u. m. paedagogiát, methodica-didacticát elméletileg ismételnék, mihez az emberismét és honi törvényes viszonyainkat lehetne ragasztani; más részt a képezdével kapcsolatban lévő 4 elemi osztály, réal tanoda, kisedodovoda és testgyakorló intézetekben rendeltetnének gyakorlat szerzés végett; nem különben a fűvész kertben és gyümölcsösben, egyetemi gyűjtemények és gép-tárban kellőn gyakoroltatnának; a vakok- és süket-némák intézetében megfordulnának; úgy a nevelési eszmecserékbeni részvéttel; nevelési eseteknek megfejtésével; az alaktani tan móddal vagy is Pestalozzi tan módorával; rajzolással jelesen terv rajzolással elfoglaltatnának. Rendkívüli tanok az előbbi évbekiek lehetnének,

XVIII.

Közép képezdek.

Közép képezdek két éves tan folyammal. Ezeknek növendéke lehetne minden felső- s közép-tanodákat végzett ifjú, olyan is, ki elégséges réal-isméretekbeni jártasságát az elővizsgálaton — mellyet a tanító személyezett tartana a már XII-dik

ezekben leírt módon — kitüntetvén, és 16 évesnél fiatalabb nem lenne, sem 22 évesnél öregebb.

Előre bocsájtván azt, hogy közép képezdékben az értelmi, neveléstani, és erkölcsi képezés, elméletileg és gyakorlatilag egyiránt és egyszerre, vagy is mind a két évben lenne folytatandó; a tanulmányi tárgyakat im ezekben alapítanám meg:

Első évben: 1.) Keresztény hit- és erkölcs tudomány közkatézismus szerint; 2.) nevelés-tan és útmutatás a kiseddévásban; 3.) módszertan és tan rendszer; 4.) magyar helyes olvasás, írás, szóragasztás; 5.) szám vetés; 6.) általános-, egyházi-, és magyarok-története; 7.) általános-; és magyar-földleírás; 8.) Alaktan elemei és vonal rajzolás; 9.) ének és orgonálás alapismeretei; 10.) Egészség-tan, utasítás a véletlen balesetek rögtön gyógyítására, mérges-és gyógy-fűvek ismérte.

Másod évben: 1.) Biblia; 2.) szerlartás-tan (Liturgia); 3.) nevelés-tan és módszertannak ismétlése; 4.) fogalmazás, és jegyzői hivataltekintetéből levelek, kötelezvények, szerződés, jegyzőkönyv- és szám vitel, rovásos összeírások, adó kivetés s. t. b.; 5.) természet-tan; 6.) természettörténet; 7.) házi és mező-gadasság tudomány, barom orvoslásmód; 8.) kézi műtan; 9.) alak- és mértan; 10.) Népépítészet és terv-rajzolás; 11.) hazai törvényes viszonyaink; 12.) egyházi éneklés és orgonálás. — Rendkívüli tanulmányok lehetnek mind a két évben: latin olvasás, anya-nyelv gramaticája, német vagy más nyelv, gymnastica, vivás, úszás. — A gyakorlatok föllebb jegyzettmódon okvetlen a tanítás közbe szövendők.

Hogy a középkepezdének volt tanítványa az első rendű képezdének tanulmányait magáéva teheti, és ha a tanító választásuknál — minden esetre rendszeresítendő csödületen — magát kilüntetné, városi tanítószágra is képesítenék, ezt kérdés alá sem vonva, a tanrendszerben világosan kijelentetni vélem.

XIX.

Kis képezdek.

Harmadrendbeli praeparándiák lennének a kisképezdek. Porosz országban vannak úgy nevezett kisképezdek, melyekben rövidebb és kevesebb képezéssel szegény állomásokra készítetnek a vállalkozók. Hazánkban is vannak szegényebb mester állomások, fiók tanítói helyek, hová képzetebb férfiú nem igen szánja magát; illy helyek számára elemi tanodákból került szegény de jó indulatú ifjakat nálunk is lehetne kisebb képezdekben művelni p. o. a zsolnai árvaházban (Trencsén vármegye) Bártfán, (Sáros vármegye) Gyulafehérvárott, (Erdélyben) Besztercebányán, Péterváradon (Határvidéken) Varazsdon (Horvátországban) Brassóban, (Erdélyben) Sasvárott (Nyitra vármegye) Eszéken (Tótországban) Fiéumban (Tenger melléken) s. t. b. — Illy kisképezdekben 10 hónapos tanfolyam elégséges lenne, melyet mint például Salzburgban, vagy honunkban Pécsen, két nyári szakra lehetne osztani ollyformán, hogy az ifjak télen által segédeskedve vagy is gyakornokosdva valamely mester oldalánál mellett, magoknak némi gyakorlati készséget és pénzecskét szerezzenek, nyárra pedig a képezdekbe vonuljanak. A tanulmányok köre is össze szoríthatnák. Esztergomi praeparandiában a három első tanfolyam csak 10 hónapos volt, s mondhatom szép előmenetelt tettek növendékeink... Az illy kis képezdekben egy tanár is elégséges lenne a zene tanító mellett. Tanulmányi tárgyak lehetnének: 1) Kitekizmus; 2) Biblia; 3) Liturgika; 4) a nevelés- és tanítás-tudomány alapszabályai, kivált gyakorlatilag; 5) földleírás; 6) egy kis népszerű természettan és történet; 7) egy kis história; 8) jóírás, számvetés, fogalmazás; 9) egy kis gazdaságtudomány; 10) egyházi ének és orgonálásbani útmutatás.

XX.

Nő képezdék.

Nőképezdék honunkban nincsenek, s ezeknek hiányát nagyon is érezhetni, mert részint idegen érzelmű nevelőnők ferdítik el hölgyeinkben a tiszta magyar jellemet; részint avatlan honi gouvernantok kontárkodnak, lehet mondani pusztítanak és garázdálkodnak a nőnevelés igen fontos térin. Szégyen kivételét szenved. Fáy Andrásunk „Nőnevelésről“ írt lelkes munkájában keservesen kikel ezen roppant fogyatkozás ellen, és országos nőképezdét szorgalmazván, a jobb honfiak kívánatait fejezi ki. Különösen mai időben, midőn az eddigi magánnyilvános nőnevelésekben az erkölcs vesztegetésnek olly gyászos nyomait siratja sok család, azért is a házi, anyai nevelés felé gravitál a gondosb szülők szíve, különösen ez időben nagy gonddal kell a nevelő nőket képeztetnünk. — Csak kérdés: mint rendezendők a nőképezdék, hogy ezek a közvárákozásnak megfelelő, valóban üdvhozók legyenek? Fáy terv-vázolatot nyújt idézett munkája 127-dik s következő lapjain, ám az igen általános, tervezésnél részletekbe kell bocsájkoznunk.

Homlokiratúl itt fejezzük ki a nőrendeltetését, melly abból áll, hogy „boldoguljon és környékét boldogítsa“ Boldog, megelégedetté neveljük a hölgyet hajadonságára, nő és anyai korára, gazdag és mostoha sorsára, de minden körülményében szülőinek, férjének, gyermekeinek, egész háza népének vigasztaló és gondviselő angyalává, és lelkes honleánnyá is. Hogy ez szerint a hölgynek tökéletesen vallásos — erkölcsösnek, értelmesnek, egyszersmint hazaszeretetben dúsnak kell lennie, logicaillag következik.

Tehát vallásos és nemzeti nevelést a hölgyeknek! (miről a Honderű 1847. ki follyama 21 s következő számaiban „A nyilvános nőnevelés rendszerének korszerű vizsgálata“ czim alatti értekezésem II. és III. cikkében bővebben kifejtém nézeteimet).

Ez legyen iránytűje a nőképezdéknek is. Annélkül hogy

hosszas vitatkozást keritnék állításaimkhoz, inkább a tervezet practicumába vágok. A nőképezdét 2 évre szabnám. Növendéke lehetne minden elemi ismeretekbe avatott s legalább 16 éves leány vagy asszony. Állítanék egy középpontit Budapesten, s még néhányat magyarabb városainkban. A tanítói kar férfi és nőből állana. A Férfiak hitvallás oktatón kívül, házások, a tanítónők asszonyok tartozzanak lenni. Tanulmányi tárgyak lennének:

Első évben, délelőtti órákban: 1.) Keresztény hit-s erkölcsstan, biblia és szertartások magyarázatával; 2.) testi nevelés-tan; 3.) egészség tan, házi-gyógy mesterséggel; 4.) magyar olvasás, írás, helyes írás, dictando írás, ékes írás, olvasás utáni elbeszélés; 5.) fej-és írásbeli számvetés; 6.) házi rend tartás; 7.) általános és magyar nép története; 8.) földleírás; 9.) éneklés; 10.) rajzolás. — Délután: különös gonddal oktatandók a fehér varrás, ruhaszabás és varrás, kötés, horgolás, gajmozás, himzés, szövés, fonás, vászon fehérités, mosás, vasalás, baromfi nevelés, marha és tej gondviselés, konyhakertészet s. t. b. — Mind rendkívüli tanulmányok a német, francia, angol, olasz s egyéb nyelvek; időszakonként a táncz, zongora vagy lant, testi gyakorlatok, az udvariság és társalgásbani gyakorlatok.

Másodévben; 1.) a keresztény tudomány folytatolag- evangeliom magyarázataival; 2.) szellemi nevelés tan és mod, szertan, valamint a tan-rendszer nyilvános- és magán-nevelésre alkalmazva; 3.) élet philosophia, vagy is a boldogítás és ebből folyó önboldogulás mestersége, Knigge „Die Kunst mit Männern glücklich zu seyn“ és Galura „Die kristliche Wohlgeluzogenheit“ ja értelmében, 4.) könyvek előolvasása és elbeszélése szavalólag, fogalmazás, levelek, árjegyzék-, nyugtványok- s t. e f. írása, s a magyar irodalom ismertetése; 5.) természet tan; 6.) természet történet; 7.) házi gazdaszat, jelesen gazdasszonyosság; 8.) kéziműtan; 9.) régiségtan; 10.) éneklés; 11.) rajzolás. — Délutáni és illetőleg rsggeli órákban: főzés, sütés, különös gondfordítván a betegek ételére, és jó házi kenyérre, ház tartás és ház kormányzás, takarítás, éléskamra, eleség- és liszt-padlás, zöldség-és tej-pincze rend, mosás; fo-

nás, szabás, varrás, szövés, baromfi nevelés, kertészet t. t. b. — Rendkívüli tanok mint első évben.

Fenelon ki „Nőnevelésről írt munkájával Franczia országban korszakot alkotott, ezt is mondja: „Nem volna fölösleges a leányoknak a jog és igazság szabályai körül némely főlegeseket megtanulniok, például: a végrendelet, s adomány közötti különbséget, mi a szerződés, mellyek a helység vagy ország fő igazai és szokásai, mellyek szerint a szerződések érvényesekké tétethetnek? mi a saját, mi a közjog? mi az ingó, mi az ingatlan? hogy ha majd férjhez mennek, minden ügyeik közönségesen e kérdésekben fognak sarkallani, s tudni fogják, mi leszzen részökre igazságos és jogszerű“ Valóban figyelemre méltó, kivált a felsőbb rendű nőnevelésnél. A nőképezde erre kiterjesztheti gondját.

Hogy elmétettel a gyakorlatnak kivált nőképezdében karöltve kell járnia, értetődik. Ezért elemi leányiskolát is kell a nőképezdek mellé állítani.

Ha ki sokálná a tanulmányi tárgyakat, tudnia kell, hogy a felsoroltaknak némellyikét a nőképezdekbe lépők már eleve tanulták, s itt csak alaposan ismételtetnek; különben is, nem-hosszú tudományos munkák, inkább velős kivonatok előterjesztendők; s mind annyi gyakorlatilag, a nővilág és életre alkalmazólag, vagy mint a hirneves Curtmann a friedbergi képezde igazgatója „Lehrbuch der Erziehung und des Unterricht's. Heidelberg. 1846“ czimű jeles munkájának III. k. 43. §-ban, ugyan a felsőbb leány tanodákról, de ide vágólag is mondja: „Bei allen Lehrgegenständen wird eine gewisse Anschmiegung an die mehr receptive Natur des Weibes nothwendig sein, jedoch lassen sich die einzelnen Merkmale dieser Anschmiegung sehr schwer angeben. Es muss mehr eine gemüthliche Modification des Unterrichtes sein, als eine begriffliche. Desshalb ist es auch so selten gelungen, besondere Lehrschriften für Mädchenschulen zu verfassen. Am ersten lässt sich in den Realien eine bestimmte Richtung in der Auswahl des Stoffs nehmen, z. B. in der Geschichte mehr Züge aus dem Privatleben als aus dem Völkerleben und aus dem Kriegen; jedoch darf auch Dies nicht in Süßlichkeit und Kleinlichkeit ausarten. In der Geographie

sollten wenigstens nicht sentimentale Schilderungen an die Stelle des positiven Wissens gesetzt werden, der Hauptzweck bleibt immer das Herausreissen aus dem lokalen Philisterthum, welches ebensowohl in den weiblichen Geschlechte wurzelt als in dem männlichen. Eine Ueberschwemmung mit kahlen Notizen ist für Mädchen noch weit schädlicher als für Knaben, weil ihre Lebens-Anschauungen den blossen Namen zu selten mit dem Leibe einer Vorstellung bekleiden. Bei den Männern holt die Erfahrung oft nach, Was die Schule verfäumd hatte, bei den Frauen selten: „És tovább: „Den Ton betreffend, so muss der Lehrer mehr mit den erwachsenen Mädchen gemeinschaftlich zu arbeiten scheinen, als ihnen Aufgaben aufdringen. Desshalb ist umwechseln des Vorlesens mit beständig eingeschobener Erklärung weit vorzüglicher, als zusammenhängender Vortrag mit darauf folgenden Fragen. Der Religions-Unterricht wird mehr eine praktische Erbauung, und dazu reicht eine Stunde hin. (Ézt kétsége vonjuk). Das Lesen wird weniger ein deklamatorisches als eine rezitirendes sein, und sich über die hervorragendsten klassischen Werke wenigstens in Fragmenten erstrecken. Hier ist der Ort, wo von dem verderblichen Roman-Lesen, von der Novellen-Verschlingerei abgelenkt, und der bessere Geschmack gebildet werden muss. Parallel damit soll die Geschichte gehalten werden, gewissermassen als prosaische Lektüre neben jener poetischen. Geographie und Naturgeschichte, obwohl nicht besonders vorgesehen, können in einzelnen Vorlesungen recht wohl mitbedacht werden. Die Naturlehre muss auch die Lehre von dem Weltgebäude umfassen und statt vieler spielenden Experimente wenige, aber recht belehrende vorzeigen. e. c. t. “ Im- ez az újabb iskolának módszere a leányok tanításában.

Még tervezetünkben feltűnő egynémelly tan-tágy fölvilágosításunkat igényli. — Ilyen a testi-és szellemi nevelés tan. Hogy egy nevelő, legyen az férfi vagy nő nem nélkülözhet paedagogikus és módszertani rendszeres ismereteket, az világos. Hogy sok anya és nevelőnek nevelése ferde, rossz, azt nem jó akarat-, hanem inkább ismeret-hiánynak kell felrónunk. Midőn tehát jó nőnevelőket akarunk képezni a honnak, akkor józan nevelési elv és rendszeres ismeretekkel szükség azokat ellátnunk.

Az élet-philosphiát, vagy is boldogulás és boldogítás mesterségét is külön tanczikké tettém. Csak egy megelégedett, boldognó képes másokat teljesen boldogítani; és egy nőnek másokat, kivált szülőt, később férjét, háznépét s egész környezetét boldogítani, legnemesb rendeltetése, melyet pedig hölgyeink olly gyéren tudnak teljesíteni, hogy szinte nem ritka rossz házasságok miatti azon kárhozatos szó, melly a legszebb házasság életet „földi pokolnak“ kiabálja.... Ezen szörnyű tévedést helyre kell hoznunk a nevelés által. Helyesen mondja Bernier asszony a nőkneveléséről Párisban 1803-ban kiadott munkájában: „Egy fiatal leánynak minden pillanatban elő kell prédikálnunk, hogy ő azért rendeltetett, miszerint férjének boldogsága legyen; s úgy egész neveltetését oda irányozzuk, a leánnyal ismértessük-meg ehhez vezető mód és eszközöket; képezzük egész izlését, ezen eszményhöz kötvén egész becsületvágyát.“ — Igen természetesen és megfoghatólag írja le a hölgy boldogítás módját L. Aimé-Martin: „Az emberi nem civilizációja az asszonyok által, vagy a család anyák nevelése“ című s a francia Academia által koszoruzott, s a nevelés mezején zajos tetszéssel fogadott új munkájának I. k. 11-dik fejezetében, mellyben a szerző nézete abban öszpontosul, hogy a nőben a szeretet-érzetét kell helyesen kifejteni, s ez által boldogítóvá képeztetik, többi közt mondja: „Nem szeretetre teremtetlek-e? e szerencse ne árassza-el egész életét? valljon a szeretet nem-e a hölgy országa, hatalma s rendeltetése?..... Ha a szeretetet a leány szívében kifejtjük, azon gonosz szenvedély ellen fegyverezzük fel, melly a szeretetnévét bitorolja. S ebben kettős haszon rejlik: a szeretetnek boldogító tehetségét felmagasztaljuk, s elhárítjuk a bódító érzéki szenvedélyeket.“ — Tovább folytatván, felhossa például, miként a leány közönségesen abban választja szerelmesét, kinek arczvonásai vagy ékes ruhái szemében szépek azért is tetszők; s így neveltségökben megszeretik a hiú és mulandó külsőségeket, még pedig a valódi becsü bensőségeket nem is ismerik; azért is szorosh összeköttetésüket nem sokára elidegenedés, sokszor undorral páros gyűlölet követi.

Valóban úgy van! a házi nevelés egykedvűen aminden napi

schlendrian szerint növeszti leányait; az iskola pedig legfellebb fölöletes ismereteit neveli, midőn a gondviseléstől gazdagon megajándékozott érzelmeit csak nem teljesen elhanyagolja, neveléstanilag épen nem képezi, ezek tehát magokra hagyatva lévén, szinte vadon ágaskodnak és szilajkodnak többnyire az állatiság és érzékiség tekervényein... A hölgy érzőtehetségét vagy is szívét nagy gonddal szükség nevelnünk, őt szeretetben gazdaggá kell fokoznunk, akkor a bensőséget, a valódisépet, jót és nemest becsülendi, hiúságtól nem fog ragadtatni nem lesz divatmajom; inkább akkor ő szíve sugallatából a legnagyobb öntagadásra, áldozatokra is kész leendő annak kedvéért, kihez az ész szava, a törvény szava és lelkiüsmérete köti; akkor ő mindég boldoggá és boldogító angyallá növekedik. — A boldogítás mestersége alatt tehát külön szorgalommal a képezdei hölgynek érzőtehetségét kívánom műveltetni a legnemesebb érzelmek beléje ójtásával, milyenek: a vallásos érzet, becsület érzés, szemérem, szeretet, tisztelet és kegyelet, hazaszeretet és nemzetiség, részvét, szerénység, ildomosság, hála-és igazság-érzet s. t. b.

Még egy kérdés merül fel: férfi, vagy nő legyen-e a nő képezde tanára? határozott nézetem ez: a hit- és erkölcstanokat okvetlenül a hitvallás szolgája, egyházi férfiú vezesse, minden esetre példás egyed! — Az érettséget, itéletet, tapasztaltságot és rendszeres tudományosságot igénylő komolyabb tanok házas férfi által taníttassanak. Ki azt hiszi, hogy a képzést egészen nők adhatják, az ávatlan paedagogus. A nőnevelés általjában sohasem nélkülözhetette a férfi nem segédkezét; (Igaz, hogy például Münchenben nyiv. elemi — szám-szerint mint egy harmincz osztály — leány iskolában mind uő tanítók vannak, még rajzolás mesterségében is, ám az igazgató, úgy a catecheta ott is férfi, s ezek csak elemi tanodák —) már az apai szigor is okvetlenül szükséges a leány nevelésnél. Hogy egyebet elhallgassak, csak Heinsius Tódor az ötven éves protestans tudós nevelőnek ide vonatkozó állítását idézem (Zeitgemässe Paedagogik der Schule. Berlin 1844): kérdés, milly nemű tanítókra bizzassék a nőnevelés? és különbözőleg ütki a felelet, a mint t. i. a női értelem, vagy erkölcs képezésről van

szó. Azt mondják a férfi jobban ért az értelem vagy is tudományi képezéshez, az asszony jobban hat az érzelem-művelésre; a férfi méltósága és ereje jobban hat a komolyságra, a nő szelid gyöngédséggel megőrzi a tiszta gyöngéd érzelmet; a férfi előtt rejtve van a természet, a nő mint sajátját azt ösmeri; e szerint a két nembeli egyesítendő, s a leányképezést férfi és nőre kell bízni. Így is van az minden jobb növelében, a férfi segédkezét egyik sem nélkülözheti.... Az elméleti tanokat jobbra tanult és tapasztalt férfiú legcélszerűbben vezetheti, a házasság állapot külföldben is minden titkos aggodalomnak útját állja. A nő munkákat tanítóné, a gazdaszönyságot pedig jó gazdaszönny tanítsa.

Nőképezde lehet alsóbb rendű is, vagy is olyan, mellyben egyedül neveléstani elmélet és gyakorlattal képezetnének a leányzó, s legfőllebb szükséges kézi munkákra szorítkoznék, annélkül hogy a gazdaszönyságba gyakorlatilag avatlatnék, mi terjedelmesb, költségesb intézetet igénye'. Illy kisebb nőképezdet egy tanár, és egy tanítónő vezethetne, s egy évi iskolai pályával befejeztetnék.

Azon korosabb és szegényebb hölgyek, kik az iskolázást meg nem bírnák, magánlag illy intézetnél tartozzanak vizsgálatot kiállni, hol is képességekéről bizonyítványt nyerendnek. — Illy bizonyítvány nélkül egy hölgy sem lehet akár magán-, akár nyilvános-nevelőnő.

XXI.

Mester növelde.

Mester növelde (Schullehrer-Seminar) hazánkban csak egy vagyon, s az az egri érseki képezdével áll kapcsolatban. Mester növeldek Bajor s egyéb német tartományokban leggyakrabbak. Ajánltatnak ezen szempontból: az ifjak tartása kevesebbe kerül; a fegyelem s ez által a hanyatló erkölcsök jobban biztosíthatók, mert az ifjúság a kicsapongások, rossz társalgásoktól óvható, miután folyton szem előtt tartatnak; a tanítás és gyakorlatokra több idő fordítható. —

Egyedi nézeteim: jóllehet lehetlen nem méltánlani amelletők harczoló okokat; de életből merített, tapasztalásból vett indokaink szerint, czélszerűbb, életre valóbb, természetszerűbb a képezdei képezés. Lassuk indokaimat: több convictusban — melly illy növeldével rokon nemű — a fegyelem, erkölcsiség s előmenetel ügyét igen szánaudó állapotban találtam. — Igaz a felügyelés lelke a fegyelemnek, de ha XV. czikkem 4 pontja tervezetét életbe léptetjük, a családi felügyelés hihetőleg kielégítőbb leend, mint a növeldei szokott lenni. — A kicsapongásokat a lelkes tanítás, a beléjők ójtott vallásos elvek, a képezdei gyakorlatoknak ügyes alkalmazása, a fölépülésekre szánt nemesb multságok, a tanítványokkali — conditiókkal — foglalatosskodtatás, szóval a czélszerű rendszer és fegyelem tapintatosan elhárítják, mint ez legnagyobb örömeinkre az esztergomi képezdében is igazoltaték, erre nyugodt öntudattal, nyíltan s a közönség tanúságával hivatkozhatunk jól esik.... Az olcsóbb tartásra vonatkozólag ismét azt kell megjegyeznem a tapasztalás után: hogy a képezdei növendékek sok nélkülözésekhöz lévén szoktatandók, szinte czélszerű kívánat hogy igénytelenségökben, marasztaltassanak, melly ellen a városi kéjelnek annélkül is ostromot szoktak üzenni; a szegény ifjú szegény családhöz vonulás kevással megelégedni szokik, mi reá nézve csak szerencse; azon fölül többnek (Esztergomban jó nevék lévén, évenként 10 — 20-nak) van victualis conditiója tisztos házaknál, kis gyermekeket, leánykákat, vagy deákokat tanítanak, sőt korosabbaknak is nyelv és írásbeli, számtani oktatást adnak, ekkint megtanulják és becsülik ama nagy élet bölcseséget: ön szorgalommal keresni; de azon fölül az illy akár élelmi, akár csak fizetéses tanítványaik körül szép alkalmuk van a neveléstan és módszertan szabályainak megkésérlésére, és így szorosán vett neveléstani gyakorlatokra. De az ifjú őtt mivé neveltetik? nem de mesterré, tanítóvá? melly minőségben elkülönzött, legfölleb családós, de nem collegialis életet fog vinni! ne szoktassuk ki tehát a praeparandistát a család életből, inkább szokják idején-korán családkörben boldogulni, és iskolát rend szerint látogatóvá lenni. — Igaz, hogy a növeldében mindég szem előtt lehet az ifjú; de az is igaz

hogy társalomban a fiatal ember sok csáboknak van kitéve, egyik a másikat rontja, és a társ-szellem föntartásáért, pajtáságért, vagy társai incselkedéseinek félelme miatt, nem egy derék fiú sokszor még meggyőződését is feláldozza, és czimborává aljasul. — De önállásra, munkásságra, ön kormányzatra is tért kell engedni a leendő népnevelőnek, pedig ez a növeldei képezésnél kevésbé engedhető a házi rend miatt. — Ezen fontos okoknál fogva jelenkorunkban én inkább hajlom a czélszerűn rendezett képezdék, mint mester-növeldek felé.

Azomban a bölcsen rendszerített és kezelt mester-növeldek üdvösek lehetnek, mintán lehet védelmőkre is tapasztalást felidézni; csak hogy okvetlenül az illy növeldekben — Curtmannal szólván — szinte katonai fegyelem szükséges, különben takarékoság kedvéért roppant erkölcsi elfajulást dobunk áldozatul....

A mester növeldet — ha tetszenék nyitni — inkább ajánlom kisebb, kevésbé zajos és különféle csáboktól óvott helyen rendeztetni, mi a képezdekre is alkalmazandó; a szellem anélkül is a tanároktól füg legfőkép.

A mester-növelde lehet elsőrendű 3 éves tan folyamattal, városi tanítók képzésére; és 2 évi, a középképezde rájárára. — A mester növeldek-számára sajátyszerű házi rend szabandó, a józan paedagogiával összhangzó, mellynek szigorú meg- vagy nem-tartásától függend a egész növelde szelleme, neveléstani elvei és rendszabályainak életre valóságok, és haznok.

XXII.

Magán próbatételekről.

Mindenesetre alapszabályul szolgáljon, hogy nyilvános tanító csak képezdei bizonyítvánnyal ellátott egyed lehet. Azomban fölmerül e kérdés: hogy hát mit tegyünk a már eddig alkalmazottakkal, vagy pedig olyanokkal, kik az iskolázás költségeit meg nem bírják? — Az elsőt illetőleg: én semmi esetre sem tágitanék, a népnevelés mesterségét alaposan tudnia kellene mindenkinek; de ha már alkalmazva van valaki, s a 22-dik

évet meghaladta, ám Isten neki! mentessék föl az iskolázástól, — magánlag tegye le az illető képezdékben a próbatétet, és ott nyerhessen akkor méltó bizonyítványt.

A szegény fiakra pedig alkalmaztassék ama porosz szokás, mely szerint a status költségén kiképzett tanító, 3 évig rendszeres fizetésért azon helyen tartozik tanítani, hová a kormánytól redeltetik. Ez igazságos egyszersmint atyai intézmény.

XXIII.

Képezdek igazgatói és tanárai. Ezeknek választatásuk és ellátásuk.

Honunkban az egyházi képezdek igazgatói közönségesen a fő pásztor által kinevezett kanonokok, a királyi képezdekben pedig közönségesen a közép tanodák igazgatói. Ezek között találkoznak ugyan alkalmas férfiak de nem mindég mert szükségkép nem minden jó kanonok vagy gymnasiumi director egyszersmint született praeparandiai igazgató kivált a dolog eddigi menete mellett. A képezdei igazgatást is az egész tanrendszerrel összehangzásba kell hoznunk. És pedig: miután a képezdek basisául az elemi oktatás szolgál, ezeknek igazgatása általán az elemi tanodák igazgatóira helyesebben bizatható, mint ez p. o. a szegedi kir. képezdekben történt; s ez szerint a képezdek egészen elválasztandók a külön nemű közép-vagy is gymnasialis tanodáktól, s így ezeknek igazgatóitól is, kik annélkül is eléggé elfoglaltatnak a 6 iskola vezetésével, kivált ha — mint kell — szorosabb felelőség alá rendeltetnek.

Több külföldi képezdekben az örebbik tanár egyszersmint igazgató, s mint ilyen tiszteletdíjat húz. Ez annyiból helyes gyakorlat, mert egy tanár jobban ismeri a képezés kellekeit, s a tanodai körülményeket, s ezekhez tapintatosan alkalmazhatja intézkedéseit. Ellenörködést a megyei felügyelők és tanár társakban elegendőt látnak.

Azomban a püspökszéki helyeken igen helyesen alkalmazhatók képezdei igazgatókúl kanonokok, különben is olly tekintélyes férfiak, kik a fő pásztor, mint iskolai fő igazgatónak

tanácsnokai, csak hogy előképzésök a következő czik szerinti legyen. A mult idő gyászos példái köteleznek ezen föltétel szorgalmazására.... A nevelés, és egy tanintézet igazgatása nagy mesterség, különös hivatást, ügyességet, tapintatot és szak-avatottságot föltételez....

Nem szükséges helyeken az illető plébánus mint elemi iskolai igazgató lenne a képezde igazgatásával felruházható, azért is, hogy az elemi tanodákat, a képezdei elv-és gyakorlatokkal összhangzásban vezesse. De ezeknél is a szak-avatottságot megkívánók.

Tanárok bár milly rendűek, egyházi és világiak csődület útján szemelendők, melly az első rendű oktatás fő igazgatója az illető megyei Püspök elnöklete alatt, egyházi és világi szakértők bizotmányá előtt, szóbeli előadás és írásbeli dolgozattal véghezhajtható, s a kitünt egyén az oktatási ministerium megerősítése alá volna terjesztendő. — Miután pedig a Keresztény hitvallás, Biblia, Liturgika nevezetes részét teszi a képezdei tanoknak, tanácsos mindég egy egyházi férfi. út képezdei tanáru alkalmazni, ki ezek mellett még egy némelly tárgyat, p. o. nevelés- és módszertant, egészségtant, a magyar nyelvet is taníthatná.

A képezdei tanárok ellátásukról csak azért tesztek említést, mivel eddiglen ezen fontos állomású nyilvános tisztviselőkről igen mostohán gondoskodtak. A pesti tanárok 700 pft, a többi kir. képezdeiek 500 ft. az esztergomiak 460 ftal fizettetnek, ebből szállással, élelemmel, ruhával, fűtővel, gyertyával, szolgálattal, könyvekkel és egyéb szükségeseikkel hogy lehet magát ellátnia olly férfinak, kinek a tanárság egyetlen keresete? azt könnyű béli. — Minister ur! a népnevelés szent ügye sürgeti, hogy szakértők, buzgók legyenek a képezdek tanárai, mert főleg tőlök fűg az új nemzedéknek s ezzel nemzetünknek regeneratiója; de az osztó igazság egzszer-mint parancsolja, hogy a képezdei tanárok tisztességes fizetéssel díjaztassanak, miszerint fontos és nehéz pályájokon élelmi-gond nélkül, mellék törekvések nélkül, egészen fontos hivatalkoknak szentelhessék magukat. Lám egy némelly úgy nevezett felsőbb tanodai tanárok 1000 ftot haladó fizetésre érdeme-

sítnak, kiknek pedig még igen nevezetes mellék jövedelmök is van, s még e díjt is nem egy megye keveselte, és utasításában ország gyűlésileg föllebb emeltetni kívánta, mert „a munkás méltó a jutalomra“ méltó mindenestre a tanító, ki a legterhesb munkások közé számítatik; s a képezdei tanár, kinek szegény tanyitványai mellett inkább vannak kiadásai mint accidentiai, ki nem egy, hanem 8 — 10 tan-tárgyat ad elő, ki különböz előkészültségű, ifjú és korosb, magyar-német-tót, mondhatni egész egyvelget köteles rendszeresen nem csak elméletileg, hanem gyakorlatilag is tanítani, sőt nevelni, s növendékeit mindenkép tökéletes népnevelőkké képezni, kinek ez szerint egész föláldozása igényeltetik, — s mondhatom hivatala a milly fenyeséges, olly igen fárasztó is, e képezdei tanárnak eddigi fizetése mellett, élelmi gondoktól kelle psarczoltatnia, a szó való értelmében nyomorognia. — Hogy a hazának nem utolsó munkásai, a képezdei tanárok illy sanyarú sorsból kiemeltessenek, becsületes fizetéssel ellátassanak, s vénségökre nyugdíjjal biztosítsanak, azt a haza méltósága, a népnévelés szent ügy, az igazság egyiránt sürgetik. — Szeretjük hinni, hogy hazája fölvirágzását óhajtó, a népet szerető, az igazságot eddig követő magyar kormányunk ellenében soha sem leend alkalmunk a német tudóssal föl kiáltani: „Man muss gestehen, das die liberalen Maulhelden, deren drittes Wort immer das Volk ist, nicht mehr für die Verbesserung der Lage der Lehrer gethan haben, als die zähesten Mitglieder der, Pairskammern, welche nach Ludwig XIV. zurück seufzen.“ — Menyiben volna megalapítandó ezen fizetés? azt a kormány bölcsesége határozza-el. Nem-ártana az illető tanárok okadatos nyilatkozatait is kikérni. Igazolással és irányadólag a Bajor ország képezdei tanárainak ellátását említem meg: minden tanár az intézetben nyer tisztes lakást, élelmet, fűtést, gyertyát, mosást, szolgálatot, s azon fölül 1200 bajor (1000 pengő) forint fizetést, a legcsekélyebb díj képezdekben a segédtanároké ellátás mellett 500 ft. — s mi 460 pforinton lakást, emni valót, meleget, ruhát, könyvet, s miu-
dent kénytetünk szerezni! — így nem maradhat....

XXIV.

Pap-növeldei képezdék.

Hogy a viszony az egyház és iskola között beteg állapotban legyen, a sok panaszból is kitűnik. Nem mozog a haraszt szél nélkül. Nincs most ideje a hiányok takargatásának. Nyíltságot igényel mindenkitől a közügy általakulásunk e fontos perceiben; a haza kivált most számít nyílt szóra, midőn jóra törekvő ministerei a honi zavarok és munka halmaz miatt, a kormány rúdat ön erejükkel alig bírnák közváramozás ként vezetni, azért a haza minden édes gyermeke válvetésére, közremunkálására számít; de becsületes, nyílt, lelkiösméretes törekvéssel tehetünk csak jó szolgálatot a köz ügynek. Isten, haza, vérei, emberiség ellen vét, ki alakoskodik, ki a köz jó rovására bár érdeklétéinek hibáit takargatja. Nyílt szóra számít az igazság, miután a sok panasz és mentegetésnek, vál és czáfolatnak nem csak mi haszna sem lett, sőt az elkeseredés melly az előtt csak helybeli és személyes vala, szinte közönség ssé lön, úgy hogy a volt kormány már általános elégtelenségét — bár ha részben méltatlanul — nyíltan kijelenténé.

A panasz kettős: egy részt a közönség nincsen megelégedve az egyháziaknak nép iskolák körüli eljárásával, más részt pedig a mesterek több helyt elégedetlenek, bizodalmatlanok lelkészek mint iskola igazgatóik s ez szerint főnökeik iránt.

A publicum ha átlátná, hogy honi rendetlenségeink mellett mily nehéz boldogulni, sem a tanító nem értelmes, vagy nem serény, de hogy is legyen mindennapi kenyér utáni aggodalmi között! hogy teljesítse pontosan iskolai tiszjét, ha a jegyzői hivatal elfoglalja?! se illő iskola, se padok, se könyv, se gyermekek annak rende szerint, vagy ha jönnek is egy-két napig, ismét kényőkre el-el maradnak, szóval annyi a rendet-

lenség, hogy a legjobb akaratot is lehangolja, s csak ritka erejű férfiütedz az ügyszeretet kitartására; ha ezeket körülményesen, részrehajlás nélkül megfontolná a világ, bizonyosan engedékenyebb lenne az egyháziak róvasában, kivált miután a világnak nevelés körüli nagyobb hanyagsága, úgy szólván teljes gondatlansága hazánkban szinte botrányos. — De másrészt ha látjuk, hogy az iskola-felügyelő és igazgató hétszámra sem néz az iskolába, ha látjuk hogy a népnevelést hanyagul kezeli, hogy a szülőket nem biztatja, a gyermekeket nem kecsketeti, a tanítókát nem serkentí, nem ösztönzi, a nevelési irodalmat nem pártolja, a korszerű fejlettséget semmihe sem veszi, a kor igényeire nem figyel, minden legkisebb áldozattól is óvakodik az iskola körül s. b. t. akkor ugyan méltán kikelhetni fölügyelő és igazgató uram ellen, mert ő az anyaszentegyház és haza bizodalával ki számíthatlan károkat okoz, s ügytársaira homályt vet, miért nehéz lesz számolnia Isten részre hajlatlan ítélőszéke előtt....

De a mesteri kar, feledvén azt, hogy az egyháziak nekik is lelkipásztoraik; feledvén hogy ellátásukról úgy szólván egyedül az egyház gonleskolt, miről a Canonica visitatiók táblái, a Széchényi- Kollonjes féle 'mester-nyugdíjak sat. tanúságot tesznek; az egyház a mestereket kebléhez szorította, papjairól, s felölök anyailag gondoskodott; ám a mestereknek egy része erről megfeledkezvén, nem ritkán panaszkodnak zúgolódnak papjaik, igazgatóik ellen, vagy nem viseltetnek irántok olly nyílt bizodalom és kegyelettel, millyet az egyház és iskola közti szoros viszonynál fogva méltán várunk. — Ezen feszült állapot nagy hátráltatására van a népnevelés fölvirágzásának. Szükség tehát ennek okát kinyomoznunk s a baj orvoslatáról gondoskodnunk.

Nézzünk körül a mívelt világban, s mi jót lelhetünk, fordítsuk hasznunkra. A német philologok és nevelők 1839- ki őszei Mannheimban második gyűlésöket tartván, közöttök egy lelkes, szép híre miatt is tekintélyes hollandi férfiú W. H. Surin gar is megjelent, ki örömet nyilvánítván a német tanodák körül tapasztalt tökély fölött, nyíltan kijelenté, hogy még éles szemet alált ott is tenni valót, s ugyan csak

fölkérésére (300 ft. díjt ajánlván) a társulat illy pálya kérdést tűzött ki: „Mi lehet oka, hogy olly sok jó, mit a gyermekek az iskolában tanultanak, ismét elvész, mihelyt ezek az iskolából kilépnek? milly eszközök alkalmazhatók ezen veszteség ellen az oskolázás után maguk a gyermek, a szülők, tanítók, papok, magán személyek, nevelők és elvégre a status által, kivált az olly gyermekekre nézve, kik a tanultak sorába s így az egyetem látogatására nem rendeltetvék?” A pálya kérdés első pillanatra fontosnak találtatott, s megfejtéséhez roppant paedagogikai tapasztalás igényeltetett. 10 pályázó közül Curtman tudós műve találtatott legjelesebbnek, ki azt illy czím alatt: „Die Schule und das Leben“ kinyomatta, s az első kiadás 2000 példánya forgásba kerülván, azt javítottan 1847-ben Friedbergben másodszor is közzé tette; Curtman e műve nagy sensatiót szült, classicus könyvnek nevezik a németek jelesbjei; iránta hazánkfiak is deferentiával viseltettek, midőn egyrészt a protestans nevelők és tanítók úgy tetszik harmadévi gyülekezetökben Varga János felszólítatott, hogy e derék pálya műt nemzeti nyelvünkre fordítaná más részt pedig a katolikus Egyházi — Literaturai lap azt kedvezőleg ismértette hasábjain, s többször idéztetett íróinktól. Ezen igen korszerű és sokban hazánkra is alkalmazható iratnak II-dik része azon okokat fejtegeti, mellyek miatt az iskola csekély hatással van az életre, s H. alattokül idézi azon feszült állapotot is, melly az egyház és iskola közt tapasztaltatik. Ezen kietlen feszültségnek, melly az egyháziak és mesterek közt nálunk is felmerült, és a népnevelés legnagyobb kárára szinte naponta növekszik, fő okát Curtman idézett czikkében így öszpontosítja: „Vielen mag wohl jede spezielle und nahe aufsicht als Joch vorkommen, die besseren aber fühlen und beklagen nur die paedagogische Einsichtslosigkeit und Ungeschicklichkeit der Geistlichen, welche auch die unverfänglichten Aufsichtsberechtigungen zu einem Druch werden lässt; zumal da unverständige Vorgesetzte gewöhnlich auch anmassende Vorgesetzte sind, und Inhumanität fast immer die Offenbarung einer weiteren geistigen oder moralischen Schwäche ist. Auch erklärt sich daraus sehr natürlich die Erscheinung, dass die Spannung zwi-

schen beiden ständen da am grössesten ist, wo der Geistliche Stand die geringste allgemeine Bildung, die wenigste paedagogische Ueberlegenheit über den Schullehrerstand beweist. Man kann das Verhältniss der Lehrer zu den Geistlichen fast als das Zifferblatt ansehen, worauf sich der Bildungsgrad der Letzteren abbildet. Sind sie paedagogisch gebildet, direkt oder indirekt, erkennen sie wenigstens die Mangelhaftigkeit ihrer Vorbereitung in dieser Richtung an, und suchen sie nach Kräften das Versäumte nachzuholen, dann wird auch der Friede ein erträglicher sein, und ihre bevorzugte Stellung als eine naturgemässe und innerlich gerechtfertigte anerkannt werden“

— Körül járván hazánkban, önkényt hasonló tudomást kölle szereznem; t. i. hogy több egyháziak azért veszték tekintélyöket mestereik ellött, mivel iskola igazgatói tisztöket kellően nem értik, nem teljesítik, és sokszor oktan arrogantiával, s így méltatlanságokkal erőlködnek fedezgetni a szakisméret és buzgalom hiányait. . . . Szívfájdalommal kelletik Curtman nézeteit igazolnunk. A pap iskola igazgatásra rendelték, s az elméleti paedagogia és methodica mellett, a seminariumban sem a tanrendszer, sem az igazgatás mesterségébe nemavattatik, neveléstani gyakorlatokról pedig szó sincsen, azután jó igazgató váljék az olly paphól, ki jó iskolatanító sem bírna lenni? s miután a praeparandiák rendszerítetnek, belőlök képzetlebb mesterek kerülendvén; nem fog e a vizály erősödni, ha csak a leendő tanoda igazgatókat irányukban tekintélyesbökké akként nem tesz. szük, hogy öket szakértőbbökké képezzük? . . . Megfontolásra méltó kérdés. Az én véleményem az, hogy a seminariumokat praeparandiával kapcsolatba hozni okvetlenül szügséges; és pedig vagy akként, hogy minden papjelölt seminariumbai belépte előtt végezze a képezdei tan-folyamot; vagy pedig, mi kívánatosb, minden papnöveldehez rendes képezde forrasztassék, melyben az országos képezdek szerint, minden növendékpap elméletileg és gyakorlatilag kellően előkészítettessék az elemi tanoda, igazgatására, s a mester akadályoztatása esetében vezetésére, tanítására is.

XXV.

Utóképzés.

„A jó pap holtig tanul“ ez nemzetünk közmondása, mely minden emberre s kivált a népnevelőkre alkalmazható, a Legtökéletesebbhöz közeledni emberi és keresztény rendeltetésünk lévén....

Képezdében a növendék megtanúlja ugyan a népnevelés alapelveit, szabályait, meg a tanítási módszert, s mind olly ismereteket, melyek élte pályájára szükségesek; ám az ember feledékeny, s ha a tanultakat nem ismétli, könnyen elveszti elne kincseit és tudatlanságba alá hanyatlik; de nem is szabad a tanoda alapismereteivel megelégednünk, hanem gyarapítani kell azokat, és szerintök igaz nevelő mesterekké ügyesbednünk, és lelkesülnünk; s épen ez okoknál fogva okvetlenül szükséges az utóképzés.

Hellyel a képezdei bizonyítvány csak segédtanítóvá képesíti az egyént, emmellett a jelölt mesteri állomásért egy tanulmányi és szakértőkből alakított bizottmány vagy consistorium előtt tartozik csődületi vizsgálat alá hajtani magát, a miről új bizonyítványt nyer.

Bajor országban elemi iskolák után 3 évi gyakorlatra megy a praeparandus valamelly felhatalmazott mesterhöz, ezután 2 évig a képezdében miveltetik, miután még 3 évig utóképezésre köteleztetik szinte külön engedménynyel bíró mesternél, a három év eltelte után a kerületi kormányszék és képezdei tanárok előtt szigorú próbát áll ki, s ha érdemes bizonyítványt nyer s csak illy bizonyítvánnyal ellátott egyén járulhat mesteri csődülethez. — Az alkalmazott mesterek is figyelem alatt állnak, az ügyesb és buzgóbbak jobb állomásokra tétetnek által, és agságukban gyámolítatnak; a hanyagok és erkölcstelenek irgalom nélkül a tanítói pályáról elmozdítatnak.

A tanodát az étellel mindenesetre össze kell forrasztanunk vagy is ki kell eszközlenünk, hogy a mester tanodai tanulmá-

nyait szaporítva, azt maga és másoknak, jelesen hazájának boldogítására tudja fordítani, e végből índítványozom, — a keresztény tökélyesedés Isten igéjének szorgalmas hallását föltétellezvé — hogy :

1.) a következő ezekben körül írandó eszmecserék tartásának a népnevelők összejövetelein.

2.) A tanodák felügyelők és főigazgatók által gyakran, véletlenül is meglátogatassanak, melly alkalommal tanulmányi tanácskozmány, eszmecsere is tartandó.

3.) A tanodai próbatételeket a mesterek mindenestre legnagyobb nyilvánossággal időszakonként tartozzanak megtartani, miszerint a közönségnek ellenörködése őket szorgalmas előmenetelre serkentse.

4.) A nevelési és iskolai-, a képezdek tanárai által föllebb érintett módon szerkezendő — folyóíratot minden mester olvasni köteleztessék. — A mennyire lehetséges iskolai-, és evvel összeszeforrasztva népkönyvtárak is létesítendők.

5.) A népnevelő Vasárnapi-iskola tartására szoríttassék.

6.) A népnevelők fiókegyletek alakítására ösztönöztesenek, millyenek lehetnek: gazdasági egyesület; gyümölcs-, selem-, méhe-tenyésztő egyesület; zene-vagy ének-egyesület s. t. b.

Ezen intézmények a tökélyedést lehetségessé és szükségessé teendik, a tudományok áldása az élet mezején boldogítólag gyümölcsözend.

XXVI.

Nevelők összejövetelei, s eszmecserék.

Hogy a nevelők, tanítók összejövetelei és eszmecseréi igen hasznosak, a külföldi példák és jeles szaktudósok bizonyítványai tanúsítják. Így érdek ébresztetik a tudományok iránt; a tanítói pálya becsülése és szeretete eszközöltetik a tanítók is közönségnél; a tanító mindég csak önmagával foglalkozván, könnyen ön hitté válik, és mások hallottára haladásra serdül; továbbá ösmeretségek köttetvén, kölcsönös föllhívások kelnek hiányok pótlá-

sára, mellyek kivételéhez eszmecsere útján módok is kerítetnek; szóval hathatós eszközei az utóképezésnek.

Ilyen összejövetelel tarthatnak az ország minden tanárai szünnapokban, és a Természet-vizsgálók ként, vagy azzokkal egyetemben (mint 1847-ben Sopronban a Természet-vizsgálókkal egyszerre tarták összejöveteleket a honi protestans tanárok) évenként más és más városban. De fő figyelmünket a népnevelők igénylik, kiknek korlatoltabbak paedagogicus ismerteik, és utazási költség hiány miatt illy nagyobb összejövetelekre nem képesek, azért szűkebb körre vonhatók, például: a kerület mestereit évenként bizonyos őszi napon (az iskolák megnyitása előtt) maga körül gyűjtse az illető esperes az illető igazgatókkal együtt, a mikorra a községek (miután a népnevelés s így köz ügyben utazik a mester) székérrel és napidíjjal tartozzanak mestereiket ellátni; s a népnevelők ezen gyülekezetei ne legyenek csak barátságos összejövetelek, mert így az utóképezésnek nem nagy szolgálatot teendnek; ott ne tartassanak ékes vagy hosszas beszédek és értekezések, mellyek legfőllebb a jellenlők türelmét veszik próba köre; rögtönzött vitatkozások is inkább kötekedéseket, vizályt terjesztnek mint való műveltséget; Véleményem szerint inkább így volnának megtartandók:

a) az elnök vagy maga a felügyelő; esperes; valamellyik közellévő képezdei tanár; vagy ha választatnék, olly tudományos és tekintélyes férfiú, ki illy tanácskozmányt képes lenne czélszerűn vezetni.... Jegyző minden tanácskozmányon új választatnék a mesteri karból, ki rendes jegyzőkönyvet vezetne.

b) elnök felolvastatná a nevelés tárgyában eredt felsőbb rendeleteket; és ezek iránti nézeteit közölván, az eszmecsere után keletkezett határozat jegyző könyvbe volna iktatandó.

c) mindenki elő terjeszthetné nevelés körüli kérdéseit, kételyeit, folyamodását, panaszait, mellyek iránt a közös tanácskozmány intézkednék vagy tanácsadólág, vagy közbejárólág.

d) Következnek a nem ugyan hosszas neveléstani értekezéseknek fölolvassása, de még is olly eszmecsere, mellynek komoly alapjául a paedagogia és methodica szolgáljon; tárgya lehetne például: mindég más és más mester egy próba leczkét vagy tanítást tartana, vagy némelly új munkának

velős ismerletésével lehetne föllépni; némelly rajz-, alaktani-, műtani- kísérletek; pálya kérdések föladása és a megoldottaknak fölolvasása; iskolai műszavak megállapítása s t. e f,

e) A jegyző könyv, melly lehetőségig röviden szerkezendő, az elnök és egy mesternek ellen-jegyzése mellett a fő igazgatónak volna átküldendő.

Ezen tanácskozmányoknak legnagyobb ellensége a lakmározás; azért illy alkalommal csupán az iskolai kar gyűjtendő egybe, kik egyszerű étkezéssel megelégedvén, a napot utóképzésre fordíták, az áldomás örömeit máskor élvezendők.

Társadalmi úton igen sok jó létesített Európában, különösen Angol, Francia és Németországban. Csak némelly tárgyunkkal rokon nemű egyleteket idézek elő mintegy terv irányzatul: némelly németek társaságba léptek, a paedagógáit és didaktikát technicailag tökéletesítendők; — mások a reaktanodák érdekében; — és mások a nép nevelés baráti; — Hollandiában „a közjólét társulata“ melly iskolai-és házi-nevelésre igen üdvösen ható egyesület legkivált család-atyákból áll, és szép ideje hogy virágzik; — a kisdedovó intézetek külföldön, mint hazánkban szép sükernek örvendnek; — sok árvaház, süketnémák és vakok-intézetei társaságoknak köszönik létüket; — „a szent, gyermekségről“ nevezett egyesület, melly Francia országban keletkezett, s legkivált a chinaiaknál elhányt gyermekeskék ápolását és neveltetését igaz keresztény szívvel elvállalta; — Németországban „erkölesileg elfajult gyermekeket javító egyesület“ mellyet az 1846-ki jan. 12-kén tartott Pestallozzi-egyesület nagyobb előmenetelre ébresztett; — a jó és olcsó könyveket kiadó egyesületek, millyenek Austriában és egyebütt, s már nálunk is léteznek; — a roppant kiterjedésű és csoda hatású mértékleteségi egyesületek; — Württembergben néhány év előtt keletkezőben vala olly egyesület, mellynek tagjai tanárok lekötelezték volna magukat, jámbor keresztény példa adásra tanítványaik és a nép előtt; — más tanítók társaságilag lekötelezték magukat, hogy a tanítási órát sem későn nem kezdik, sem korábban el nem végzik mint sem kell, s hogy az ifiúságot a tanodában magán soha sem hagyják; — úgy némelly szülők egyesültek avvégből, hogy

gyermeküket minden fényűzéstől óva, helyes paedagogikus elvek szerint nevelendik, s kétes esetekben egymás tanácsával is élni fognak. — Némelly anyák egyesülten elhatározták, hogy a mell- és vállfűzőket leánykaik nevelésében mellőzendik. — Franciaországban, s helyel magyar honban is, például: Nádason Posony vármegyében, Esztergomban a vezetésem alatti Nedeczky Katalin nőnevelő intézetében, stb. szent Medard francia püspök alapította Rózsa- ünnepek rendeztettek, így a fiatalság jámbor erkölcei miatt koszorúztatván, ártatlanul erényes életre ösztönöztetik. — Meg mások társulatba léptek ifiúság számára folyóiratot, kedves olvasó könyveket, fölépülésül szolgáló színjátékokat, testgyakorlatokat rendezendők. — Az állatkínzás elleni egyletek az érző tehetség szelídítését és nemesbítését czélozzák.

És több mindenféle nevelési egyletek keletkeztek, nagyobb vagy kevesebb szerencsével működvn, mellyek körül meggyeznünk szükséges, hogy a b e l s ő e m b e r nevelése, az erkölcsi életmentés sokkal magasztosb föladat és nagyobb érdem, mint a physikai erők képzése, melly pedig közös rendeltetésünk, még a leggyöngébb által is béváltható, mellyel egy ember leghelyesebben igazolhatja, kitüntetheti, nyugtathatja magát; melly Jézusbani hitünknek legszebb gyümölcse, ki a szó leg-szorosabb értelmében erkölcsi éltünk megmentője volt; pedig „a belső embert nevelni“ a katolikus egyházi egyesületeknek, úgy nevezett szerzetes rendeknek szent hivatásuk, s ha ki elfogultság nélkül illy szempontból vizsgálja a szerzetes társulatokat, bizonynyal hódoland az igazságnak, s a nagy tudományú protestans C u r t m a n n a l a mindenkinek kedves igazság nevében óhajtandja: „Vajha elvégre a protestansok megösmernék, hogy a katolikusok sok jótékony rendjeik, bár helyelközzel a hüvely, maghelyett viteték, még is fölséges keresztény intézetek, mellyekhez mi másegyebet nem toldhatunk, hanem hogy ezek jótékony, - nevelő, - mentő- egyesületek!“ (Die Schule und das Leben 239. l.)

Egyesüljünk és egyesítsünk! ez legyen a haladás emberének jelszava, így a nagy társaságnak, édes hazánknak jólét leghbizonyosabban eszközlendő, értetődvn, hogy csak a tör-

vényszerű egyesülésről lehet szó. A visszavonulás és felosztás rendszere a legszerencsétlenebb politicának kifolyása, mely nem csak sajnó sebeket, hanem halálos veszedelmeket hozott nem egyszer magánosokra és egész statusokra.

A tervezett nevelési társulatok, tanári gyűlések és eszmecserék pártolására és ezeknek rendszerítésére végre a statust hívjuk fel! a IX-dikczikkben főntervezett mód szerint először is az oktatási Minister úr gyűjtse maga körül, pedig szünnaponként a jelesb tanár és nevelőket, feltűnt szakférfiakat; illy példa mellett megszerveztassa a kerületi összejöveleteket, mellyeknek jegyzőkönyveit figyelemre méltassa, vagy is a jó indíttványoknak életet, kérelmeknek sükert biztosítson! s különösen a nagy öntagadás mellett gyakorlatilag vagy irodalmilag kitűnő tanítókat előbbi kormányunknál nagyobb jutalomra méltassa, egy nevelőnek kitartó buzgalma mindenestre bőcsősebb, érdemesb lévén az úgy nevezett parádés érdemeknél.

